TIBETANSKA KNJIGA MRTVIH

ПРОСВЕТА

Prema engleskom prevodu
LAME KAZI DAVA – SAMDUPA

Preveo
Branislav Mišković

Sadržaj

Napomena prevodioca 9
Uvodni predgovor Lama Anagarika Govinda . 13

KNJIGA I
Čikhai Bardo i Čonjin Bardo 27

DEO I
Bardo trenutka smrti 33

DEO II
Bardo doživljavanja stvarnosti 45
Osvanuće mironosnih božanstava,
od prvog do sedmog dana 48
Osvanuće gnevonosnih božanstava,
od osmog do četrnaestog dana 73

KNJIGA II
Sidpa Bardo 95

DEO I
Posmrtni svet 96

DEO II
Proces ponovnog rođenja 117
Psihološki komentar
»Tibetanske knjige mrtvih« 141

»*Šta god bilo ovde, to je tamo; ono što je tamo, isto je ovde.* Onaj koji ovde vidi različito susreće smrt za smrću.
Jedino se umom ovo može shvatiti, a (tada) nema različitosti ovde. Od smrti do smrti ide onaj koji vidi kao da ovde ima različitosti.« – Katha Upanišada, iv 10-11

(u prevodu Svami Šarvanande)

UZDE PONOVNOG RAĐANJA

»Onakva kakva je čovekova žudnja, takva je i njegova sudbina. Jer, kakva je njegova sudbina, takva je njegova volja; a kakva je njegova volja, takvo je njegovo delo; a kakvo je njegovo delo, takva je njegova nagrada, bilo dobra ili loša.
Čovek se vlada prema žudnjama kojima je privržen. Posle smrti odlazi u sledeći svet, držeći na umu tanane utiske svojih dela; a, pošto uzbere žetvu svojih dela, vraća se ponovo u ovaj svet akcije. Tako onaj koji ima žudnje ostaje stalni subjekt ponovnog rađanja.«

Brihadaranjaka Upanišada

RAZUZDAVANJE OD PONOVNOG RAĐANJA

»Onaj kome nedostaje sposobnost razabiranja, čiji je um nestalan i čije je srce nečisto, nikada ne dostiže krajnji cilj, već se rađa ponovo i ponovo. Ali, onaj koji ima sposobnost razabiranja, čiji je um staložen i čije je srce čisto, dostiže krajnji cilj, a dostignuvši ga ne rađa se više.«

Katha Upanišada
(u prevodu Svami Prabhavanande i F. Mančestera)

NAPOMENA PREVODIOCA

Nekolika objašnjenja, pre upuštanja u čitanje i proučavanje »Tibetanske knjige mrtvih«, neophodno se moraju pružiti.

Pre svega, ovakvi su tekstovi veoma malo prevođeni kod nas, a budistički tek u zadnjih nekoliko godina. Nikakvog sistema pri prevođenju još nema (niti nam je naređeno, kao što je to bilo tibetanskim prevodiocima još početkom devetog veka, da jedan termin uvek i na svakom mestu prevodimo samo jednom i ustanovljenom rečju). Stoga je ovde pokušano da se neka pravila uspostave, a ona su, s pravom ili ne, striktno sprovođena. To će reći da je izvestan termin, jednom preveden na određen način, tokom teksta prevođen na taj i isti način. Od ovog se odstupilo samo u veoma malom broju slučajeva, kada se smatralo da dvojako značenje može da doprinese boljem razumevanju odnosne ideje. Ali, ni na jednom mestu to nije učinjeno da bi se ulepšali sklop ili zvučnost rečenice.

Prevod je urađen doslednim sprovođenjem principa da se treba držati, što je moguće doslovnije i u što većoj meri, engleskog prevoda koji je, sam po sebi, prethodno pre-vođenje sa jednog veoma »egzotičnog« i nama Evropljanima skoro ni malo poznatog jezika. Narcisoidne ekshibicije svesno su izbegavane, kako bi se originalni smisao sačuvao u svojoj izvornosti. Mestimice, iz tog razloga, čitalac se umoljava da oprosti prividnu rogobatnost rečenice koja, bojim se, u svom doteranom, ulepšanom, ali po značenju iskrivljenom obliku, ne bi verno prenosila smisao i nameru njenih mudrih tvoraca. Ovo je, naravno, po-

navljanje već istaknutog, ali se to ne čini još jednom da bi se prevodilac opravdao i unapred onemogućio bilo kakav prigovor u pogledu izraženog smisla teksta; naprotiv, to se čini da bi se primila puna odgovornost koja, pri ovakvim poduhvatima, nije mala. A izvinjenje i opravdanje želi se dobiti samo u pogledu ne-lepote rečeničnog sklopa, ili izraza, što je bilo neophodno žrtvovati.

Neka se čitalac ne ljuti što sanskritske, pretežno, i tibetanske termine nalazi ispisane baš ovakvom ortografijom, koja bi se mogla nazvati konglomeratom engleske i naše, pa čak i nemačke, ali je zato, verujem, najpreciznija. Pri tom je u velikoj meri sleđen hrabri primer našeg izvrsnog lingviste, Zvonimira Kulundžića.[1] Od ovoga se odstupilo samo kod sasvim odomaćenih termina, kakvi su Buda, Budizam, Bramanizam, i slično. Inače, svi su pojmovi u tekstu i u napomenama, osim kad je to naglašeno, dati na sanskritskom jeziku, u smislu odluke da od dva »zla« – ili, dva nama nebliska jezika – treba izabrati ono manje.

Čitalac, neupućen u ove pojmove i njihova obuhvatna značenja, ili onaj koji se sa ovom materijom susreće po prvi put, mora ispoljiti dovoljno strpljenja da nastavi čitanje i onda kada mu se može učiniti da je to besmisleno, usled trenutnog nedostatka objašnjenja i nerazumevanja, jer će mnogi pojmovi i odnosi biti jasniji tek kada se uoči njihova precizno određena upotreba, a koja će se, ipak, otkriti onom ko se potrudi da ovom tekstu priđe otvorena uma. Mnogi termini, a posebno oni ključni, dobijaće svoja dopunska i pobliža određenja tokom čitanja, tako da će tek potpunim uvidom u celokupan tekst postati sasvim jasni.

Iako je engleski prevod Bardo Thödola urađen »biblijskim« engleskim jezikom, uz obilnu upotrebu arhaičnih oblika glagola i ličnih zamenica, ubeđen

---

[1] Vidi, Z. Kulundžić »Knjiga o knjizi«, tom I. Novinarsko izdavačko poduzeće, Zagreb, 1957.

sam da je daleko veća korist zadobijena jasnim i savremenim jezikom, nego šteta koja nastaje nedostatkom uvida u originalan stil koji današnjem čitaocu, pretežno, ne samo da nije blizak i prihvatljiv, već je i stran, a ponekad nategnut i odbojan.

Prevodilac ne može da polaže pravo na priznanje ni za jednu od brojnih napomena koje se javljaju tokom teksta; osim za svoj trud, ako je bio uspešan, da ih stilizuje, kombinuje, ili crpe iz izvora koji nisu obuhvaćeni engleskim prevodom. Sve napomene samo su doslovno prevedene, ili povezane i združene primedbe prvobitnih prevodilaca, Lame Kazi Dava-Samdupa i dr Evans-Venca i, mada to nije nigde izričito navedeno, ispod svake od njih moglo bi da stoji ime ovog tibetanskog duhovnika. U njih su, takođe, ukomponovani izvesni delovi uvodnog predgovora, koji je Lama Kazi Dava-Samdup priredio za englesko izdanje.

Takođe je, u ograničenom broju slučajeva, korišćen »Filozofijski rječnik« (Matica hrvatska, 1965), odnosno udeo Čedomila Veljačića, koji je ovaj Rječnik obogatio brojnim prilozima i objašnjenjima sanskritskih filozofskih i religioznih termina.

Na kraju, treba još jednom odati priznanje Lami Kazi Dava-Samdupu i dr Evans-Vencu, koji su ovaj dubokoprožimajući nauk lamaizma približili našim nesviklim zapadnim umovima.

B. M.

UVODNI PREDGOVOR LAMA ANAGARIKA GOVINDA

Moguće je izneti argument da niko ne može govoriti o smrti sa autoritetom ako nije umro; a kako se niko, prividno, nije vratio iz smrti, kako iko može znati šta je smrt, ili šta se dešava posle nje?

Tibetanac bi odgovorio: »Ne postoji *ni jedna* osoba, zapravo *ni jedno* živo biće, koje se nije vratilo iz smrti. Činjenica je da smo svi mi umrli mnogo puta, pre nego što smo dospeli u ovu inkarnaciju. A ono što nazivamo rođenjem samo je obrnuta strana smrti, kao jedna od dve strane medalje, ili vratnica, koje nazivamo ,ulaz' izvana i ,izlaz' iznutra.«

Daleko je više začuđujuće da se svako ne seća svoje smrti; a, usled ovog nedostatka sećanja, većina ljudi ne veruje da je prethodne smrti bilo. Ali, sasvim slično, oni se ne sećaju ni svog nedavnog rođenja – a, ipak, ne sumnjaju da su nedavno bili rođeni. Oni zaboravljaju da je aktivno pamćenje samo jedan mali deo naše normalne svesnosti, a da naše podsvesno sećanje beleži i očuvava svaki prošli utisak i iskustvo, koje naš budni um ne uspeva da upamti.

Postoje oni koji su, zahvaljujući koncentraciji i dugim jogičkim vežbama, sposobni da dovedu podsvesno u sferu diskriminativne svesti i da, pomoću toga, crpu iz neograničenog blaga podsvesnog sećanja, u kojem su uskladišteni zapisi, ne samo o našim prošlim životima, već i zapisi o prošlosti naše rase, o prošlosti ljudskog roda i svih pred-ljudskih oblika života, ako ne i oni o samoj svesnosti koja čini mogućim život u ovoj vasioni.

Ako bi se, nekim trikom prirode, kapija podsvesti nekog pojedinca iznenada rastvorila, nepripremljeni

um bio bi preplavljen i smlavljen. Stoga kapiju podsvesti čuvaju svi upućenici i skrivaju je iza zastora misterija i simbola.

Iz tog razloga je Bardo Thödol[1], tibetanska knjiga koja podaruje oslobođenje iz posrednog stanja između života i ponovnog rođenja – koje ljudi od dostojanstva nazivaju smrt – izražen prikriveno, simboličkim jezikom. To je knjiga zapečaćena sa sedam pečata tišine – ne zato što njeno saznanje treba uskratiti neupućenima, već zato što bi se njeno saznanje pogrešno shvatilo, a, iz tog razloga, imalo bi tendenciju da zlouputi i povredi one koji nisu podobni da ga prime. Ali je došlo vreme da se uklone pečati tišine; jer je ljudska rasa došla do stecišta na kojem mora da odluči hoće li se zadovoljiti podjarmljivanjem materijalnim stvarima, ili će stremiti ovladavanju duhovnim svetom, potčinjavajući sebične želje i prevazilazeći samonametnuta ograničenja.

Prema tibetanskoj tradiciji, Bardo Thödol jedno je od onih dela Padme Sambhave[2] koja su bila skrivena u tajnosti da bi se sačuvala za kasnije generacije, a koja je trebalo otkriti svetu kada za to dođe vreme. Bilo kako, činjenica je da su, tokom progona Budizma od strane Langdarme, početkom devetog veka nove ere, bezbrojne knjige najranijeg perioda tibetanskog Budizma bile skrivene pod stenama, u pećinama, i na drugim mestima, da bi se sprečilo njihovo uništenje. Kako su svi članovi budističkog Reda i njihove pristalice bili ubijeni ili isterani sa Tibeta, većina ovih zakopanih svetih zapisa ostala je tamo gde je bila sakrivena. Mnogi od njih spašeni su tokom sledećih vekova i bili su uzor *Termama;* termin je izveden iz tibetanske reči *Gter,* koja se čita *Ter,* a znači »Riznica«. Oni koji su pronašli ta duhovna blaga i propovedali njihova naučavanja nazivani su *Tertöni,* od tibetanskog *Gter-bston,* što se izgovara *Tertön,* a znači »Otkrovitelji Riznice«.

---

[1] Originalan naziv »Tibetanske knjige mrtvih« (vidi nap. br. 2).
[2] Vidi nap. 6.

Ovo mi se čini kao daleko razumnije objašnjenje za tradiciju Tertöna, kojeg se, što je značajno, drže najstarije Škole tibetanskog Budizma, kao one Njingmapa i Kargjütpa, nego teorija koju su izložili neki Zapadni kritičari, a koja drži da su ove zapise »krivotvorili« ljudi koji su hteli da poture svoje sopstvene ideje pod maskom drevnih otkrovenja. Takvi kritičari potcenjuju religioznu iskrenost i duboko poštovanje za svetost duhovne tradicije, kojima su prožeti svi na Tibetu, svetovnjaci i lame podjednako. Pridodati, ili ispustiti, iz Svetih Zapisa, makar i samo jednu reč ili slovo, oduvek se na Tibetu smatralo strahovitim grehom, kojeg bi se, čak i najnepobožniji, plašio da počini.

Dalje, ti isti kritičari potcenjuju teškoće krivotvorenja i izdavanja takvih zapisa, jer bi krivotvorenje zahtevalo tehničko i kritičko znanje o istoriji i lingvistici, takvo kakvo je bilo ne samo nepoznato na Tibetu, već ono koje bi zahtevalo prevashodan um da bi se to izvelo. Da je genije takve vrste postojao na Tibetu, on ne bi imao nikakve potrebe da pribegava utočištu krivotvorenja, jer bi mogao da stane na svoje sopstvene noge, kao što su to učinili mnogi učeni geniji, koji su pisali i naučavali u svoje sopstveno ime. Niti je verovatno da bi ljudi, koji su mogli da stvore i propovedaju tako dubokouvidne misli i visokoumne ideje, kakve se nalaze u Termama, mogli da spadnu tako nisko da varaju svoju sabraću. A kada uzmemo u obzir da literatura, ovde u pitanju, nije stvar nekolikih izolovanih rasprava, već se sastoji od oko stotinu velikih tomova (prema tradiciji, 108 tomova), koji se nalaze u desetinama hiljada tabaka, onda teorija o namernoj prevari postaje ne samo neverovatna, već apsurdna.

Pri razmatranju uticaja pre-budističke religije Tibeta na Bardo Thödol, naime Bön-posa, mora se uzeti u obzir činjenica da sve ove Terme, koje se pripisuju Padma-Sambhavi, objavljuju svoju odanost njemu vrlo određenim terminima, baš njemu koji je oponirao i porazio Bön-pos. Ovi spašeni zapisi ne

mogu se, stoga, posmatrati kao da propagiraju Bön ideje.

Iako je Padma Sambhava zaista adoptirao u budistički sistem neka od lokalnih tibetanskih božanstava, da posluže kao čuvari vere, čineći to on nije ustupio ni korak budističkog terena Bön-posu, već je to učinio u savršenom skladu sa principima ortodoksnog Budizma, u kom pogledu su, u svim budističkim zemljama, božanstva Zemlje i prostora oduvek poštovana i umilostivljavana, budući da su ona zaštitnici Dharme[3]. Tako sledeće Palī stihove još uvek recituju, tokom redovnih *puđa* (ili, ceremonija slavljenja), sledbenici Theravada Budizma na Cejlonu, Burmi, Sijamu, Kambodži, i drugde:

»Nek bića neba (ili, prostora) i ona Zemlje,
Deve i Nage (t.j., bogovi i zmije-duhovi) velike moći,
Pošto su saučestvovali u delotvornosti (ove puđe),
Dugo još štite Svetu Doktrinu.«

Svaki kulturni uticaj između Budizma i Bönizma bio je više jednosmerni saobraćaj po svojoj prirodi, nego uzajamna razmena ideja; jer je Bön-pos, nemajući sopstvenu literaturu, preuzeo budističke koncepte i simbole na širokoj osnovi i na taj način stvorio literaturu i ikonografiju, koja toliko sliči onoj budističkoj da je jedva razabirljiva običnom posmatraču.

Takođe se javlja jedno potpuno arbitrarno tvrđenje kako je Bön uticao i ohrabrivao nemarnost u pridržavanju budističkim manastirskim pravilima vladanja na Tibetu i kako je vodio opštem padu standarda tibetanskog učenja i moralnosti. Svako ko je imao priliku da provede makar i kratko vreme u nekom od još postojećih Bön manastira na Tibetu, primetio je, sa iznenađenjem, da su pravila celibata i manastirske discipline striktnija tu, nego u većini budističkih manastira, i da se za mnoga od najvažnijih pismena

[3] Vidi nap. 53.

budističkog Kanona može naći paralela u zapisima Bön-posa. Oni imaju svoje »Pradjnaparamita Sutre«, svoju »Pratijasamutpadu« (predstavljenu u Točku Života sa trinaest odeljaka), svoje Tantre i Mantre[4]; a njihova božanstva više ili manje odgovaraju različitim Budama, Bodisatvama, Devatama i Dharmapalama Budizma.

Može izgledati paradoksalno, ali je to činjenica da, dok su starije Škole tibetanskog Budizma, uprkos svojoj toleranciji prema lokalnim božanstvima, uspele da suzbiju moć Bönizma, ipak je Gelugpas, najmlađa i najenergičnije reformisana Škola, ponovo zasnovala jednu od najuticajnijih institucija Bönizma, naime Veličanstvena svetilišta u hramovima Proročišta, u svim važnijim manastirima Žute Sekte. Božanstva koja se prizivaju u ovim hramovima Proročišta isključivo su Bön porekla. Među starijim budističkim sektama, a naročito među Kargjütpama, takvi hramovi Proročišta ne postoje. To pokazuje kako su Stare Škole, suprotno opštem verovanju, pod manjim uticajem Bönizma, nego Gelugpas, uprkos reformi Gelugpas Škole i njihovoj striktnoj manastirskoj disciplini. Ova striktnija manastirska disciplina Gelugpasa upravo ih približava gore pomenutom puritanizmu Bön-posa.

Moramo se čuvati, stoga, zamašnih tvrđenja kad se radi o onome što se može i o onome što se ne može pripisati uticaju Bönizma. Posebno zato što im ne znamo od čega su se sastojala naučavanja Bõna, pre prodora Budizma, mada sa sigurnošću možemo pretpostaviti da su ona bila animistička, s tim što su se slavile spiritualizovane snage čoveka i prirode, pretežno u svojim aspektima izazivanja zgražavanja i užasavanja; i izvesni rituali su se izvodili za dobrobit i upućivanje mrtvih. Takve religiozne prakse, kao što su ove, obično se nalaze u skoro svim ranim civilizacijama; i one su preovladavale u Indiji, baš kao i na Tibetu. Ovaj »animizam« prožima sve budističke tek-

---

[4] Vidi nap. 25 i 120.

stove, u kojima se za svako drvo i lug, i za svaki lokalitet, smatra da imaju svoja posebna božanstva; a Buda je predstavljen kako raspravlja sa bogovima i drugim duhovnim bićima, koja nastanjuju zemlju i onostrane oblasti, kao da je to najprirodnija procedura. Samo potpuno intelektualizovani i zapadnjački Budizam, koji pokušava da razdvoji racionalni misaoni sadržaj Budizma od njegovih podjednako dubokih mitoloških elemenata, može pobijati ovu animističku pozadinu, a sa njom i metafizičke temelje Budizma.

Budistički univerzum živ je skroz naskroz; u njemu nema mesta za inertnu materiju i obične mehanizme. A, čak šta više, budista je pozoran na sve mogućnosti egzistencije i na sve aspekte stvarnosti. Ako smo čitali o zastrašujućim priviđenjima koja su okruživala Budu tokom noći koja je prethodila njegovom Prosvetljenju, ne treba da istražujemo Bön uticaje u odnosu na monstrume sa životinjskim glavama koji su se pojavljivali iz ambisa podsvesnog uma u času smrti, ili u vizijama meditacije. Gnevonosna božanstva, demoni u životinjskom obliku i bogovi sa demonskom maskom, isto su toliko prisutni u indijskoj, kao i u tibetanskoj tradiciji. Uprkos narodskoj upotrebi, pri čemu je Bardo Thödol stavljen u vezu sa ritualima smrti – i u tome je, možda, razabirljiv jedini trag Bön uticaja koji vredi uzeti u razmatranje – centralna ideja i duboki simbolizam Bardo Thödola zbilja su budistički.

Sami Tibetanci uložili su mnogo napora da iščiste svoje Zapise od grešaka i ne-budističkih pridodataka i da obezbede ispravnost i verodostojnost svoje tradicije. Pošto su rani tibetanski prevodioci i pioniri Dharme ustanovili pravila prevođenja sanskritskih tekstova i neophodnu odgovarajuću tibetansku terminologiju, »prevodiocima je bilo izričito zabranjeno da kuju nove termine. Kada je to bilo neizbežno, bivali su upućivani da izlože stvar naročitom Tribunalu, nazvanom »Sud o Doktrini Blagoslovenog«, koji je bio pripojen kraljevskoj palati. Prevod tantričkih

tekstova mogao je biti preduzet samo sa kraljevom dozvolom. Ovu uredbu obznanio je kralj Ti-de Song--cen (Ral-pa-kan, 817–36 g.) i nje se od tada pridržavaju svi tibetanski prevodioci.«[5]

Sa uvođenjem drevnih ploča za štampanje preduzete su slične predostrožnosti, ne samo u pogledu prevoda, već i u odnosu na svu religioznu literaturu. Tako da je to postalo pravilo da se ni jedna religiozna knjiga ne sme izdati bez dopuštenja najviših duhovnih autoriteta, koji su imenovali kvalifikovane čitače--overivače i naučenjake da bi se izbeglo pogrešno prenošenje, ili neovlašćena umetanja. To se, međutim, nije kosilo sa raznolikošću interpretacija od strane priznatih Učenjaka i njihovih Učitelja. Glavna svrha je bila da se spreči degeneracija ustanovljenih tradicija, bilo putem nemarnosti, ili zbog neznanja nekvalifikovanih prepisivača i tumača.

Iz ovog razloga autorizovane ploče sadrže najpouzdanije verzije opšte prihvaćenih tradicionalnih svetih spisa. Ali, rukom pisane knjige, iako ponekad sadrže pravopisne greške i druge pogreške prepisivača, koji često pokazuju nedostatak razumevanja arhaičnog ili klasičnog jezika teksta, ipak su vredne, naročito ako se vraćaju na originale starijeg datuma od onih kojima se obraćaju zapisi na drvenim pločama, ili ako predstavljaju neku manje poznatu tradiciju koju guru prenosi s kolena na koleno na čelu[6], tokom mnogih generacija.

Ako, stoga, ja upućujem čitaočevu pažnju na izvesne razlike između oficijelno prihvaćene verzije drvenih pločica i one manuskripta, koji je bio osnova za prevod Lame Kazi Dava-Samdupa (Kazi Dawa-Samdup), to nije zato što želim da dovedem u pitanje vrednost rukopisa, već samo da bih osvetlio neke važnije tačke budističke tradicije koje mogu dovesti

---

[5] Vidi Dr George Roerich (Rerih), »Introduction of Buddhism into Tibet«, u »Stepping Stones« (Kalimpong, 1951), Vol. II, br. 5, str. 135.

[6] (Sansk.,) učenik, sledbenik.

do dubljeg razumevanja, ne samo sa istorijske, već, slično, sa duhovne tačke gledišta.

Zaista, baš je duhovna tačka gledišta ona koja ovu knjigu čini tako važnom za veliku većinu čitalaca. Ako bi Bardo Thödol trebalo posmatrati kao da je zasnovan samo na folkloru, ili kao da se sastoji iz religioznih spekulacija o smrti i hipotetičkom posmrtnom stanju, on bi bio od interesa samo za antropologe i one koji proučavaju religiju. Ali je Bardo Thödol daleko više od toga. On je ključ za najunutrašnjije kutke ljudskog uma, i vodič za upućenike, i za one koji tragaju za duhovnom stazom oslobođenja. Iako je Bardo Thödol u današnje vreme u širokoj upotrebi na Tibetu kao molitvenik i čita se, ili recituje, u slučaju smrti – ne treba zaboraviti kako je on, prvobitno, zamišljen da služi kao vodič ne samo umirućima i mrtvima, već i živima takođe. A u tome leži opravdanje što je »Tibetanska knjiga mrtvih« učinjena dostupnom širokoj publici.

I pored narodnih običaja i verovanja koji su se, pod uticajem vekovnih tradicija pre-budističkog porekla, javili oko dubokoumnih otkrovenja Bardo Thödola, on ima vrednosti samo za one koji upražnjavaju i ostvaruju njegova naučavanja tokom svog života.

Postoje dve stvari koje su uzrokovale nesporazum. Jedna je to što naučavanja izgledaju kao da se obraćaju mrtvom, ili umirućem; druga, ta što naslov sadrži izraz »Oslobođenje putem čuvenja« (tibetanski, *Thosgrol)*. Kao rezultat toga javilo se verovanje da je dovoljno pročitati ili recitovati Bardo Thödol u prisustvu umiruće osobe, ili čak osobe koja tek što je umrla, da bi se proizvelo njegovo, ili njeno, oslobođenje.

Takav je nesporazum mogao da se javi samo među onima koji ne znaju da je to jedan od najstarijih i najuniverzalnijih činova pri kojem upućenik mora da prođe kroz iskustvo smrti, pre nego što se može duhovno ponovo roditi. Simbolično, on mora umreti

za svoju prošlost, i za svoj stari ego, pre nego što može zauzeti svoje mesto u novom duhovnom životu, u koji je bio uveden.

Mrtvoj, ili umirućoj osobi, obraća se u Bardo Thödolu uglavnom iz tri razloga: (1) priljежni izvežbanik ovih naučavanja trebalo bi da svaki trenutak svog života smatra poslednjim; (2) kada sledbenik ovih naučavanja zaista umire, njega, ili nju, treba podsetiti na iskustva iz vremena inicijacije, ili na reči (ili, mantre) gurua, a naročito ako umu umirućeg nedostaje pozornosti tokom kritičnih trenutaka; (3) neko ko je još inkarniran trebalo bi da okruži osobu na umoru, ili tek umrlu, voljenim i korisnim mislima, tokom prvih stupnjeva novog, ili posmrtnog stanja egzistencije, a da ne dopusti emocionalnom privrženju da ga suspregne, ili da izazove stanje morbidne mentalne depresije. Saglasno tome, jedna od funkcija Bardo Thödola više je da pomogne onima koji su ostavljeni pozadi da zauzmu pravilan stav prema mrtvom i prema činjenici smrti, nego da pripomogne mrtvom, koji, prema budističkom verovanju, neće skrenuti sa svoje sopstvene karmičke staze.

Kod primene naučavanja Bardo Thödola uvek je osnovno upamtiti pravu stvar u pravo vreme. Ali, da bi se to tako upamtilo, čovek se mora mentalno pripremiti tokom svog života; čovek mora stvarati, izgrađivati i gajiti one veštine koje želi da odlučujuće utiču u času smrti i u posmrtnom stanju – tako da nikad ne može biti uhvaćen u nepažnji i da može biti u mogućnosti da reaguje, spontano, na pravi način, u kritičnom trenutku kad smrt nastupi.

Ovo je jasno izraženo u Korenim stihovima Bardo Thödola, kako su oni dati u »Tibetanskoj knjizi mrtvih«:

»(O), ti koji oklevaš i sve odlažeš, i ne misliš o dolasku smrti,
Predavajući se beskorisnim delima ovog života,
Nepredostrožan si ti što uludo proćerda svoju veliku povoljnu priliku;

Pogrešna će, zaista, tvoja svrha sada biti, ako se vratiš praznih ruku (iz svog života).
Pošto je Sveta Dharma poznata kao tvoja istinska potreba,
Nećeš li se posvetiti Svetoj Dharmi čak ni sad?«

Svi koji su upoznati sa budističkom filozofijom spoznali su i priznali da rođenje i smrt nisu fenomeni koji se događaju samo jednom u datom ljudskom životu; oni se odvijaju neprekidno. U svakom trenutku nešto u nama umire i nešto se ponovo rađa. Različiti Bardoi, tako, predstavljaju različita stanja svesnosti našeg života: stanje budne svesti, normalna svest bića rođenog u našem ljudskom svetu, poznata na Tibetu kao *skjes-nas bardo;* stanje snene svesti *(rmi-lam bardo);* stanje *dhjane*, ili svesti transa u dubokoj meditaciji *(bsam-gtan bardo)*; stanje iskušavanja smrti *(kčhi-kha bardo);* stanje iskušavanja Stvarnosti *(šhos-njid bardo);* stanje svesti ponovnog rođenja *(srid-pa bardo).*[7]

Sve je ovo jasno opisano u »Korenim stihovima šest Bardoa«, koji zajedno sa »Stazama dobrih želja« čine autentični i originalni nukleus Bardo Thödola, oko kojeg su se prozni delovi kristalizovali kao komentari. To dokazuje da se ovde bavimo samim životom, a ne tek opelom za mrtvog, na koji je Bardo Thödol sveden kasnije.

Bardo Thödol obraća se ne samo onima koji vide da se kraj njihovog života približava, ili onima koji su blizu smrti, već i onima koji pred sobom imaju još mnoge godine inkarniranog života i koji, po prvi put, shvataju puno značenje svoje egzistencije kao ljudskog bića. Biti rođen kao ljudsko biće privilegija je, prema Budinom učenju, jer to pruža retku priliku za oslobođenje putem nečijeg odlučnog napora, putem »preokreta u najdubljem sedištu svesti«, kako to kaže *Lankavatara Sutra.*

[7] O svim ovim pojmovima raspravljaće se šire i detaljnije kasnije u tekstu, gde će i reči, kao guru, ili bardo, karma, dhjana, itd., biti objašnjene.

Shodno tome, »Koreni stihovi šest Bardoa« počinju ovim rečima:

»O, sada kad Bardo života osviće nada mnom,
– Pošto sam odbacio nehat, jer nema se vremena za gubljenje u životu –
Nek nerastrojeno stupim stazom slušanja, razmišljanja i meditiranja,
Tako da se,... jednom kad zadobijem ljudsko otelovljenje,
Ne traći vremena u beskorisnim rastrojstvima.«

Slušanje, razmišljanje i meditiranje tri su stupnja učeništva. Tibetanska reč za »slušanje«, ili »čuvenje«, *thos,* u ovakvoj vezi, baš kao i u izrazu »Thödol« *(thos-grol),* ne može se zabunom poistovetiti samo sa fizičkom čulnom budnošću čuvenja, kako se to vidi iz tibetanskog termina *»njan-thos«,* što je ekvivalent za sanskritsku reč *»sravaka«,* a koja se odnosi na »učenika« i, naročito, na ličnog učenika Budinog, a ne tek na onog koji je slučajno slušao Budino naučavanje. Ona se odnosi na onog koji je prihvatio to učenje svim svojim srcem i načinio ga svojim. Tako da reč »slušanje« u ovoj vezi podrazumeva »slušanje svim srcem«, to jest, sa iskrenom verom *(sradha).* To predstavlja prvi stupanj učeništva. Na drugom stupnju ovaj se intuitivni stav transformiše u razumevanje putem razuma; dok se, na trećem stupnju, učenikovo intuitivno osećanje, baš kao i intelektualno razumevanje, transformišu u živu stvarnost putem direktnog iskustva. Tako, intelektualno ubeđenje prerasta u duhovnu izvesnost, u saznanje u kojem je saznavalac *jedno* sa saznatim.

To je visoko duhovno stanje, zajemčeno naučavanjem koje se izlaže u Bardo Thödolu. Putem njega upućeni učenik zadobija vlast nad sferom smrti, a, budući sposoban da percipira iluzornu prirodu smrti, oslobađa se straha. Ova iluzornost smrti dolazi iz identifikacije individue sa svojim temporalnim, tranzitornim oblikom, bilo fizičkim, emocionalnim, ili mentalnim, iz čega se javlja pogrešna zamisao da

postoji lično, izdvojeno ego-stvo (stanje ega) nečije, i strah da će se ono izgubiti. Ako je, međutim, učenik naučio, kako ga Bardo Thödol usmerava, da sebe identifikuje sa Večnim, sa Dharmom, sa Neprolaznim svetlom Budastva iznutra, tada strah od smrti iščezava, kao oblak pred izlazećim suncem. Tada on zna da, bilo šta video, čuo, ili osetio, u času napuštanja ovog života, sve je samo odbljesak njegovog sopstvenog svesnog i podsvesnog mentalnog sadržaja; i ni jedna umom stvorena iluzija ne može tad imati moć nad njim, ako on zna njeno poreklo i može je prepoznati. Iluzorne Bardo vizije razlikuju se u skladu sa religioznim ili kulturnim tradicijama u kojima je percipijent odrastao, ali je njihova podložna moć ista kod svih ljudskih bića. Tako da dubokouvidna psihologija koju Bardo Thödol izlaže sačinjava važan doprinos našem poznavanju ljudskog uma i staze koja vodi ka onostranom. Pod vidom nauke o smrti Bardo Thödol otkriva tajnu života; i u tome leži njegova duhovna vrednost i njegova univerzalna privlačnost.

Bardo Thödol je rasprava koja zahteva više od filološkog znanja da bi se prevela i protumačila, naime izvrsno poznavanje tradicionalne pozadine i religioznog iskustva onog koji je ili odrastao u toj tradiciji, ili je zadojen tom tradicijom od strane kompetentnog gurua. U stara vremena »nije se smatralo da je jedino poznavanje jezika dovoljno da bi čovek postao ‚prevodilac‘, u ma kom ozbiljnom smislu te reči; niko nije preduzimao prevođenje nekog teksta a da ga nije proučavao, tokom mnogih godina, sedeći kod nogu tradicionalnog i autoritativnog eksponenta svog naučavanja, a još bi manje neko mislio o sebi kao o kvalifikovanom da prevodi knjigu o učenju u koje ne veruje.«[8]

---

[8] Vidi Ananda K. Coomaraswami (Kumarasvami), »Hinduism and Buddhism«, (»Hinduizam i Budizam«) (Philosophical Library, New York, n.d.), str. 49; i Marco Pallis (Pelis), »Peaks and Lamas« (»Vrhunci i lame«) (Cassell & Co., London, 1946.), str. 79–81. Ovaj potonji možda je jedan od najboljih uvoda u tibetanski budizam koji je do sad napisan.

Naš moderan prilaz, na žalost, potpuno je obratan ovome; za učenjaka se smatra da je utoliko više kompetentan (»učenjački«) ukoliko što manje veruje u naučavanja kojih se prihvatio da ih interpretira. Žalosni rezultati isuviše su vidljivi, a posebno u sferi tibetologije, kojoj su takvi učenjaci prišli sa ohološću svoje sopstvene superiornosti, time osujećujući samu svrhu tog truda.

Lama Kazi Dava-Samdup i Dr Evans-Venc (Evans-Wentz) prvi su vaspostavili pradavni metod Lotsava (kako se prevodioci svetih spisa nazivaju na Tibetu). Oni su svom radu prišli u duhu iskrene posvete i poniznosti, kao posvećenom poverenom im zadatku prema kojem se trebalo odnositi s krajnjim poštovanjem i prema najmanjem detalju. U isto vreme, nisu smatrali svoj prevod definitivnim, ili nepogrešnim, već pre kao pionirski prevod Biblije, to jest, kao da je to početna tačka za još dublje i savršenije prevode u skladu sa našim rastućim upoznavanjem sa izvorima tibetanske tradicije

Takav prilaz nije samo obeležje duhovnog poimanja i istinskog učenjaštva, već on, takođe, čini da čitalac oseća kako stupa na sveto tle. To objašnjava dubok utisak koji su »Tibetanska knjiga mrtvih«, baš kao i drugi tomovi oksfordske tibetanske Serije, ostavili na pažljive čitaoce širom sveta. Izvanredan uspeh ovih dela duguje njihovoj ubedljivoj iskrenosti i ozbiljnosti njihove svrhe. Zaista, svet duguje mnogo zahvalnosti ovim dvama posvećenim učenjacima. *»Sabadanam dhamadanam djinati«:* »Najbolji od svih darova dar je Istine«.

»Dharma-Kaju sopstvenog uma videćeš; a videvši To, ti ćeš videti Sve – Viziju beskrajnu, Obrt Smrti i Rođenja i stanje nesputanosti.«

– Milarepa[1]

---

[1] Milarepa je najpoznatiji i posvećeni guru na Tibetu. Učitelj, majstor joge, suosnivač poznate sekte Kargjütpe, čiji je upućenik bio i Padma Sambhava (vidi nap. 6).

KNJIGA I

ČIKHAI BARDO I ČONJID BARDO[2]

OVDE SE NALAZI SUČELJAVANJE SA STVARNOŠĆU U POSREDNOM STANJU: VELIKO IZBAVLJENJE ČUVENJEM U POSMRTNOJ RAVNI IZ »DUBOKOUVIDNE DOKTRINE O UZVINUĆU SVESTI PUTEM MEDITACIJE NAD MIRONOSNIM I GNEVONOSNIM BOŽANSTVIMA«

GLASNICI SMRTI

»Svi oni koji su nehatni, niti se obaziru,
U vreme kad se glasnici smrti pojavljuju,
Mora da duge nalete patnje osećaju
U nekom od temeljnih telesnih sastava.
Ali, svi oni dobri i sveti ljudi,
U vreme kad vide glasnike smrti,
Ne ponašaju se nehatno, već se opominju
Onog što Plemenita Doktrina govori;
I u privrženosti preplašenoj vide
Rođenja i smrti plodan izvor,
I od privrženosti razuzdavaju se,
Time rođenje i smrt zatirući.
Bezbedni i srećni su oni,
Rasputati od sveg tog kratkotrajnog privida;
Pošteđeni svakog greha i straha,
Svu bedu oni su prevazišli.«

---

[2] Bardo (tib.) – međustanje između smrti i ponovnog rođenja, posredno stanje svesti. (Originalni naziv »Tibetanske knjige mrtvih«, Bardo Thödol, znači »Oslobođenje čuvenjem *(Thödol)* u posmrtnoj ravni *(Bardo)*«.) Bukvalno, *bar* – između, *do* – dva; stoga, posredno, prelazno, a takođe i nesigurno stanje.

POČASNICE

Za božansko telo Istine[3], Nepojmljivo, Bezmerno Svetlo;
Za božansko telo savršenog Zaveštanja[4], koje su Lotos i Mironosna i Gnevonosna Božanstva[5];

---

[3] Božansko telo Istine je Dharma-Kaja, primordijalno stanje *nestvorenosti, nadsvetska bodi Sve-Svest, Budastvo.*

[4] Ovo je Sambhoga-Kaja, jedno od božanska Tri Tela; od njih je najviše Dharma-Kaja Bude i svih Buda i bića koja su savršeno Prosvetljena, i opisano je – iako Bezkvalitetno po sebi – kao beskrajni okean, spokojan i bez talasa, iz kojeg se dižu oblaci magline i duga, što simbolizuje Sambhoga-Kaju; a oblaci, opervaženi slavolukom duge, kondenzovani i kišonosni, simbolizuju Nirmana-Kaju, treće božansko Telo Inkarnacije.

Dharma-Kaja je iskonski, bezoblični bodi, koji je istinsko iskustvo pročišćeno od svake greške, od svojstvenog ili slučajnog pomračenja. U njoj leži suština vasione, uključujući i Sangsaru i Nirvanu, koje su, kao stanja ili uslovi dva pola svesti, u poslednjoj analizi, u sferi čistog intelekta, identične. (»Šta god je vidljivo i nevidljivo, bilo Sangsara ili Nirvana, u osnovi je jedno (Šanjata – Praznina), sa dve staze (Neznanja i Znanja) i dva kraja (Sangsara i Nirvana).« »Temelj svega je nestvoren i nezavisan, neizmešan i onostran umu i govoru. O njemu se ne može izgovoriti ni reč *Nirvana, niti Sangsara.*«)

Dharma-Kaja je suštinska Mudrost neizmenjena; Sambhoga--Kaja otelotvoruje Odsjaj, ili izmenjenu Mudrost, a Nirmana-Kaja otelotvoruje praktičnu, ili inkarniranu Mudrost.

Reč *Dharma* izvedena je iz korene reči *Dhri,* što znači »Potpora«, ili »podržavati«. Dharma je ono što podržava, ili čini potporu Vasioni, kao i pojedincu. Dharma je ispravno ophođenje, rezultat istinskog Znanja. Istina je, prema Bramanizmu, Braman, Oslobođenje – *Mokša,* Nirvana. Sambhoga je život uživanja. Nirmana je proces izgradnje. Po bramaničkoj shemi, Dharma je prva stvar koja je potrebna; onda dolazi *Artha* (Bogatstvo, ili Posedovanje), što odgovara Sambhogi. Posle toga dolazi Nirmana; a poslednja je Mokša, ili Oslobođenje (Nirvana).

Nestvoreno, Neoblikovano, Neizmenjeno, to je Dharma-Kaja. Promena Neizmenjenog, manifestacija svih savršenih atributa u jednom telu, to je Sambhoga-kaja. Zgušnjavanje i preinačavanje Jednog Tela u mnoštvo, to je Nirmana-Kaja.

Tako, Tri-Kaja simbolizuje Ezoteričko Trojstvo Budizma severne Škole; Egzoteričko Trojstvo su – kao i u južnoj Školi – Buda, Dharma (Pismo) i Sangha (Sveštenstvo).

[5] Ova su božanstva u nama. Ona nisu ništa odvojeno od nas. Jedno smo sa svim što jeste, u svakom stanju osetnog postojanja; miroljubivo, mira-puno, ovde predstavlja obogotvorene principe

Za pod Lotosom rođenu Inkarnaciju, Padma Sambhavu[6], koji je Zaštitnik svih osetnih bića,
Za Gurue, Tri Tela, počasnica.

UVOD

Ova velika Doktrina Oslobođenja čuvenjem, koja podaruje duhovnu nesputanost posvećenicima neznatne bistroumnosti, dok su u Posrednom stanju, ima tri odeljka: prethodnice, predmetnu materiju i zaključak.
Na početku, prethodnice, Sveske Smernica[7], za unapređenje bića, morale bi se savladati u praksi.

PRENOS PRINCIPA SVESTI[8]

Prema Smernicama, najviši intelekti trebalo bi svakako da budu oslobođeni; ali, ako ne budu oslobođeni, onda bi trebalo, dok su u Posrednom stanju trenuta-

---

srca, ili funkcije osećanja, a gnevno, gneva-puno, predstavlja funkcije naše mentalnosti, kao što su mišljenje ili rezonovanje, mašta i pamćenje.

[6] Padma Sambhava – osnivač Lamaizma, prvi koji je izlagao naučavanje Budizma na Tibetu, po kraljevskom pozivu, 747. godine, gde je došao kao Profesor Joge sa velikog budističkog Univerziteta u Nalandi, Indija. Veliki, Plemeniti Učitelj (guru) Bardo Thödola.

[7] Sveske Smernica odnose se na nekoliko rasprava koje pružaju praktično uputstvo posvećenicima na bodičkoj Stazi kroz ovaj svet, a onda kroz Bardo, i dalje, do ponovnog rođenja, ili do Nirvane.

[8] U tekstu stoji samo tibetanska reč *Hpho* (izgovor, *pho*), koja znači »prenos« (celokupnih, ili zbirnih, karmičkih sklonosti – koje, opet, sa svoje strane, drže čoveka vezanim za Sangsaru, svet privida, »večni tok zbivanja, svet iluzornih fenomena«, kome je suprotnost Nirvana, svet ne-fenomena). Kako je reč »duša« neupotrebljiva, pošto Budizam u celini poriče postojanje stalne, nepromenljive lične svesti kao entiteta, onako kako to semitska vera i animistička verovanja uopšte podrazumevaju, prevodilac originalnog teksta izbegavao je da je upotrebi. Ali, gde god se neki sličan ili ekvivalentan termin javi treba smatrati da implicira nešto srodno tibetanskom *Hpho*, ili da je sinoniman sa terminom »životni protok«, kako se to pretežno označava u južnom Budizmu.

ka smrti, da praktikuju Prenos, koji podaruje automatsko oslobođenje time što ga samo treba upamtiti.

Posvećenici neznatne bistroumnosti trebalo bi svakako da budu oslobođeni pomoću toga; ali, ako ne budu oslobođeni, onda, dok su u Posrednom stanju (tokom kojeg iskušavaju) Stvarnost, trebalo bi da istrajavaju u slušanju ove velike Doktrine Oslobođenja čuvenjem.

Shodno tome, posvećenik bi trebalo prvo da ispita simptome smrti, onako kako se oni postepeno pojavljuju (u njegovom umirućem telu), prema uputstvima »Samo-oslobođenja (posmatranjem) odlika simptoma smrti«[9].

Onda, kada su svi simptomi smrti upotpunjeni, (treba da) primeni Prenos, koji podaruje oslobođenje samo pamćenjem (procesa)[10].

ČITANJE OVOG THÖDOLA

Ako je Prenos delotvorno primenjen nema potrebe čitati ovaj Thödol; ali, ako Prenos nije bio delotvorno primenjen, onda se ovaj Thödol ima čitati, ispravno i razgovetno, pored mrtvog tela.

Ako telo ne bude tu, onda krevet, ili mesto na koje je pokojnik bio navikao, treba da zauzme (onaj koji čita), i treba da izlaže moć Istine. Onda, prizivajući duh (preminulog), neka zamisli da je on tu, prisutan, i da sluša, i neka čita[11]. Za to vreme, ni jednom

---

[9] Tibetansko delo Bardo ciklusa, koje lame obično koriste kao dodatak Bardo Thödolu. Ono se bavi simptomima smrti posebno, *naučno i vrlo detaljno.*

[10] Oslobođenje, ovde, u ovom kontekstu, ne mora neophodno da znači Oslobođenje Nirvane, naročito u odnosu na prosečnog posvećenika, već pretežno oslobođenje »životnog protoka« iz umirućeg tela, na način koji će omogućiti najveću moguću posmrtnu svest i, konsekventno, srećno ponovo rođenje. Ipak, za vrlo izuzetne i vrlo visoko sposobne jogije, ili svece, isti ovaj ezoterički proces Prenosa može se upotrebiti, prema lamama-guruima, tako da spreči svaki prekid strujnog toka svesti, od trenutka svesne smrti, do trenutka svesnog ponovnog rođenja.

[11] Lama, ili onaj koji čita ovaj tekst, treba da prizove preminulog, bilo da je leš tu ili ne, u ime Istine, govoreći:

rođaku, ili bliskom prijatelju, ne sme se dozvoliti da plače ili cvili, jer to nije dobro (za preminulog); zato ih obuzdaj.

Ako je telo prisutno, čim je disanje prestalo, lama (koji je bio Guru pokojniku), ili brat po veri u kojeg je preminuli imao poverenja, ili prijatelj prema kojem je preminuli osećao veliku naklonost, stavljajući usne blizu uha (ovog tela), a da ga zapravo ne dodiruje, treba da čita ovaj veliki Thödol[12].

PRAKTIČNA PRIMENA OVOG THÖDOLA OD STRANE OBREDNIKA

A sad o razjašnjenju samog Thödola:

Ako možete sakupiti obilan prinos, žrtvujte ga u slavu Trojstva. Ako to ne može biti učinjeno, onda poređajte sve što se može sakupiti, kao predmete na koje se možete usredsrediti svojim mislima i mentalno stvorite takav jedan bezgranični prinos koliko ste to u stanju, i slavite.

Onda, »Staza dobrih želja koja štiti od straha u Bardou«[13] i »Staza dobrih želja za sigurno izbavlje-

---

»Pošto je Trojstvo istinito, i pošto je Istina koju je Trojstvo oglasilo istinita, uz pomoć moći te Istine, ja te prizivam.«

Čak i ako telo preminulog nije prisutno (kao što se dešava kad je čovek nasilno ili slučajno poginuo, što sobom povlači gubitak ili uništenje tela iz ljudske ravni; ili, kad je, da bi se usaglasilo sa astrološkim proračunima, telo bilo sklonjeno i zbrinuto odmah posle smrti, što nije tako redak slučaj na Tibetu), duh preminulog, u nevidljivom telu iz Bardo ravni, mora, na svaki način, biti prisutan pri čitanju, da bi mu se dalo neophodno uputstvo pri prolazu kroz Drugi Svet.

[12] Prema tibetanskom i lamaičkom verovanju, telo umiruće osobe ne sme se dodirnuti, da se ne bi uznemirilo normalno napuštanje principa svesti, koje se izvodi kroz bramanički otvor na vrhu glave. Inače, napuštanje se može proizvesti kroz neki drugi otvor na telu i tako dovesti do rođenja u nekom od ne-ljudskih svetova. Napuštanje principa svesti kroz uho, na primer, dovodi do toga da se preminuli mora prethodno roditi – pre nego što se može povratiti u ljudsko stanje – u svetu Gandharvi (to su vilenjački nebeski muzičari), gde je zvuk, kao u pesmi i muzici, preovlađujući kvalitet postojanja.

[13] Ovo su neke od Bardo molitvi (ili, »Staze dobrih želja«).

nje od opasnih zamki Bardoa«, zajedno sa »Korenim rečima Bardoa«[13], treba da se pročitaju razgovetno i sa ispravnom intonacijom.

Onda ovaj veliki Thödol treba pročitati ili sedam puta ili triput, u skladu sa okolnostima. (Prvo dolazi) sučeljavanje (sa simptomima smrti) onako kako se oni pojavljuju tokom trenutaka smrti; (zatim), primena velikog živopisnog podsetnika, sučeljavanje sa Stvarnošću dok se nalazi u Posrednom stanju; a kao treće, dolaze metodi za zatvaranje vrata materice, dok je u Posrednom stanju kad traga za ponovnim rođenjem[14].

---

[14] Prvo je Čikhai Bardo, drugo je Čönjid Bardo; treće je Sidpa Bardo, koji sačinjava Drugu knjigu Bardo Thödola.

DEO I

BARDO TRENUTAKA SMRTI

UPUTSTVA O SIMPTOMIMA SMRTI, ILI PRVI STUPANJ ČIKHAI BARDOA: PRVOREDNO JASNO SVETLO VIĐENO U TRENUTKU SMRTI

Prvo, sučeljavanje sa Jasnim Svetlom, tokom Posrednog stanja trenutaka smrti, je:

Ovde (može biti nekih) koji su slušali mnogo (religioznih uputstava) a ipak ne prepoznaju; i (nekih) koji, iako prepoznaju, ipak nisu podrobno upoznati. Ali će sve klase pojedinaca, koji su primili praktična podučavanja, (nazvana) Smernice, ako se one primene na njih, biti sučeljene sa temeljnim Jasnim Svetlom; i, bez ikakvog Posrednog stanja, oni će zadobiti Nerođenu Dharma-Kaju, putem Velike uspravne Staze[15].

Način primene je:

Najbolje je ako se može dovesti guru od kog je preminuli dobio vodična uputstva; ali, ako se taj guru ne može naći, onda je dobro da to bude brat po veri;

---

[15] »Velika pravo nagore Staza« – jedna od doktrina, osobena za severni Budizam, govori da se duhovna emancipacija, čak Budastvo, može postići trenutno, bez ulaska u Bardo ravan i bez patnje na vekovnoj stazi normalne evolucije, koja prolazi različitim svetovima sangsaričke egzistencije. Vera je prvi korak na Tajnoj Putanji. Onda dolazi Rasveta; a sa njom Sigurnost. A kada se cilj dostigne, Uzvinuće. Ali je i ovde neophodno savršeno vladanje Jogom, kao i mnogo sakupljenih zasluga (mnogo dobre karme). Ako učenik može biti naveden da spozna Istinu onog trenutka kad je guru otkriva, to će reći, ako on ima moć da umre svesno i u krajnjem trenutku napuštanja tela prepozna Jasno Svetlo koje će osvitati pred njim, i postane jedno sa njim, sve sangsaričke veze iluzija raskidaju se odmah u paramparčad; Sanjalac se budi u Stvarnosti, istovremeno sa moćnim postignućem prepoznavanja.

ili, ako je ovaj poslednji takođe neprivodiv, onda učeni čovek iste vere; ili, ako su svi ovi odsutni, onda osoba koja može čitati ispravno i razgovetno treba to da uradi mnogo puta iznova. Pomoću toga će se (preminulom) privesti umu ono što je (prethodno) čuo o sučeljavanju i odmah će doći do prepoznavanja tog Temeljnog Svetla i nesumnjivo će se zadobiti Oslobođenje.

Što se tiče vremena za primenu (ovih uputstava):

Kada je disanje prestalo, vitalna snaga će biti porinuta u nervni centar Mudrosti[16] i Saznavalac[17] će iskusiti Jasno Svetlo prirodnih uslova[18]. Onda, budući da vitalna snaga[19] biva bačena unazad i da leti nadole kroz leve i desne nerve, Posredno stanje trenutno osviće.

Gornje bi (upute) trebalo primeniti pre nego što je (vitalna snaga) grunula u levi nerv (pošto je prvo prešla preko pupčanog nervnog centra).

Vreme, (obično neophodno za ovaj pokret vitalne snage), onoliko je dugo koliko god je disanje još prisutno, ili približno, to je vreme koje je potrebno da se obeduje.

Onda je način primene (ovih uputstava):

Kada disanje samo što nije prestalo, najbolje bi bilo ako je Prenos bio uspešno primenjen; ako (primena) nije bila uspešna, onda (se obrati preminulom) ovako:

---

[16] Ovde, kao i drugde u tekstu, »nervni center« odnosi se na psihički nervni centar. Psihički nervni centar Mudrosti lociran je u srcu.

[17] »Um«, »Saznavalac«; to jest, um u svojoj saznajnoj, ili kognitivnoj funkciji.

[18] »Ispražnjen od formativne aktivnosti« – um u svom prirodnom, ili prvobitnom stanju. Um u svom neprirodnom stanju, to će reći, kad je inkarniran u ljudskom telu, stalno je u aktivnosti oblikovanja misli, zbog nagoneće snage pet čula. Njegovo prirodno, ili diskarnirano stanje, jeste stanje kvijescencije, uporedljivo sa onim u najvišoj od dhjana (ili, u dubokoj meditaciji), kada je još sjedinjen sa ljudskim telom. Svesno prepoznavanje Jasnog Svetla izaziva ekstatičko stanje svesti, kakvo su sveci i mistici Zapada nazvali Iluminacija.

[19] »Vitalni vazduh«, »vitalna snaga«, »psihička snaga«.

O, ti plemenita roda, (tako i tako, po imenu); vreme ti je sada došlo da potražiš Stazu (u stvarnosti). Tvoje disanje samo što nije prestalo. Tvoj te je guru još ranije sučelio sa Jasnim Svetlom; a sada si na pragu da ga iskusiš u njegovoj Stvarnosti, u Bardo stanju, u kojem su sve stvari kao prazno nebo bez oblaka, a goli je, neokaljani intelekt sličan prozirnom vakuumu bez opsega ili centra. U ovom trenutku spoznaj samog sebe; i istraj prebivajući u tom stanju. Ja te, takođe, u ovim trenucima, postavljam sučelice.

Pošto je ovo pročitano, ponovi ga mnogo puta u uho osobe na samrti, čak pre nego što je disanje prestalo, tako da ga utisneš u um (umirućeg).

Ako disanje samo što nije prestalo, okreni umirućeg preko, na desnu stranu, a taj se položaj naziva »Ležeći stav lava«. Poskakivanje arterije (na desnoj i levoj strani guše) treba potisnuti.

Ako osoba na umoru pokazuje sklonost za spavanje, ili ako stanje spavanja nadire, to treba suspregnuti, a arterije potisnuti nežno, ali odlučno[20]. Zbog toga, vitalna snaga neće biti u stanju da se vrati iz srednjeg nerva[21] i biće osigurano da ona istekne kroz bramanički tvor. Sada treba primeniti pravo sučeljavanje.

U ovom trenutku, prvo (naziranje) Bardoa Jasnog Svetla Stvarnosti, koji je nepogrešivi Um Dharma-Kaje, iskuse sva osetna bića.

Interval između prestanka izdisanja i prestanka udisanja vreme je tokom kojeg vitalna snaga boravi u srednjem nervu[22].

Obični ljudi nazivaju ovo stanje onim u kojem princip svesti[23] iščiljava. Trajanje ovog stanja je nesi-

---

[20] Umiruća osoba trebalo bi da premine potpuno budna i pozorno svesna procesa smrti; zato se skreće pažnja na potiskivanje arterija.

[21] »Srednji nerv«; bukvalno, »tro-čvor«, »tro-spoj«.

[22] Pošto je disanje prestalo, vitalna snaga (bukvalno, »unutrašnji dah«) ostaje, veruje se, u srednjem nervu sve dok srce nastavlja da kuca.

[23] (Sansk., *vidjnana*, ili bolje, *čaitanja*) – »Princip svesnosti«, ili »objekt-saznavajući princip«.

gurno. (Ono zavisi) od telesne građe, dobre ili loše, i (stanja) nerava i vitalne snage. Kod onih koji su imali makar samo malo praktičnog iskustva stabilnog, spokojnog stanja dhjane, i kod onih koji imaju zdrave nerve, ovo stanje nastavlja da traje tokom dugog vremena[24].

Tokom sučeljavanja treba uporno ponavljati (gornje obraćanje preminulom), sve dok žućkasta tečnost ne počne da se pojavljuje iz različitih otvora telesnih organa (preminulog).

Kod onih koji su vodili zao život, i kod onih koji imaju nezdrave nerve, gornje stanje opstojava tek toliko koliko je potrebno da se pucne prstima. Opet, kod nekih, ono opstojava onoliko koliko je potrebno da se obeduje.

U različitim Tantrama[25] kaže se da ovo stanje zamiranja opstojava tokom skoro tri i po dana. Većina drugih (religioznih rasprava) kaže da to traje četiri dana; i da se ovo sučeljavanje sa Jasnim Svetlom mora nastaviti (tokom sveg tog vremena).

---

[24] Ponekad se ono može nastaviti tokom sedam dana, ali obično četiri ili pet. Princip svesti (vidi nap. 30 i 32), međutim, osim u izvesnim okolnostima transa kakvog jogi, na primer, može proizvesti, nije neophodno prisutan u telu sve vreme; normalno, on napušta telo u trenutku koji nazivamo smrt, održavajući suptilan, magnetu sličan odnos sa telom, sve dok se stanje, u tekstu pomenuto, ne svrši. Samo se kod adepta joge napuštanje principa svesti odvija bez prekida u kontinuitetu protoka svesti, to će reći, bez stanja zamiranja koje se ovde pominje.

Proces smrti suprotan je procesu rođenja, budući da je rođenje inkarniranje, a smrt diskarniranje principa svesti; ali, u oba, slično, postoji prelaz iz jednog u drugo stanje svesti. I, baš kao što se beba mora probuditi u ovom svetu, i mora naučiti, iskustvom, prirodu ovog sveta, isto tako osoba na samrti mora se probuditi u Bardo svetu i mora postati bliska sa njegovim naročitim uslovima. Bardo telo, oblikovano od tvari u nevidljivom, eteru sličnom stanju, tačan je duplikat ljudskog tela, od kojeg se odvaja u trenutku smrti. U Bordo telu zadržani su princip svesti i psihički nervni sistem (koji je kopija fizičkog nervnog sistema ljudskog tela) psihičkog, ili Bardo tela.

[25] Definicija ove reči nije laka. Po tibetanskoj etimologiji *(Rgjad*, što se izgovara *Gjad)* bukvalno znači »rasprava«, »disertacija«, religiozne prirode. Postoje dve glavne grupe Tantri – Hindu

Načine primene (ovih uputstava) je:

Ako je (dok umire) čovek pri sebi i sposoban (da utvrdi simptome smrti), iskorišćavanje (ovog znanja) treba da bude primenjeno pre ovoga[26]. Ako je (osoba na umoru) nesposobna da učini tako, onda ili guru, ili šišja[27], ili brat po veri sa kojim je čovek (na umoru) bio vrlo blizak, treba da se nađe pri ruci i da onome (koji umire) upečatljivo utisne simptome (smrti), onako kako se oni pojavljuju datim redosledom, (stalno ponavljajući, u početku), ovako:

Sada su simptomi porinuća zemlje u vodu pristigli[28].

Kada se svi simptomi (smrti) nađu pred ispunjenjem, onda uputi (umirućem) ovo pregnuće, govoreći utišanim glasom u uho:

O, ti plemenita roda, (ili, ako je u pitanju sveštenik, O, Visokodostojni Gospodine), ne dopusti svom umu da bude rastrojen.

Ako je u pitanju brat (po veri), ili neka druga osoba, onda ga pozovi po imenu i (reci) ovako:

---

i budističke. Prva je obično data u obliku dijaloga između boga Šive, kao božanskog Gurua, i njegove Šakti Parvati. (Šakti je ženski dublet svakog božanstva, čak i onog najvišeg, tako da se svako od njih uvek javlja u paru, kako će to kasnije biti uočljivo.) Druge, budističke, ova dva Hindu božanstva zamenjuju budističkim, Budama i njihovim Šaktima. Običnu su Tantre zasnovane na filozofiji Joge. Prema ortodoksnim Hindusima, Tantre su vedskog porekla, a kao enciklopedije znanja svog vremena, vrlo su brojne.

[26] Potpuno značenje otkriva da ne samo što osoba koja umire dijagnosticira simptome smrti jedan po jedan, kako oni nastupaju, već treba, takođe, ako je sposobna, da prepozna Jasno Svetlo i bez sučeljavanja sa njom od strane drugog.

[27] Učenik, iskušenik koji se sprema da postane guru.

[28] Tri osnovna simptoma smrti, sa svojim simboličkim kopijama, jesu: (1) telesni oset pritiska, »porinuće zemlje u vodu«; (2) telesni oset vlažne hladnoće, kao da je telo potopljeno u vodu, što postepeno prelazi u grozničavu vrelinu, »porinuće vode u vatru«; (3) osećanje kao da se telo raspršava u atome, »porinuće vatre u vazduh«.

Svaki je simptom praćen vidljivim promenama u telu, kao što su gubitak kontrole nad facijalnim mišićem, gubitak čuvenja, vida, dahom koji je otežan i navire u naletima, pred gubitak svesti.

O, ti plemenita roda, budući da je ono što se naziva smrću došlo sada do tebe, odluči ovako: »O, ovo je sad čas smrti. Imajući priliku da iskoristim tu smrt, ja ću delati tako da, za dobro svih osetnih bića koja nastanjuju bezgranične prostore nebesa, pribavim Savršeno Budastvo, rastapajući se u ljubav i saosećanje prema (njima, i upućujući sav svoj napor prema) Jedinstvenom Savršenstvu.«

Oblikujući svoje misli na ovaj način, naročito u ovom periodu kada se Dharma-Kaja Jasnog Svetla, (u stanju) posle smrti, može prepoznati na dobrobit svih osetnih bića, znaj da si ti u tom stanju; (i budi rešen) da zadobiješ najbolji blagodat tog Stanja Velikog Simbola[29], u kojem jesi, (na sledeći način):

»Čak i ako ga ne mogu prepoznati, ipak ću ja znati ovaj Bardo i, ovladavajući velikim Telom Jedinstva u Bardou, pojaviću se u bilo kom (obliku) koji će biti dobronosan (za sva bića) bez razlike: Poslužiću svim osetnim bićima, bezbrojnim po broju, kao što su i granice nebesa.«

Ne napuštajući ovu odluku trebalo bi da pokušaš i setiš se svih posvetnih postupaka koje si bio navikao da izvodiš tokom života.

Govoreći ovo, čitač će staviti svoje usne blizu uha i ponoviće sve razgovetno, jasno utiskajući reči nad umirućom osobom, da bi sprečio njen um da odluta čak i na tren.

Pošto disanje potpuno prestane jako potisni nerv sna; a lama, ili osoba viša, ili učenija od tebe, neka utiče rečima, ovako:

Poštovani Gospodine, sada kada iskušavaš Temeljno Jasno Svetlo, pokušaj da istraješ prebivajući u tom stanju koje sad iskušavaš.

---

[29] U ovom je stanju spoznaja Poslednje Istine moguća, ako je čovek opskrbljen dovoljnim napretkom na Stazi još pre smrti. Inače, on sad ne može imati koristi i mora lutati ka sve nižim i nedostojnijim okolnostima u Bardou, onako kako to karma uslovljava, sve do ponovnog rođenja. (Vidi nap. 132.)

I, takođe, u slučaju ma koje druge osobe, čitač će je sučeliti, ovako:

O, ti plemenita roda (tako i tako, po imenu), slušaj. Sada iskušavaš Zračenje Jasnog Svetla čiste Stvarnosti. Prepoznaj ga. O, ti plemenita roda, tvoj prisutni intelekt[30], po pravoj prirodi praznina, koji nije oblikovan ni u što, što se tiče odlika ili boje, prirodno prazan, baš je sama Stvarnost, Sve-Dobri[31].

Tvoj sopstveni intelekt, koji je sad praznina, a ipak ne treba smatrati da je od praznine ništavila, već kao da je sâm intelekt, neometen, sijajući, ushićen i blaženosti pun, sâma je svest[32], Sve-Dobri Buda[33].

Tvoja sopstvena svest, koja nije oblikovana ni u šta, u stvarnosti – praznina, i intelekt, sijajući i blaženosti pun – ova dva – neodvojivi su. Jedinstvo njihovo je Dharma-Kaja, stanje Savršenog Prosvetljenja[34].

---

[30] Tib., *šes-rig* – intelekt; saznajna, ili kognitivna sposobnost.

[31] »Sve-Dobri« (sansk., Dharma-Dhatu Samanta-Bhadra) – otelovljenje Dharma-Kaje, prvi stupanj Budastva. Sve-Dobri ovde je Sve-Dobri Otac, jer, prema Velikoj Školi Usavršavanja, otac je ono što se pojavljuje, ili fenomeni, majka je ono što je svesno tih fenomena. Opet, Blaženost je otac, a Praznina svesna Blaženosti je majka; Zračenje je otac, a Praznina koja ga je svesna, to je majka; i, kao ovde u tekstu, intelekt (ili, kognitivna veština) je otac, Praznina je majka. Ponavljanje »praznine« namerno je, zato da bi se naglasila važnost spoznaje kako je intelekt u stvarnosti prazan (ili, od prirode praznine), to jest, od nerođenog, nestvorenog, neoblikovanog Prvobitnog.

[32] U tekstu se javljaju dve srodne reči, s tim što *rig-pa* (tib.) znači *svest,* koja se ne može svesti na sposobnost spoznajne funkcije kojom ona spoznaje, ili zna za sebe da jeste. Uobičajeno, *rig-pa* i *šes-rig* su sinonimi; ali, u tajnovitim i nejasnim filozofskim raspravama, kao u ovoj, *rig-pa* se odnosi na svest u njenom najčistijem i najduhovnijem (nadsvetskom) aspektu, a *šes-rig* na svest u tom zgusnutom aspektu, ne čisto duhovnom, u kojem je kognicija fenomena prisutna.

[33] *Samanta* – »Sve«, ili »Univerzalno«, ili »Potpuno«; *Bhadra* – »Dobri«, ili »Dobrobitni«. U ovom stanju onaj koji iskušava i stvar koja je iskušena neodvojivo su jedno i isto: kao što je, na primer, žutoća zlata neodvojiva od zlata, niti je slanoća od soli. Za normalni ljudski intelekt ovo je transcendentalno stanje izvan razumevanja.

[34] Iz jedinstva dva stanja uma, ili svesti, označena kao *rig-pa*

Tvoja sopstvena svest, sijajuća, prazna i neodvojiva od velikog Tela Zračenja, nema rođenja, niti smrti, i Neizmenljivo Svetlo je ona – Buda Amitabha[35].

Znati ovo dovoljno je. Prepoznajući prazninu sopstvenog intelekta za Budastvo i posmatrajući ga kao svoju sopstvenu svest, znači održati sebe (u stanju) božanskog uma Bude[36].

Ponovi ovo razgovetno i jasno tri, ili (čak) sedam puta. To će prizvati u sećanje (osobe na umoru) ranije (dok je bila živa) sučeljavanje koje je guru izvodio. Drugo, to će prouzrokovati da se gola svest prepozna kao Jasno Svetlo; a treće, prepoznajući samog sebe (na taj način), čovek postaje trajno sjedinjen sa Dharma-Kajom i Oslobođenje će biti sigurno[37].

---

i *šes-rig*, a simbolizovana Sve-Dobrim Ocem i Sve-Dobrom Majkom, rađa se stanje Dharma-Kaje, stanje Savršenog Prosvetljenja, Budastva. Dharma-Kaja, Telo Istine, simbolizuje najčistije i najviše stanje bića, stanje nadsvetske svesti, lišeno svih mentalnih ograničenja ili zamračenja, koji se pojavljuju iz kontakta prvobitne svesti sa materijom.

[35] Kao što je Buda Samanta-Bhadra stanje Sve-Dobrog, tako je Buda Amitabha stanje Beskrajnog Svetla; a, kako to tekst podrazumeva, oba su, u krajnjoj analizi, isto stanje, samo gledano sa dve strane. U prvom je naglasak na umu Sve-Dobrog, u drugom je naglasak na prosvetljujućoj bodi Moći, simbolizovanoj kao Buda Amitabha (što je personifikacija veštine Mudrosti), Izvor Života i Svetlosti.

[36] Spoznaja Ne-Sangsare, koja je Praznina, Nepostalo, Nerođeno, Nesačinjeno, Neoblikovano, podrazumeva Budastvo, Savršeno Prosvetljenje – stanje Božanskog Uma Bude.

Evo jednog citata iz »Dijamantske Sutre«: »Svaki oblik, ili kvalitet fenomena prolazan je i iluzoran. Kada um spozna da fenomeni života nisu pravi fenomeni, Gospod Buda tad može biti jasno opažen.« Kineski komentar glasi: »Duhovni Buda mora biti spoznat unutar uma, inače ne može biti istinskog opažaja Gospoda Bude.«

[37] Ako je čovek, kad umire, već upoznat sa ovim stanjem, putem prethodne duhovne (ili, jogičke) vežbe, i ako ima moći da dostigne Budastvo u ovom svepresudnom trenutku, Točak Rađanja se zaustavlja, a Oslobođenje je trenutno dostignuto. Ali je takvo duhovno umeće toliko izvanredno retko da je normalno mentalno stanje osobe na umoru neskladno sa uzvišenim postignućem opstojavanja u stanju u kom Jasno Svetlo sija; a onda sledi postepen salaz u sve niža stanja Bardo postojanja i, najzad, ponovno rođenje.

UPUTSTVA U VEZI DRUGOG STUPANJA ČIKHAI BARDOA: DRUGOREDNO JASNO SVETLO VIĐENO ODMAH POSLE SMRTI

Tako je prvoredno Jasno Svetlo prepoznato i Oslobođenje zadobijeno. Ali, ako postoji neka sumnja da prvoredno Jasno Svetlo nije prepoznato, onda (se sa sigurnošću može pretpostaviti da) dolazi do osvita onog što se naziva drugorednim Jasnim Svetlom (nad preminulim), koje osviće (pošto je disanje prestalo), posle nešto dužeg vremena no što je potrebno da se obeduje[38].

S obzirom na nečiju dobru ili lošu karmu[39], vitalna snaga otiče dole, ili u desni ili u levi nerv, i izlazi kroz bilo koji od otvora (na telu). Onda dolazi do bistrog stanja uma.[40].

Sličnost sa iglom kojom se balansira i koja se kotrlja po tankoj niti, lame koriste da razjasne ovo stanje. Sve dok je igla u ravnoteži, ona ostaje na koncu. Dešava se tako, međutim, da zakon gravitacije deluje na nju i ona pada. U sferi Jasnog Svetla, slično, mentalnost osobe na umoru, na tren uživa u okolnostima ravnoteže, ili savršenog ekvilibrijuma, i onih jednosti (bivanja Jednim sa Svim). Zbog nebliskosti sa takvim stanjem, koje je ekstatičko stanje ne-ega, potpražne svesti, principu svesti obične osobe nedostaje moći da funkcioniše u njemu; karmičke sklonosti zaklanjaju princip svesti mislima o ličnosti, o individualizovanom biću, o dualizmu, i, gubeći ravnotežu, princip svesti biva odbačen od Jasnog Svetla. Ideacija ega, sopstva, ona je koja sprečava spoznaju Nirvane (koja je »utrnuće plamena sebične žudnje«); i tako Točak Živoga nastavlja da se okreće.

[38] Odmah pošto vitalna snaga prođe do srednjeg nerva osoba na umoru iskusiće Jasno Svetlo u njenoj primitivnoj čistoti, Dharma-Kaju nezamrljanu; a ako ne bude u stanju da se čvrsto drži tog iskustva, iskušava zatim drugoredno Jasno Svetlo, budući da je pala u niže stanje Bardoa, gde je Dharma-Kaja zatamnjena karmičkim mrljama.

[39] U najopštijem smislu, ovaj termin označava zakon moralne retribucije. To je učenje (zakon) o etičkim posledicama sopstvenih činova, o akumulaciji posledica delanja.

[40] Tib., *šes-pa,* ovde prevedeno kao »um«. Prevodilac originalnog teksta, Lama Kazi Dava-Samdup, dodao je sledeći komentar: »Vitalna snaga, koja dolazi preko pupčanog psihičkog-nervnog centra i princip svesti, koji dolazi preko moždanog psihičkog-nervnog centra, sjedinjuju se u srčanom psihičkom-nervnom centru, a pri izlasku iz tela odatle, normalno – kroz Otvor Brame, uzrokuju u umirućoj osobi stanje ekstaze najvećeg intenziteta.

Reći da sjaj (prvorednog Jasnog Svetla) opstojava tokom perioda potrebnog za obed (zavisi od) dobrog ili lošeg stanja nerava i, takođe, od toga da li je bilo prethodne vežbe (u sučeljavanju), ili ne.

Kada princip svesti dospe izvan tela (on kaže sebi samom), »Jesam li ja mrtav, ili nisam mrtav?« On to ne može odrediti. On vidi svoje rođake i poznanike, kao što je bio navikao da ih viđa ranije. On čak čuje kukanje. Užasavajuće karmičke iluzije još nisu osvanule. Niti su još došla zastrašujuća prikazanja, ili iskustva, uzrokovana od Gospodâ Smrti.

Tokom ovog intervala upute treba da primeni (lama, ili čitač):

Ima onih (posvećenika) usavršenog stupnja i onih vizualizatorskog stupnja. Ako se radi o nekome ko je bio na usavršenom stupnju, onda ga pozovi triput po imenu i stalno iznova ponavljaj gornja uputstva o sučeljavanju sa Jasnim Svetlom. Ako se radi o nekome ko je bio na stupnju vizuelnog predstavljanja, onda mu pročitaj uvodne opise i tekst Meditacija o njegovom božanstvu-zaštitniku, a onda kaži:

O, ti koji si plemenita roda, meditiraj nad tvojim božanstvom-zaštitnikom. (Ovde čitač treba da navede ime tog božanstva.) Ne budi rastrojen. Prilježno skoncentriši svoj um na božanstvo-zaštitnika. Meditiraj nad njim kao da je on odbljesak meseca na vodi, pojavan, a ipak nepostojeći (po sebi). Meditiraj nad njim kao da je biće sa fizičkim telom.

Tako govoreći, (čitač će) naglasiti to.

Ako je (pokojnik) iz naroda, kaži:

Sledeći stupanj manje je intenzivan. U prvom, ili prvorednom stupnju iskušava se prvoredno Jasno Svetlo, na drugom stupnju, drugoredno Jasno Svetlo.

Lopta koju čovek pusti da se kotrlja ima najjači zaokret pri prvom okretu; drugi je okret sporiji, i svaki je sledeći zaokret sve sporiji, sve dok se lopta sasvim ne umiri. A slično je i sa principom svesti pri smrti čovekovoj. Njegov prvi duhovni okret, neposredno po napuštanju tela iz zemaljske ravni, najbrži je; sledeći je sporiji. Konačno, kada se karma istroši u posmrtnom stanju, princip svesti se umiruje, ulazi se u matericu, a onda sledi ponovno rođenje na ovom svetu.«

Meditiraj nad Velikim Saosećajnim Gospodom[41]. Na ovaj način sučeljeni, čak i oni za koje se ne bi očekivalo da prepoznaju Bardo (nepotpomognuti), nesumnjivo će ga prepoznati.

Osobe koje su, dok su živele, bile sučeljene (sa Stvarnošću) od strane gurua, a koje se ipak nisu blisko upoznale sa njom, neće biti u stanju da same jasno prepoznaju Bardo. Ili guru, ili brat po veri, moraće da živo utiču na takve osobe[42].

Mogu se naći čak i oni koji su se blisko upoznali sa učenjima, a koji ipak, zbog žestine oboljenja koje izaziva smrt, mogu biti mentalno nesposobni da se suoče sa iluzijama. Za takve je, takođe, ovo uputstvo apsolutno neophodno.

Opet, (ima onih) koji su, iako su nekada bili blisko upoznati sa učenjima, postali podložni padu u jadna stanja bitisanja usled prenebregavanja zaveta, ili neuspeha da se suštinske dužnosti izvedu pošteno. Za njih ova uputstva su nezamenljiva.

Ako je prvi stupanj Bardoa bio shvaćen pri prvom susretu s njim[43], to je najbolje. Ali, ako to nije slučaj, primenom ovog razgovetnog podsećanja (preminulog), dok je na drugom stupnju Bardoa, njegov se intelekt budi i postiže oslobođenje.

Dok je na drugom stupnju Bardoa, čovekovo telo je po prirodi ono što se naziva sjajnim iluzornim telom[44].

---

[41] Vidi nap. 80, 130, 149 i 150.

[42] Čovek može čuti detaljan opis veštine plivanja a da, ipak, nikad ne pokuša da pliva. Iznenada bačen u vodu on uviđa da ne zna da pliva. Tako je i sa onima koji su bili podučavani teoriji o tome kako da se ponašaju u vreme kad smrt nastupi, a tu teoriju nisu nikad primenili putem vežbi joge: oni ne mogu održati neprekinutim protok svesti; postaju sve više zapanjeni promenama uslova; i ne uspevaju da napreduju, ili da iskoriste priliku koju smrt pruža, osim ako su podržani i upućeni od strane živog gurua. Čak i pored svega što guru može učiniti oni obično, zbog loše karme, ne uspevaju da prepoznaju Bardo kao-takav.

[43] Bukvalno, ako je »uhvaćen za perčin«.

[44] *Maja-rupa* – »čisto (ili, sjajno) iluzorno telo«. Ovo je eterički duplikat fizičkog tela iz zemaljske ravni, »astralno telo« teozofije.

Ne znajući da li (je on) mrtav, ili ne, (stanje) lucidnosti se pojavljuje (kod preminulog)[45]. Ako se ova uputstva uspešno primene na preminulom, dok je u takvom stanju, onda, pošto susreće Majku-Stvarnost i Izdanak-Stvarnost[46], karma ne kontroliše[47]. Kao što sunčevi zraci, na primer, razgrću pomračinu, tako Jasno Svetlo na Stazi raščinjava moć karme.

Ono što se naziva drugim stupnjem Bardoa osviće nad mislenim telom[48]. Saznavalac[49] lebdi u okvirima onih mesta na koja su njegove aktivnosti ograničene. Ako se u ovom periodu ovo naročito učenje primeni dejstveno, onda će svrha biti ispunjena; jer, karmičke iluzije još neće doći i, stoga, (preminuli) neće moći da bude okretan tamo i ovamo (od svog cilja postizanja Prosvetljenja).

---

[45] Sa odlaskom principa svesti iz ljudskog tela nastaje psihičko ushićenje, koje biva zamenjeno stanjem lucidnosti.

[46] *Dharma Matri Putra* – Majka i Izdanak Stvarnost (ili, Istina). Izdanak-Istina ono je što je spoznato u ovom svetu putem prakse duboke meditacije (dhjana). Majka-Istina je Prvobitna, ili Temeljna Istina, koja se iskušava samo posle smrti, dok je Saznavalac u Bardo stanju ravnoteže, pre nego što karmičke sklonosti eruptiraju i aktiviraju se.

Ono što je fotografija, upoređena sa objektom koji se fotografiše, Izdanak-Stvarnost je prema Majci-Stvarnost.

[47] »Karma je nesposobna da okrene usta ili glavu«, čime se podrazumeva jahač koji upravlja konjem uzdama i đemom.

[48] »Misleno telo«, »telo žudnji«, ili »mentalno telo«.

[49] Vidi nap. 23, 30 i 32.

DEO II

BARDO DOŽIVLJAVANJA STVARNOSTI

UVODNA UPUTSTVA KOJA SE TIČU DOŽIVLJAVANJA STVARNOSTI TOKOM DRUGOG STUPNJA BARDOA, NAZVANOG ČONJID BARDO, KADA SE POJAVLJUJU KARMIČKA PRIVIĐENJA

Čak i ako prvoredno Jasno Svetlo nije prepoznato, ako je Jasno Svetlo drugog Bardoa bilo prepoznato, Oslobođenje će biti dostignuto. Ako čovek nije oslobođen čak ni time, onda ono što se naziva trećim Bardoom, ili Čonjid Bardo, osviće.

U ovom, trećem stupnju Bardoa, karmičke iluzije počinju da blistaju. Vrlo je važno da se ovo Veliko Sučeljavanje iz Čonjid Bardoa pročita: ono ima puno moći i može učiniti mnogo dobrog.

Negde u ovo vreme (preminuli) može videti kako se prekida sa daljim deljenjem hrane, kako se sa tela skidaju odevni predmeti, kako se čisti mesto na kojem se nalazila ponjava za spavanje[50]; može čuti sve zapomaganje i plakanje svojih prijatelja i rođaka i, mada ih on može videti i čuti kako nariču nad njim, oni ne mogu čuti njega kako ih zove, tako da on odlazi nezadovoljan.

U to vreme, zvuci, svetlosti i zraci – sva tri – doživljavaju se. Ovi zgražavaju, zastrašuju i užasavaju i prouzrokuju mnogo umora. U tom trenutku, ovo sučeljavanje sa Bardoom (tokom iskušavanja) Stvarnosti treba primeniti. Pozovi preminulog po imenu i ispravno i razgovetno mu objasni, ovako:

[50] Ovo se odnosi na (1) podelu hrane za pokoj duše preminulog, tokom pogrebnih obreda; (2) na njegovo telo koje pripremaju za ukop; (3) na njegov krevet, mesto gde je spavao.

O, ti plemenita roda, slušaj sa punom pažnjom, ne budi rastrojen: Postoji šest stanja Bardoa; poimence: prirodno stanje Bardoa dok si u materici; Bardo snenog stanja; Bardo ekstatičke *ravnoteže* dok si u dubokoj meditaciji; Bardo trenutaka smrti; Bardo tokom (doživljavanja) Stvarnosti; Bardo obrnutog procesa sangsaričke egzistencije. To su tih šest.[51]

O, ti plemenita roda, ti ćeš iskusiti tri Bardoa: Bardo trenutaka smrti, Bardo (tokom doživljavanja) Stvarnosti i Bardo dok tragaš za ponovnim rođenjem. Od ova tri, sve do juče, ti si iskušavao Bardo trenutaka smrti. Iako je Jasno Svetlo Stvarnosti osvanulo iznad tebe, nisi bio u stanju da ga se držiš i tako moraš lutati ovuda. Od sad pa nadalje, iskusićeš (druga) dva, Čönjid Bardo i Sidpa Bardo.

Obratićeš nerastrojenu pažnju onome sa čim ću te sada sučeliti, i drži se toga:

O, ti plemenita roda, ono što se naziva smrt sada je nastupilo. Ti napuštaš ovaj svet, ali ti nisi jedini; (smrt) dolazi po svakog. Ne prijanjaj, dragovoljno i u slabosti, za ovaj život. Čak i ako prijanjaš iz slabosti, nećeš moći ovde da ostaneš. Nećeš zadobiti ništa više od lutanja u ovoj Sangsari[52]. Ne budi privržen (ovom svetu); ne budi slab. Seti se plemenitog Trojstva[53].

O, ti plemenita roda, ma kakav se strah i užas tebi mogu javiti u Čönjid Bardou, ne zaboravi ove reči; i,

---

[51] Redom: (svako od ovih stanja naziva se Bardo, ili Posredno stanje, stanje Nesigurnosti) (1) Stanje Nesigurnosti mesta rođenja (ili, dok je u materici); (2) Stanje Nesigurnosti (tokom doživljavanja) stanja sna; (3) Stanje Nesigurnosti (tokom doživljavanja) Dhjane (Meditacije) u Samadhiju (Ekstatičkom ekvilibrijumu); (4) Stanje Nesigurnosti trenutaka smrti (ili, u trenutku umiranja); (5) Stanje Nesigurnosti (tokom doživljavanja) Stvarnosti; (6) Stanje Nesigurnosti u inverznom procesu sangsaričke (ili, svetovne) egzistencije – stanje u kojem Saznavalac traga za ponovnim rođenjem.

[52] Točak Života, »stvar koja se vrti kao čigra unaokolo«, »zvrčka«, »vrtlog«; svet prividnih, lažnih i iluzornih fenomena.

[53] To su: Buda (Probudeni), Dharma (Pismo) i Sangha (Sveštenstvo).

noseći njihovo značenje u srcu, idi napred: u njima leži vitalna tajna prepoznavanja:

»Avaj!, kada neizvesno doživljavanje Stvarnosti zazori nada mnom ovde[54],
Sa svim mislima o strahu, užasu i grozi prema svim (prividajnim pojavama) otklonjenim,
Nek prepoznam svakakve (vizije) koje se pojave kao odbljeske moje sopstvene svesti;
Nek ih saznam kao od prirode privida u Bardou:
Kad u ovom svevažnom trenutku imam priliku da postignem veliki ishod,
Neka se ne plašim nizova Mironosnih i Gnevonosnih (Božanstava), mojih sopstvenih mislenih obličja.«

Ponovi ove (stihove) jasno i, pamteći njihovo značenje dok ih ponavljaš, stupi napred, (O, ti plemenita roda). Pomoću toga, bilo kakve da se vizije užasa i grozote jave, prepoznavanje je sigurno; i ne zaboravi ovo vitalno, tajnovito umeće koje leži u tome.

O, ti plemenita roda, kada su se tvoje telo i um rastavljali, ti mora da si namah iskusio naziranje Čiste Istine, tanane, svetlucave, blještave, zasenjujuće slavohodne, zračeće uzvišeno, po izgledu kao opsena koja se kreće poput horizonta uproleće u jednom stalnom toku vibracija. Ne budi prepadnut time, niti užasnut, niti zgranut. To je zračenje tvoje sopstvene istinske prirode. Prepoznaj je.

Iz sred srede tog zračenja prirodni zvuk Stvarnosti, titrajući i odzvanjajući kao hiljade gromova istovremenog zvučanja, pojaviće se. To je prirodni zvuk samog tvog istinskog sopstva. Ne budi prepadnut time, niti užasnut, niti zgranut.

Telo koje ti sada imaš naziva se misleno telo

[54] Stvarnost se doživljava u stanju nesigurnosti jer je Saznavalac doživljava kroz Bardo kopiju iluzornih perceptivnih sposobnosti tela iz zemaljske ravni, a ne putem nezatamnjene iz nadsvetske svesti čistog Dharma-Kaja stanja, u kom ne može biti Bardoa (to jest, Nesigurnog, Posrednog stanja).

sklonosti[55]. Pošto *nemaš materijalno* telo od mesa i krvi, ma šta se može pojaviti – zvuci, svetlosti, zraci – svi su oni, sva tri, nemoćni da te povrede: ti nemaš mogućnosti da umreš. Sasvim je dovoljno da znaš da su ova priviđenja tvoja sopstvena mislena obličja. Prepoznaj to kao Bardo.

O, ti plemenita roda, ako sada ne prepoznaš svoje sopstvene mislene oblike, ma šta da si, od meditiranja i od posvećivanja, izvodio dok si bio u ljudskom svetu – ako se nisi susreo sa ovim sadašnjim podukama – svetlosti će te prepasti, zvuci će te zgroziti, a zraci će te užasnuti. Ako možda ne znaš ovaj svevažni ključ za učenja – budući da si nesposoban da prepoznaš zvuke, svetlosti i zračenja – ti ćeš morati da lutaš u Sangsari.

OSVANUĆE MIRONOSNIH BOŽANSTAVA, OD PRVOG DO SEDMOG DANA

(Pretpostavljajući da je preminuli karmički predodređen – kao što to obični smrtnik jeste – da prebrodi četrdeset i devet dana Bardo postojanja, uprkos vrlo čestim sučeljavanjima, dnevna ispaštanja i opasnosti koje mora susresti i nad kojima mora pokušati da trijumfuje, tokom prvih sedam dana, u kojima osviću Mironosna Božanstva, objašnjavaju mu se detaljno u sledećem; prvi dan, sudeći prema tekstu, ocenjuje se da pada u vreme kad bi normalno bilo očekivati da se preminuli osvesti pred činjenicom da je mrtav i na putu nazad da bude ponovo rođen, ili oko tri i po do četiri dana posle smrti.)

PRVI DAN

O, ti plemenita roda, bio si beslovesan tokom zadnja tri i po dana. Onog trenutka kad se budeš

---

[55] »Telo uma (ili, misli); navike, sklonosti (rođene iz sangsaričke, ili svetovne egzistencije).

povratio iz ove obeznanjenosti, pomislićeš: »Šta se dogodilo!«

Delaj tako da prepoznaš Bardo. U to vreme, sva Sangsara biće u prevratu[56]; a fenomenalne prikaze koje ćeš tada videti biće odbljesci i božanstva[57]. Sva nebesa pojaviće se u dubokom plavetnilu.

A onda, iz Centralne sfere, nazvane Rasejavanje semena[58], Bhagavan Vairočana[59], bele boje i zastoljen na prstolu lava, noseći točak sa osam prečaga, koga grli Majka Prostranstava nebeskih[60], ukazaće ti se.

To je masa tvari razrešena u svoje prvobitno stanje, koje je plava svetlost.

Mudrost Dharma-Dhatua, plave boje, svetlucava, prozirna, slavodobitna, zasenjujuća, iz srca Vairočane, kao Oca-Majke[61], baciće se i pogodiće te svetlom, tako zračnim da ćeš ti jedva biti u stanju da gledaš u njega.

---

[56] To će reći da će fenomeni, ili fenomenalne egzistencije, onako kako su doživljene u ljudskom svetu, biti doživljene na sasvim drugi način u Bardo svetu, tako da će nekom ko je tek umro one izgledati kao da su u preokretu, ili zbrci; stoga i upozorenje preminulom, koji se mora priviknuti na posmrtnu ravan, baš kao što se i beba mora priviknuti na ovaj svet.

[57] Na ovoj tački, kad bajne Bardo vizije počinju da zore znalac bi, pri pokušaju da ih racionalizuje, trebalo da stalno drži na umu da je ova rasprava suštinski ezoterička, budući da je većim delom, a naročito odavde pa nadalje, alegorična i simbolična u odnosu na psihička iskustva u posmrtnom stanju.

[58] »Rasejavanje semena (svih stvari)«. Ezoterički, to je Dharma-Datu (vidi nap. 31).

[59] Vairočana, Dhjani Buda Centra (ili, Centralne sfere). Vairočana bukvalno znači, »u oblicima čini vidljivim«; stoga je Manifestant fenomena, ili Noumena. Točak koji drži simbolizuje suverensku moć. Njegov naziv, Bhagavan (koji se primenjuje na mnoga božanstva koja će uslediti), a koji znači »Onaj koji je u posedu Dominiona« (ili, »Šest moći«), ili »Pobednik«, kvalifikuje ga kao Budu, onog koji je pobedio i ima dominion nad sangsaričkom egzistencijom.

[60] »Gospa – Vladar prostranstava nebeskih«, (Akasa Dhatu Išvari). Majka je ženski princip univerzuma; Otac, Vairočana, seme je svega što jeste.

[61] Ovde, kao i u odeljcima koji slede, glavno božanstvo u sebi personifikuje muški, baš kao i ženski princip prirode i stoga se naziva Otac-Majka (božansko prisajedinjenje).

Uporedo s tim, takođe će sijati mutno belo svetlo od deva[62], koje će te pogoditi preko čela.

Na ovom stupnju, ne smeš biti zapanjen pred božanskim plavim svetlom koje će se pojaviti sijajući i slavodobitno; ne budi prepadnut njim. To je svetlost Tathagate[63], nazvano Svetlost Mudrosti Dharma-Dhatua. Uzdaj se verom u nj, poveruj mu odlučno i moli mu se, misleći (svojim umom) kako je ono svetlost koja izvire iz srca Bhagavan Vairočane i koja dolazi da te primi dok si u opasnoj klopci Bardoa. To svetlo, ono je svetlo milosti Vairočanine.

Ne budi zaveden mutnim belim svetlom deva. Ne budi mu privržen; ne budi slab. Ako mu budeš privržen, odlutaćeš u boravišta deva i bićeš uvučen u vir Šest Loka[64]. To je samo upadica da te prepreči na Stazi Oslobođenja. Ne gledaj u njega. Gledaj u blještavo plavo svetlo sa dubokom verom. Priljежno posveti sve svoje misli Vairočani i ponavljaj za mnom ovu molitvu:

»Avaj!, kad lutam u Sangsari, zbog pogubne gluposti,
Na zračnoj svetlosnoj stazi Dharma-Dhatu Mudrosti
Nek me vodi Bhagavan Vairočana,
Neka mi Božanska Majka beskrajnog Prostora bude čuvar;
Neka me bezbedno prevedu preko strahovite zamke Bardoa;
I nek me postave u stanje Sve-Savršenog Budastva.«

Moleći ovako, sa dubokom poniznom verom, (ti) ćeš se pretopiti, u slavoluku dugine svetlosti, u srce

---

[62] Deva znači bog; ali i muško, muški princip.

[63] »Onaj koji je prošao tim istim putem«; to jest, Onaj koji je postigao cilj (Nirvanu) – neki Buda.

[64] To su šest svetova (sangsaričke egzistencije): (1) svet bogova; (2) svet titana; (3) ljudski svet; (4) svet divljih životinja; (5) svet duhova; i (6) svet pakla.

Vairočanino i dostići ćeš Budastvo u Sambhoga-Kaji, u Centralnoj sferi Gusto zbijenog[65].

DRUGI DAN

Ali, ako – ne istrajavajući u ovom sučeljavanju, usled moći srdžbe i zatamnjujuće karme – čovek bude prepadnut pri susretu sa ovim slave dostojnim svetlom i utekne, ili bude preplavljen iluzijama, uprkos molitvi, drugog dana Vadžra-Satva i njegova prateća božanstva, baš kao i čovekova zlodela (zaslužna) Pakla, doći će da ga prihvate.

Tada je sučeljavanje, pozivajući preminulog po imenu, ovakvo:

O, ti plemenita roda, slušaj nerastrojeno. Drugog dana će čisti oblik vode sijati kao belo svetlo. U to vreme, iz duboke, plave Istočne sfere Prevashodne sreće, Bhagavan Akšobhja, (kao) Vadžra-Satva[66], plave boje, koji u ruci drži petokrako dordže[67], ustoličen na prestolu slona, a grli ga Majka Mamaki[68], pojaviće ti se, dvoren od strane Bodisatvi Kšitigarbhe i Maitreje[69], sa ženskim Bodisatvama Lasemom i Pušpemom[70]. Ovih šest bodičkih božanstava pojaviće ti se.

---

[65] »Čvrsto oblikovana«, ili »Gusto zbijena sfera«; semenje svih univerzalnih snaga i stvari gusto je zbijeno u njoj. Na tibetanskom jeziku naziva se *Og-min*, što bukvalno znači »Nema dole«, odnosno označava sferu u kojoj nema pada, jedno stanje koje vodi u Nirvanu; to je prevashodno sfera Buda.

[66] Akšobhja (»Neuzdrmani«, ili »Nepokretni«), Dhjani Buda istočnog pravca, ovde, kao i kasnije u tekstu, pojavljuje se kao Vadžra-Satva (»Božanski herojskog uma«, ili »Neuništivog uma«), njegova Sambhoga-Kaja, ili ukrašeni aktivni refleks.

[67] Dordže je lamaički skiptar, neka vrsta munje Indrine (Jupiter).

[68] Mamaki je jedno od 108 imena koje se daju Dolmi (sansk., Tara), nacionalnoj boginji Tibeta. (Vidi nap. 88.)

[69] »Materica (ili, Utroba) Zemlje«; i »Ljubav«, Buda koji će doći i koji će izmeniti čovečanstvo putem moći božanske ljubavi.

[70] »Lepotica (ili, Vragolanka)«; i »Ona koja nudi (ili, drži) behare«. Lasema je predstavljena kako drži ogledalo u koketnom stavu i personifikuje Lepotu; Pušpa je predstavljena kako drži behar u ruci i personifikuje pupoljak.

Masa tvog principa svesti, budući da je u svom čistom obliku – koji je Ogledalu slična Mudrost – sijaće kao blještavo, zračeće belo svetlo, iz srca Vadžra-Satve, Oca-Majke, sa takvom zasenjujućom brilijantnošću i prozirnošću da ćeš teško biti u stanju da gledaš u njega, (i) ošinuće te. I kao dim obojeno svetlo iz Pakla sijaće uporedo sa svetlom Ogledalu slične Mudrosti, i (takođe) ošinuće te.

Zbog toga ćeš, usled moći srdžbe, začeti strah i bićeš prepadnut zasenjujućim belim svetlom i (želećeš) da utekneš od njega; začećeš osećanje zavedenosti prema mutnom dimom obojenom svetlu iz Pakla. Delaj tad tako da se ne plašiš tog blještavog, zasenjujućeg, prozirnog belog svetla. Spoznaj ga kao Mudrost. Predaj mu se ponizno i prilježno, sa verom. To je svetlost milosti Bhagavan Vadžra-Satve. Misli, sa verom, »Ona će mi pružiti zaklon«; i moli se.

To je Bhagavan Vadžra-Satva, koji dolazi da te primi i da te spase od straha i užasa Bardoa. Veruj u to; jer je to udica zraka milosti Vadžra-Satve[71].

Ne budi zaveden mutnom, dimom obojenom svetlošću iz Pakla. To je staza koja se otvara da te primi, zbog moći nagomilane zle karme iz silovite srdžbe. Ako budeš privučen njom, pašćeš u svetove Pakla; a, padajući tamo, moraćeš da istrpiš nesnosan jad, odakle se ne zna sigurno kad se izlazi. Budući da je to upadica koja ti sprečava Stazu Oslobođenja, ne gledaj u nju; i izbegni srdžbu[72]. Ne budi privučen njom; ne budi slab. Veruj u blještavo, zasenjujuće

---

[71] Zraci božanske milosti udica su spasenja koja hvata preminulog i odvlači ga dalje od opasnosti Bardoa. Ponekad se za svaki zrak govori kako se završava kukom, baš kao što je svaki zrak sunca, koji izviru iz Boga Sunca Raa, i koji silaze kao milost na posvećenika, predstavljen u pradavnim hramovima Egipta kako se završava šakom.

[72] Veruje se da umrli, možda, može da vidi svoje bližnje na zemlji i da je podložan srdžbi, jer ih može videti kako se svađaju oko podele dobara, ili ako vidi gramzivost lame koji vrši pogrebne obrede. Ali je zabrana koja se odnosi na ljutnju suštinski jogička, jer Joga, jedina od svih religija, uviđa da srdžba sprečava duhovni napredak.

belo svetlo; (i) pridavajući se svim srcem prilježno Bhagavan Vadžra-Satvi, moli ovako:

»Avaj!, kad lutam u Sangsari, zbog moći silovite srdžbe,
Na zračnoj svetlosnoj stazi Ogledalu slične Mudrosti,
Neka me vodi Bhagavan Vadžra-Satva,
Nek božanska Majka Mamaki bude moj čuvar;
Neka me bezbedno prevedu preko strahovite zamke Bardoa;
I nek me postave u stanje Sve-Savršenog Budastva.«

Moleći ovako, sa jakom poniznom verom, pretopićeš se, u svetlosti duge, u srce Bhagavan Vadžra-Satve i dostići ćeš Budastvo u Sambhoga-Kaji, u Istočnoj sferi Prevashodne sreće.

TREĆI DAN

Ipak, čak i ako su sučeljene na ovaj način, neke osobe, zbog pomračenosti, usled loše karme, i zbog ponosa, mada udice zraka milosti (padaju na njih), beže od toga. (Ako se radi o nekom takvom), onda, trećeg dana, Bhagavan Ratna-Sambhava[73] i njegova prateća božanstva, uporedo sa svetlosnom stazom iz ljudskog sveta, doći će da prime čoveka istodobno.

Ponovo je sučeljavanje, pozivajući preminulog po imenu, ovakvo:

O, ti plemenita roda, slušaj nerastrojeno. Trećeg dana prvobitno obličje elementa zemlje ispustiće svetlost žute boje. U to vreme, iz Južne sfere Oplemenjene slavom, Bhagavan Ratna-Sambhava, žute boje, koji nosi dragulj u ruci, zastoljen na prestolu konja, a koga grli božanska Majka Sangjaj-Čanma[74], svetleće ka tebi.

---

[73] »Rođen iz dragulja«. On je Ulepšavalac, odakle dolazi sve što je dragoceno; personifikovani atribut Bude.

[74] »Ona od Budinog oka (ili, očiju).«

Dve Bodisatve, Akaša-Garbha i Samanta-Bhadra[75], koje će pratiti dve ženske Bodisatve, Mahlaima i Dhupema[76] – sve zajedno, šest bodičkih obličja – doći će da sijaju iz sredine duginog oreola svetlosti. Masa dodira, u svom prvobitnom obliku, kao žuto svetlo Mudrosti Jednakosti, zasenjujuće žuto, u slavoluku prstenova sa pratećim optokom zračenja, tako jasno i blještavo da oko jedva da može u njega gledati, ošinuće te. Jedno uz drugo, zajedno sa tim, mutno plavičasto-žuto svetlo iz ljudskog (sveta) takođe će ošinuti tvoje srce, uporedo sa svetlom Mudrosti.

Tada ćeš ti, zbog moći egotizma, začeti strah prema zasenjujućem žutom svetlu i (zaželećeš da) bežiš od njega. Bićeš zaveden privlačnošću prema mutnom plavičasto-žutom svetlu iz ljudskog (sveta).

U to vreme, ne plaši se tog blještavog, zasenjujućeg žutog, prozirnog svetla, već ga spoznaj kao Mudrost: u takvom stanju, održavajući svoj um odlučnim, imaj poverenja u njega ponizno i prilježno. Ako ga saznaš kao zračenje tvog sopstvenog intelekta – čak i ako ne ispoljavaš snishodljivost i veru, i ne moliš mu se – božansko Telo i Svetlost stopiće se neizdvojivo s tobom i ti ćeš dostići Budastvo.

Ako ne prepoznaš zračenje svog intelekta, misli, sa verom, »To je zračenje milosti Bhagavan Ratna-Sambhave; zaklon ću svoj naći u njemu«; i moli se. To je udica milosnih zraka Bhagavan Ratna-Sambhave; veruj u to.

Ne budi zaveden tim mutnim plavičasto-žutim svetlom iz ljudskog (sveta). To je staza tvojih nagomilanih sklonosti silovitog samoljublja, koja dolazi da te prihvati. Ako te ona privuče, bićeš rođen u ljudskom svetu i moraćeš da propatiš rođenje, staro doba, bolest i smrt; i nećeš imati nikakvih izgleda da se

---

[75] »Utroba (ili, Materica) neba« i »Sve-Dobri« – ovo nije Adi-Buda Samanta-Bhadra (vidi nap. 31), već duhovni sin Dhjam Bude Vairočane.

[76] »Ona koja drži (ili, nosi) Brojanice« i »Ona koja drži (ili, nosi) Tamjan«.

izdigneš iz močvarne kaljuče svetovne egzistencije. To je samo upadica koja ti preprečava Stazu Oslobođenja. Stoga, ne gleđaj u to, i napusti samoljublje, odbaci sklonosti; ne budi privučen time; ne budi slab. Delaj tako da imaš poverenja u to blještavo zasenjujuće svetlo. Predaj svoje prilježne misli, usredsređeno, Bhagavan Ratna-Sambhavi; i moli ovako:

»Avaj!, kad lutam u Sangsari, zbog moći silovitog samoljublja,
Na zračnoj svetlosnoj stazi Mudrosti Jednakosti,
Nek me vodi Bhagavan Ratna-Sambhava;
Neka božanska Majka, Ona od Budinog oka, bude moj čuvar;
Neka me bezbedno prevedu preko strahovite zamke Bardoa;
I neka me postave u stanje Sve-Savršenog Budastva.«

Moleći ovako, duboko snishodljiv i sa verom, pretopićeš se u srce Bhagavan Ratna-Sambhave, Božanskog Oca-Majke, u oreolu dugine svetlosti, i dostići ćeš Budastvo u Sambhoga-Kaji, u Južnoj sferi Oplemenjenoj slavom.

ČETVRTI DAN

Budući tako sučeljen, ma kako neznatne da su njegove mentalne sposobnosti, nema sumnje da će čovek dostići Oslobođenje. Ipak, iako tako često sučeljavani, ima izvesnih vrsta ljudi koji, pošto su stvorili mnogo loše karme, ili su omanuli pri sleđenju zaveta, ili zato što njihova sudba (prema višem razvitku) potpuno nedostaje, pokazuju da su nesposobni da prepoznaju: njihove zablude i zla karma, koja izvire iz pohlepe i tvrdičluka, izazivaju zgražavanje na zuke i zračenje, i oni beže. (Ako je čovek ove vrste u pitanju), onda, četvrtog dana, Bhagavan

Amitabha[77] i božanstva iz njegove pratnje, zajedno sa svetlonosnom stazom iz preta loke[78], koja potiče iz tvrdičluka i privrženosti, doći će da prime čoveka istovremeno.

Opet je sučeljavanje, pozivajući preminulog po imenu, ovakvo:

O, ti plemenita roda, slušaj nerastrojeno. Četvrtog dana će crvena svetlost, koja je iskonski oblik elementa vatre, sijati. U to vreme, iz crvene Zapadne sfere Sreće, Bhagavan Buda Amitabha, crvene boje, noseći lotos u ruci, zastoljen na paunovom prestolu i obgrljen božanskom Majkom Gökarmo[79], sijaće nad tobom, (zajedno sa) Bodisatvama Čenraziom[80] i Džampalom[81], koje će dvoriti dve ženske Bodisatve, Ghirdhima i Aloki[82]. Šest tela Prosvetljenja sijaće nad tobom iz središta oreola dugine svetlosti.

Iskonski oblik zbira osećanja, kao crveno svetlo Sve-razabiruće Mudrosti, blistavo crveno, u slavolu-

---

[77] »Bezgranično (ili, Nepojmljivo) Svetlo«; kao otelovljenje jednog od Budinih atributa, ili Mudrosti, Sve-razabiruća Mudrost, Amitabha personifikuje večni život.

[78] Svet nesrećnih duhova. (Vidi nap. 64.)

[79] Tib., »Ona u beloj odori«.

[80] Tib., Čenrazi; sansk., Avalokitešvara – »Onaj koji gleda nadole«, otelovljenje saosećanja, samilosti, milosrđa.

Dalai Lame, vrhovni duhovni (nekada i svetovni) vladari na Tibetu, veruje se, njegove su inkarnacije; Amitabha, sa kojim on ovde osviće, njegov je duhovni otac, čiji su inkarnirani predstavnici Taši Lame (viši duhovni poglavar Lamaizma). On je često predstavljen sa jedanaest glava i hiljadu ruku, od kojih svaka ima jedno oko na dlanu – kao »Veliki Sapatnik« – pošto ga hiljadu ruku i očiju odgovarajuće predstavljaju kao da je uvek na oprezu da otkrije nevolju i potpomogne one koji su u nedaći. U Kini, Avalokitešvara postaje Velika Boginja Milosti, Kvan-jin, koju predstavljaju u ženskom obličju, sa detetom u rukama.

[81] Tib., Džampal; sansk., Mandžušri – »Onaj nežne slave«, »Slavni nežnog glasa«. On je »Bog mističke Mudrosti«, budistički Apolon, obično predstavljen sa plamenim mačem svetlosti, kojeg drži visoko iznad sebe u desnoj ruci, i sa Knjigom Mudrosti, Pradžna-Paramitom, koja se oslanja na lotos, u levoj.

[82] Sansk., Gita – »Pesma« i Aloka – »Svetlost«. Gita, sa lirom u rukama, personifikuje, ili simbolizuje muziku i pesmu, a Aloka, koja drži svetiljku, simbolizuje svetlost. U odnosu na element vatru, kao ovde, crvene su.

ku prstenova sa pratećim optokom, blještavo, prozirno, slavonosno i zasenjujuće, koje potiče iz srca Božanskog Oca-Majke Amitabhe, ošinuće te po srcu (tako zračno) da ćeš jedva biti u stanju da gledaš u njega. Ne plaši ga se.

Uporedo s njim, mutno crveno svetlo iz preta-loke, dolazeći zajedno sa Svetlom Mudrosti, takođe će sijati po tebi. Delaj tako da ne budeš privučen njim. Odbaci privrženost (i) slabost (prema njemu).

U to vreme, zbog snažne privrženosti i njenog uticaja, postaćeš užasnut od zasenjujućeg crvenog svetla i (poželećeš) da mu umakneš. I postaćeš naklonjen tom mutnom crvenom svetlu iz preta-loke.

Tada, ne budi uplašen od slave dostojnog, zasenjujućeg, prozirnog, zračnog crvenog svetla. Prepoznaj ga kao Mudrost i, održavajući svoj intelekt u stanju spokojnosti, pretopićeš se (u njega), neizdvojivo, i dostići ćeš Budastvo.

Ako ga ne prepoznaš, misli, »To su zraci milosti Bhagavan Amitabhe i ja ću mu se prikloniti«; i, uz ponizno poverenje u njega, moli mu se. To su udice-zraci milosti Bhagavan Amitabhe. Imaj poniznog poverenja u to: ne beži. Čak i ako bežiš, to će te pratiti neizdvojivo (od tebe). Ne plaši ga se. Ne budi privučen mutnim crvenim svetlom preta-loke. To je svetlosna staza koja potiče iz nagomilavanja tvoje silne privrženosti (sangsaričkoj egzistenciji), koja je došla da te primi. Ako se prikloniš njoj, pašćeš u svet nesrećnih duhova i patićeš nepodnošljiv jad, glad i žeđ. Nećeš imati nikakve izglede da zadobiješ Oslobođenje (odatle)[83]. To mutno crveno svetlo samo je upadica koja će te preprečiti na Stazi Oslobođenja. Ne budi mu privržen i odbaci naviknute sklonosti. Ne budi slab. Imaj poverenja u blještavo zasenjujuće

[83] Bukvalno, »za oslobođenje neće biti vremena«; jednom, kada preminuli postane preta, ili nesrećni duh, posmrtno dostizanje Nirvane nije više moguće. On mora čekati priliku koju mu pruža ponovno rođenje u ljudskom svetu, kad se prekine njegova egzistencija u preta-loki.

crveno svetlo. U Bhagavan Amitabhu, Oca-Majku, imaj poverenja jednousmerenog i moli ovako:

»Avaj!, kad lutam u Sangsari, zbog moći silovite privrženosti,
Na zračnoj svetlosnoj stazi Sve-razabiruće Mudrosti
Neka me vodi Bhagavan Amitabha;
Neka božanska Majka, Ona u beloj odori, bude moj čuvar;
Neka me bezbedno prevedu preko strahovite zamke Bardoa;
I neka me postave u stanje Sve-Savršenog Budastva.«

Ovako moleći, ponizno i prilježno, stopićeš se sa srcem Božanskog Oca-Majke, Bhagavan Amitabhe, u oreolu dugine svetlosti, i dostići ćeš Budastvo u Sambhoga-Kaji, u Zapadnoj sferi, nazvanoj Srećna.

PETI DAN

Nemoguće je da čovek ne bude oslobođen pomoću ovoga. Ipak, iako ovako sučeljena, osetna bića, budući da se tokom dugog vremena bave svojim naklonostima, nisu sposobna da svoje sklonosti odbace i, zbog loše karme i ljubomore, pošto se zgražavanje i užasavanje javljaju u odgovoru na svetlost i zračenja – a udice-zraci ne uspevaju da ih uhvate – oni lutaju sve niže, do petog dana. (Ako je čovek takvo osetno biće), Bhagavan Amogha-Sidhi[84], sa svojim pratećim božanstvima i svetlom i zracima svoje milosti, doći će da ga prihvati. Svetlost koja potiče iz asura-loke[85], a koju proizvodi zla strast ljubomore, takođe će doći da ga prihvati.

---

[84] »Svemoćni osvajač«.
[85] Ovo je svet titana.

Sučeljavanje je u to vreme, pozivajući preminulog po imenu, ovakvo:

O, ti plemenita roda, slušaj nerastrojeno. Petog dana će zelena svetlost iskonskog oblika vazduha sijati nad tobom. U to vreme, iz zelene Severne sfere Uspešne izvedbe najboljih dela, Bhagavan Buda Amogha-Sidhi, zelene boje, koji nosi ukršteno dordže u ruci[86], ustoličen na prestolu Harpije[87] koji natkriljuje nebo, a grli ga božanska Majka, Verna Dölma[88], sijaće na tebe, sa svojom pratnjom – dve Bodisatve, Čang-na-dordže[89] i Dibpanamsela[90], koje će dvoriti dve ženske Bodisatve, Gandhema i Nidhema[91]. Ovih šest bodičkih obličja iz sredine oreola dugine svetlosti, doći će da sijaju.

Iskonski oblik sume volje, koji sija kao zeleno svetlo Sve-čineće Mudrosti, zasenjujuće zeleno, prozirno i zračeće, slavonosno i užasavajuće, odivotvoreno prstenovima i optočeno pratećim prstenjem zračnosti, koji izvire iz srca božanskog Oca-Majke Amogha-Sidhija, zelene boje, ošinuće te po srcu (tako bajno blještav) da ćeš teško biti u stanju da gledaš u njega. Ne plaši ga se. To je prirodna moć mudrosti tvog

---

[86] To jest, dordže (vidi nap. 67) sa četiri glave; ono simbolizuje ravnotežu, nepromenljivost i svemoćnu vlast.

[87] Ovde se, naravno, ne radi o Harpijama iz grčke mitologije, već o bićima sličnog reda, koja imaju ljudski oblik od struka nagore, a drugi deo tela im je u vidu ptice; ima ih (nasuprot grčkim Harpijama, koje su sve ženskog roda) oba pola. Popularno je verovanje među Tibetancima da takva rasa živi negde na ovom svetu.

[88] (Sansk., Tara) – »Spasiteljka«. Ona je božanska tešiteljka Avalokitešvare (vidi nap. 80). Danas postoje dva oblika ove boginje koji se slave: Zelena Dölma, na Tibetu, i Bela Dölma, u Kini i Mongoliji. Kraljevska nepalska princeza, koja je postala supruga prvog budističkog kralja na Tibetu, veruje se, bila je inkarnacija Zelene Dölme, a njegova supruga iz kineske Carske Kuće, veruje se, bila je inkarnacija Bele Dölme.

[89] »Koji nosi dordže u ruci«; sansk., Vadžra-pani.

[90] »Koji rasteruje pomračinu«; sansk., Dipani.

[91] (Sansk., Gandha) – »Ona koja raspršuje miris«, jedna od osam Majki Boginja Matri hinduskog Panteona. Ona drži posudu od školjke sa mirisom.

(Sansk., Naivedja) – »Ona koja drži šećerleme«.

sopstvenog intelekta. Istraj postojano u stanju spokoja nepristranosti.

Uporedo s tim, (odnosno, sa zelenim svetlom Sve-činеće Mudrosti), svetlost mutno zelene boje iz asura-loke, koju proizvodi uzrok osećanja ljubomore, koja dolazi zajedno sa Zracima Mudrosti, sijaće nad tobom. Meditiraj nad njom nepredrasudno – niti sa odbojnošću, niti sa naklonošću. Ne priklanjaj joj se; ako si ti neznatnih mentalnih sposobnosti ne budi joj priklonjen.

Tada ćeš, putem uticaja silne ljubomore[92], biti užasnut zasenjujućim zračenjem zelenog svetla i (poželećeš) da bežiš od njega; i začećeš privlačnost prema toj mutnoj zelenoj svetlosti iz asura-loke. U to vreme se ne plaši slavonosne i prozirne, zračeće i zasenjujuće zelene svetlosti, već je spoznaj kao Mudrost: i u tom stanju dozvoli svom intelektu da počiva u spokoju. Ili pak, (misli), »To su udice-zraci svetla milosti Bhagavan Amogha-Sidhija, koji je Sve-čineća Mudrost.« Veruj (tako) u to. Ne beži od nje.

Čak i kad bi pobegao od nje, ona bi te pratila neizdvojivo (od tebe). Ne plaši je se. Ne budi priklonjen tom mutnom zelenom svetlu asura-loke. To je karmička staza stečene silne ljubomore koja je došla da te prihvati. Ako budeš njom privučen, pašćeš u asuru-loku i moraćeš da se upleteš u nesnošljiv jad svađa i ratovanja[93]. (To je) samo upadica da ti preprečі Stazu Oslobođenja. Ne budi njom privučen. Odbaci svoje sklonosti. Ne budi slab. Imaj poverenja u zasenjujuće zeleno zračenje i predajući sve svoje misli jednousmereno božanskom Ocu-Majci, Bhagavan Amogha-Sidhiju, moli ovako:

---

[92] Ovde, kao i u prethodnom odeljku, ljubomora na koju se misli karmička je sklonost ljubomori koja postoji kao deo sadržaja svesti (ili, podsvesti) preminulog; a, eruptirajući ovog petog dana Bardo postojanja, ona proizvodi odgovarajuće »astralne« halucinacije.

[93] Svađa i ratovanje osnovne su strasti bića koje se rodi kao asura (titan).

»Avaj!, kad lutam u Sangsari zbog moći silovite ljubomore,
Na zračnoj svetlosnoj stazi Sve-čineće Mudrosti
Nek me vodi Bhagavan Amogha-Sidhi;
Neka božanska Majka, Verna Tara, bude moj čuvar;
Neka me bezbedno prevedu preko strahovite zamke Bardoa;
I neka me postave u stanje Sve-Savršenog Budastva.«

Ovako moleći, sa silnom verom i ponizno, stopićeš se sa srcem božanskog Oca-Majke, Bhagavan Amogha-Sidhijem, u oreolu dugine svetlosti, i dostići ćeš Budastvo u Sambhoga-Kaji, u Severnoj sferi Nagomilanih dobrih dela.

ŠESTI DAN

Budući da je tako sučeljen na raznim stupnjevima, ma kako prijemčive da su nečije karmičke veze, čovek bi trebalo da je u njima prepoznao, na jednom ili na drugom; a, ako je prepoznao na bilo kojem stupnju, nije moguće da nije oslobođen. Ipak, iako je bio sučeljavan tako često na taj način, onaj koji je dugo navikao na jake sklonosti, a nedostaje mu bliskosti i čiste odanosti prema Mudrosti, može biti odveden unatrag, zbog moći sopstvenih zlih sklonosti, uprkos ovim mnogim uvođenjima. Udice-zraci svetlosti milosti možda neće moći da uhvate čoveka: on može i dalje lutati nadole, zbog svojeg osećanja zaprepašćenja i užasa od svetlosti i zraka.

Stoga će svi božanski Očevi-Majke Pet Redova (Dhjani Buda) sa svojim pratiocima doći da sijaju nad njim jednovremeno. U isto to vreme, svetlosti koje potiču iz Šest loka isto tako će doći da sijaju zajedno.

Sučeljavanje sa ovim je, pozivajući preminulog po imenu, ovakvo:

O, ti plemenita roda, sve do juče svaki je od Pet

Redova Božanstava sijao nad tobom; i ti si bio sučeljen, ali zbog uticaja tvojih zlih sklonosti, bio si zaprepašćen i užasnut njima i ostao si ovde sve do sad.

Da si prepoznao zračenja Pet Redova Mudrosti kao izviranja tvojih sopstvenih mislenih obličja, bio bi dostigao Budastvo u Sambhoga-Kaji još pre ovoga, time što bi bio upijen u oreol dugine svetlosti jednog ili drugog od Pet Redova Buda. Ali, sad pogledaj nerastrojeno. Sada će svetlosti svih Pet Redova, nazvane Svetlosti Sjedinjenja četiri Mudrosti[94], doći da te prihvate. Delaj tako da ih spoznaš.

O, ti plemenita roda, ovog šestog dana, četiri boje iskonskih stanja četiri elementa (voda, zemlja, vatra, vazduh) sijaće nad tobom jednovremeno. U to vreme, iz Centralne sfere Rasejavanja semena, Buda[95] Vairočana, božanski Otac-Majka, sa pratećim (božanstvima), doći će da sija nad tobom. Iz Istočne sfere Prevashodne sreće, Buda Vadžra-Satva, božanski Otac-Majka, sa pratećim (božanstvima) doći će

---

[94] Filozofski opisani termini: (1) Fenomeni i Praznina; (2) Zračenje i Praznina; (3) Blaženstvo i Praznina; (4) Svest i Praznina.

Ovi odgovaraju četirima stupnjevima dhjane, koji se javljaju istim redom. Oni, možda, takođe odgovaraju, ali na manje egzaktan način, Četirima Mudrostima: (1) Ogledalu slična Mudrost; (2) Mudrost Jednakosti; (3) Sve-razabiruća Mudrost; i (4) Sve-čineća Mudrost.

Dhjana (*kin.*, *č'an*; *jap.*, *zen*) se sastoji od progresivnih mentalnih stanja: analize (sansk., vitarka), razmišljanja (vičara), dragosti (ili, naklonosti) (priti), blaženstva (ananda) i koncentracije (ekagrata). Na prvom stupnju dhjane, posvećenik se pita: »Šta je ovo telo? Je li ono trajno; je li ono stvar koju treba spasiti?«, i odlučuje da prijanjanje uz jedan nestalan i koruptivan telesni oblik, kakav shvata da on jeste, nije poželjno. Slično, budući da je postigao znanje o prirodi Oblika, on počinje da analizira i razmišlja o Dodiru, Osećanju, Volji, Spoznavanju i Želji; i, nalazeći da je Um zapravo prividna stvarnost, dolazi do obične koncentracije.

Na drugom stupnju dhjane, samo se rasuđivanje koristi; razmišljanje prevazilazi niži mentalni proces, nazvan analiza. Na trećem stupnju, rasuđivanje ustupa mesto blaženoj svesti; a ovo blaženstvo, budući u početku prividno fizički oset, pretapa se u čistu ekstazu, na četvrtom stupnju. Na petom, senzacija ekstaze, mada uvek prisutna u potisnutom, ili drugorednom stanju, ustupa mesto potpunoj koncentraciji.

[95] Sve dovde, svako je od glavnih božanstava nazivano Bhaga-

da sija nad tobom. Iz Južne sfere Oplemenjene slavom, Buda Ratna-Sambhava, božanski Otac-Majka, sa pratećim (božanstvima) doći će da sija nad tobom. Iz Srećne zapadne sfere Nagomilanih lotosa, Buda Amitabha, božanski Otac-Majka, zajedno sa pratećim (božanstvima), doći će da sija nad tobom. Iz Severne sfere Usavršenih dobrih dela, Buda Amogha-Sidhi, božanski Otac-Majka, zajedno sa pratiocima će doći, opervažen oreolom dugine svetlosti, da sija nad tobom baš u ovom trenutku.

O, ti plemenita roda, na spoljašnjem krugu ovih pet parova Dhjani Buda, (četiri) Čuvara vratnica, Gnevonosnih: Pobedonosni, Uništavalac Boga Smrti, Kralj sa konjskim vratom, Urna nektara[96]; sa četiri ženska Čuvara vratnica: Ona koja drži podstrekač, Ona sa omčom, Ona sa lancem i Ona sa zvonom[97]; zajedno sa Budom deva, nazvanim Onaj sa vrhovnom moći, Budom asura, nazvanim Onaj čvrstog sklopa, Budom čovečanstva, nazvanim Lav Šakija[98],

---

van (»Pobednički«), ali je ovde Buda (»Prosvetljeni«, »Probuđeni«) označavajući. Tekst sadrži *Sangs-rgjas*, što na tibetanskom jeziku izgovara Sang-jaj (sansk., Buda); *Sangs* je »probuđeni (iz sna utrnulosti)«, a *rgjas* znači »razvijen potpuno (u svim atributima savršenstva, ili moralnih vrlina)«.

[96] To su, redom: Vidžaja, Pobedonosni, čuvar vratnica Istoka; Jamantaka, Uništavalac Jame (Smrti), čuvar vratnica Juga, oblik Šive i gnevni aspekt Avalokitešvare –on, kao gneva – puno Božanstvo, personifikuje jedan od deset oblika Srdžbe (Krodha); Hajagriva, Kralj sa konjskim vratom, čuvar vratnica Zapada; Amrita-Dhara, (Onaj koji je) Urna nektara, čuvar vratnica Severa – njegova je božanska dužnost da transmutira sve stvari u nektar (u ezoteričkom smislu tantričke Joge). *Amrita* znači »nektar« egzoterički, a ezoterički to je »praznina«.

[97] Ovo su šakti (ženski dubleti) gore pomenutih božanstava. Svi Čuvari vratnica, i njihove šakti, poseduju okultni značaj u odnosu na četiri pravca i na mandalu (ili, konklavu, sabor) božanstava kojoj pripadaju. Kao stražari tantričke vere (Dharmapala), oni se ranguju sa Bodisatvama. Oni, takođe, simbolizuju četiri spokojna, ili mironosna metoda, koja koriste božanska Bića za spasenje osetnih stvorenja (od kojih je čovečanstvo na najvišem stupnju); ovi metodi su: Saosećanje (Samilost), Naklonost (Dragost), Ljubav i Neumoljiva Pravda.

[98] Šakija je ime plemena iz kojeg potiče princ Gautama Buda, prvi od svih Buda.

Budom divljačnog kraljevstva, nazvanim Neuznemirljivi Lav, Budom preta, nazvanim Onaj sa plamenim ustima, i Budom donjeg sveta, nazvanim Kralj Istine: (ovi), osam Očeva-Majki Čuvara vratnica i šest Učitelja, Pobedonosnih – doći će da sijaju, takođe.

Sve-Dobri Otac i Sve-Dobra Majka[99]; veliki praroditelji svih Buda: Samanta-Bhadra (i Samanta-Bhadrâ), božanski Otac i božanska Majka – ovo dvoje, takođe će doći da sijaju.

Ova četrdeset i dva savršenstvom oplemenjena božanstva, koja proističu iz tvog srca, budući da su proizvod tvoje sopstvene čiste ljubavi, doći će da sijaju. Spoznaj ih.

O, ti plemenita roda, ove sfere nisu došle sa nekog mesta izvan (tebe). One dolaze iz četiri odeljka tvog srca, koji, uključujući i centar, čine pet pravaca. Oni izviru odatle i sijaju nad tobom. Božanstva, takođe, nisu došla niotkud drugo: ona postoje od iskona unutar sposobnosti tvog intelekta. Znaj da su oni takve prirode.

O, ti plemenita roda, veličina ovih božanstava nije prekomerna, nije mala, (već) odgovarajuća. (Ona imaju) svoje ukrase, svoju boju, svoje sedeće stavove, svoje prestole i znamenja koja svako od njih drži.

Ova božanstva oblikovana su u grupe od pet parova, svaka grupa od pet parova okružena je petostrukim krugom zračenja, s tim što muške Bodisatve saučestvuju u prirodi božanskih Otaca, ženske Bodisatve saučestvuju u prirodi božanskih Majki. Sve ove božanske skupine doći će da sijaju nad tobom u jednoj potpunoj mandali. Oni su tvoja Zaštitnička Božanstva[100]. Znaj ih kao takva.

O, ti plemenita roda, iz srcâ božanskih Otaca

---

[99] Tantrička Škola smatra da svako božanstvo, čak i ono najviše, ima svoju šakti. Ovo je, naizgled, doktrina univerzalnog dualizma. U krajnjoj analizi, međutim, budući da se svi parovi suprotnosti posmatraju kao da imaju Jedan Izvor – u Praznini Dharma-Kaje – prividni dualizam postaje monizam.

[100] Ovi su, takođe, u krajnjoj analizi, vizuelne zamisli osobe koja u njih veruje.

i Majki ovih Pet Redova, zraci svetlosti Četiri Mudrosti sjedinjeni, izvanredno jasni i tanani, kao zraci sunca spleteni u konce, doći će da sijaju nad tobom i šibaće tvoje srce.

Na toj stazi zračenja naći će se slavnosni prstenovi svetlosti kako sijaju, plave boje, koji ispuštaju zrake, sâma Dharma-Dhatu Mudrost[101], od kojih se svaki pojavljuje kao izvrnuti tirkizni vrč, okružen sličnim prstenovima manje veličine, slavonosnim i zasenjujućim, zračećim i prozirnim, od kojih je svaki načinjen još slavodobitnijim pomoću pet još manjih (pratećih) beočuga, poprskanih unaokolo sa pet zvezdastih tačkica svetlosti iste prirode, ne ostavljajući ni centar ni obode (plave svetlosne staze) nerasvetljenima prstenovima i manjim (pratećim) beočuzima.

Iz srca Vadžra-Satve, bela svetlosna staza Ogledalu slične Mudrosti, bela i prozirna, slavonosna i zasenjujuća, slavonosna i užasavajuća, načinjena još slavodobitnijom prstenovima koji su okruženi manjim beočuzima prozirne i zračeće svetlosti nad sobom, od kojih je svaki kao preokrenuto ogledalo, doći će da sija.

Iz srca Ratna-Sambhave, žuta svetlosna staza Mudrosti Jednakosti, (slavonosna), sa žutim prstenovima (zračećim), od kojih je svaki kao preokrenuti vrč, okružena manjim beočuzima, a ovi još manjim, doći će da sija.

Iz srca Amitabhinog, prozirna, blještava crvena svetlosna staza Razabirajuće Mudrosti, iznad koje su prstenovi, kao koralni preokrenuti vrčevi, koji odašilju zrake Mudrosti, izvanredno blještavi i zasenjujući, od kojih je svaki ukrašen sa pet (pratećih) beočuga iste prirode – ne ostavljajući ni centar ni obode (crvene svetlosne staze) nerasvetljenima prstenovima i manjim pratećim beočuzima – doći će da sija.

Ovi će doći da sijaju nad tvojim srcem istovremeno[102].

---

[101] Vidi nap. 31.

[102] Svako od ovih mističnih značenja simbolizuje posebni Bodi (ili, kvalitet Mudrosti) Bude, otkud sijaju.

O, ti plemenita roda, svi su ovi zračenje tvojih sopstvenih intelektualnih sposobnosti, koje dolaze da sijaju. Oni nisu došli ni sa kojeg drugog mesta. Ne budi privučen njima; ne budi slab; ne budi užasnut; već postojano prebivaj u raspoloženju neoblikovanja misli[103]. U tom će stanju svi oblici i zračenja biti stopljeni s tobom i Budastvo će biti dostignuto.

Zelena svetlosna staza Mudrosti Usavršenih dela neće sijati nad tobom, zato što sposobnost za Mudrost tvog intelekta nije savršeno razvijena.

O, ti plemenita roda, ove su nazvane Svetlostima četiri Mudrosti Sjedinjene, (iz kojih proističe ono) što se naziva Unutrašnjom Stazom kroz Vadžra-Satvu[104].

U to vreme, moraš se setiti učenja o sučeljavanju koje si primio od tvog gurua. Ako si se setio sadržine i značenja sučeljavanja, prepoznao si sva ova svetla koja su nad tobom sijala kao odbljeske tvoje sopstvene unutrašnje svetlosti i, budući da si ih prepoznao, kao bliske prijatelje, verovao si im i razumeo (si ih) pri susretanju, kao što sin razume svoju majku.

A verujući u nepromenjenu prirodu čiste i svete Istine, u sebi si proizveo spokojno protičući Samadhi[105]; a, budući da si se stopio sa telom savršeno razastrtog intelekta, postigao si Budastvo u Sambhoga-Kaji, odakle nema povratka.

Inače je tibetanski tekst ovde toliko bujan u poetskim opisima svetlosnih staza da je teško verno preneti lepotu originalnog teksta.

[103] »Raspoloženje ne-misli-oblikovanja« postiže se u samadhi jogi. Ovo stanje, koje se smatra prvobitnim stanjem Uma, ilustrovano je sledećom figurom: Sve dok se čovek koji plovi po reci pasivno podaje struji, on biva glatko nošen; ali, ako pokuša da uhvati predmet koji je utvrđen na vodi, mir njegovih pokreta je prekinut. Slično, oblikovanje misli zaustavlja normalni protok uma.

[104] U transcendentalnom stanju Rasvetljenja Budastva, na Unutrašnjoj, ili Tajnoj Stazi, u Vadžra-Satvu uviru, u prisajedinjenju (ili, u stanju bivanja jednim), sva Mironosna i Gnevonosna Božanstva velike mandale koju opisuje naš tekst; sve zajedno, stotinu i deset: četrdeset dva iz srčanog centra, deset iz grlenog centra i pedeset osam iz moždanog centra.

[105] Vidi nap. 51.

O, ti plemenita roda, uporedo sa zračenjima Mudrosti, nečista iluzorna svetla Šest Loka takođe će doći da sijaju. Ako se onda upitaš, »Šta su ona?«, (ona su) mutno belo svetlo deva, mutno zeleno svetlo asura, mutno žuto svetlo ljudskih bića, mutno plavo svetlo divljaka, mutno crvenkasto svetlo preta, i mutno, dimom obojeno svetlo Pakla. Ovih šest, tako, doći će da sijaju, uporedo sa šest zračenja Mudrosti; a tada, ne budi uplašen, niti privučen prema bilo kojem od njih, već sebi dozvoli da počivaš u uslovima ne-mislenim.

Ako si zastrašen čistim zračenjima Mudrosti i privučen ka nečistim svetlima Šest Loka, onda ćeš preuzeti telo iz neke od tih Šest Loka i propatićeš sangsaričke jade; i nikada se nećeš uzdići iznad Okeana Sangsare, u kojem ćeš biti kovitlan u krug i prisiljen da okusiš patnje odatle.

O, ti plemenita roda, ako si od onih koji se nisu vladali po odabranim rečima gurua, začećeš strah od čistog zračenja Mudrosti i od božanstava koja potiču odatle. Budući tako uplašen, bićeš privučen prema nečistim sangsaričkim predmetima. Ne delaj tako. Ponizno veruj u zasenjujuće čista zračenja Mudrosti. Podesi svoj um da veruje, i misli: »Saosećajna zračenja Mudrosti Pet Redova Buda[106] došla su da me preuzmu iz samilosti; zaklon ću naći u njima.«

Ne podležući privlačnosti prema iluzornim svetlima Šest Loka, već sav svoj um jednousmereno posvećujući božanskim Očevima i Majkama, Budama Pet Redova, moli ovako:

»Avaj!, kad lutam u Sangsari zbog moći pet jetkih otrova[107],
Na blještavoj zračnoj stazi Pet Mudrosti Sjedinjenih

---

[106] Doslovno, »Pet Redova Sugata«, odnosno »Onih koji su prešli u Sreću (ili, postigli Nirvanu«) – to jest, Bude.

[107] Pet jetkih otrova koji, kao droge, zarobljuju i zauzdavaju čovečanstvo za patnje postojanja unutar teskobnih Šest Loka, su: pohota, mržnja, glupost, ponos ili egoizam, i ljubomora.

Nek me vode Petorica Pobednika Osvajača,
Neka mi Pet Redova Božanskih Majki budu čuvari;
Neka me sačuvaju od nečistih svetlosnih staza Šest Loka;
I, budući spašen od zamke groznog Bardoa,
Neka me postave između pet čistih božanskih Sfera.«

Ovako moleći, čovek prepoznaje sopstvenu unutrašnju svetlost[108]; i, stapajući se s tim u prisajedinjenje, Budastvo se dostiže: putem ponizne vere obični posvećenik spoznaje sebe i postiže Oslobođenje; čak i oni najniži, zahvaljujući moći čiste molitve, mogu zatvoriti vratnice Šest Loka i, razumevajući pravo značenje četiri Mudrosti Sjedinjene, dostići Budastvo uz pomoć utabane staze kroz Vadžra-Satvu[109].

Tako, budući sučeljeni na ovako detaljan način, oni kojima je suđeno da budu oslobođeni uspeće da prepoznaju Istinu[110]; pomoću toga, mnogi će postići Oslobođenje.

Najgori od najgorih, (oni) sa veoma zlom karmom, nemajući osobitu ljubav ni prema kojoj religiji – i neki koji nisu ispunili zavete – zbog moći karmičkih iluzija ne prepoznajući, iako sučeljeni (sa Istinom), ostaće dole.

---

[108] »Samo-svetlost«, ili »unutrašnja svetlost«; odnosno, misli, ili ideje, koje se pojavljuju ozračene principom svesti. Bardo stanje je posmrtno stanje sna, koje prati budno, ili stanje života, na zemlji; a sav cilj Bardo Thödol učenja jeste da probudi Snevača za Stvarnost – za iznadsvetsko stanje svesti, za poništenje svih veza za sangsaričku egzistenciju, za Savršeno Prosvetljenje, za Budastvo.

[109] Vadžra-Satva, kao simbolično Božanstvo, odbljesak Akšobhje (vidi nap. 66), vizuelno je predstavljen, u tibetanskim okultnim ritualima, kao da je iznutra neispunjen, nesadržajan. Kao takav, on reprezentuje Prazninu.

[110] Ova je Istina da nema stvarnosti iza ma kojeg fenomena Bardo ravni, osim iluzija nagomilanih u umu, kao priraštaja od sangsaričkih iskustava. Prepoznavanje ovoga automatski podaruje Oslobođenje.

SEDMI DAN

Sedmog dana Božanstva koja poseduju Znanje, iz svetih rajskih sfera, dolaze da prihvate čoveka. Istodobno, staza prema svetu divljačnih, koju proizvodi zamračujuća strast, glupost, takođe dolazi da ga primi[111].

Sučeljavanje je u ovo vreme, pozivajući preminulog po imenu, ovakvo:

O, ti plemenita roda, slušaj nerastrojeno. Sedmog dana će raznobojno zračenje pročišćenih sklonosti doći da sija. Istovremeno, Božanstva koja poseduju Mudrost, iz svetih rajskih sfera, doći će da te prime.

Iz centra Kruga (ili, Mandale), sa nimbom zračenja dugine svetlosti, vrhovno Znanje-držeće (Božanstvo), Lotos Gospod Igre, Vrhovni posedovalac Znanja koji ubira karmičke plodove, koji zrači sa svih pet boja, a grli ga (božanska) Majka, Crvena Dakini[112], (on koji) drži nož u obliku mesečevog srpa i lobanju (ispunjenu) krvlju[113], igrajući čineći *mudru*[114], (sa svo-

---

[111] Kao što se suma fizičkih atoma tela iz ljudske ravni, koje je napustilo život, postepeno razdvaja i odlazi na svoja odgovarajuća mesta, neki kao gasovi, neki kao čvrsta materija, tako i na posmrtnoj ravni dolazi do postepenog rasturanja psihičkih, ili mentalnih atoma Bardo – mislenog tela, tako što svaka sklonost – upravljanja karmičkim afinitetom – odlazi u onu sredinu koja joj je najsrodnija. Stoga, kako tekst sugeriše, divljačna strast gluposti ima prirodnu tendenciju da gravitira prema kraljevstvu divljačnih i da tamo postane otelotvorena, kao dezintegrisani deo mentalnosti.

[112] Dakini su vilama slične boginje, koje poseduju naročite okultne moći, za dobro ili za zlo.

[113] Ezoterički, lobanja (koja je ljudska) i krv (takođe ljudska) koja je ispunjava, označava – u jednom smislu – odbacivanje ljudskog života, prekid sangsaričke egzistencije, samo-žrtvovanje na krstu sveta.

[114] Mudra je mistički znak koji se čini postavljanjem šake i prstiju, ili tela, u određen stav. Neke mudre koriste se kao znaci raspoznavanja među članovima okultnih bratstava. Druge, uglavnom korišćene od strane jogija, kao telesni stavovi, dovode do kratkog spoja struje u telu, ili na drugi način menjaju magnetske struje. Postavljajući vrh jednog na vrh drugog prsta u mudri, kontrolišu se, na primer, telesna snaga, ili životne struje. Mudra opčinjavanja od ove je vrste, budući da se pravi (desnom rukom) kad drugi prst dodirne palac, kažiprst i mali prst drže se uspravno, a treći prst savija se ka dlanu šake.

jom desnom rukom koju drži) visoko gore, doći će da sija.

Na istoku Kruga, božanstvo nazvano Na zemlji obitavajući Posedovalac Znanja, bele boje, sa zračećim nasmejanim izrazom lica, a grli ga Bela Dakini, (božanska) Majka, (on koji) drži nož u obliku mesečevog srpa i lobanju (ispunjenu) krvlju, igrajući i čineći mudru opčinjavanja, (sa svojom desnom rukom koju drži) visoko gore, doći će da sija.

Na jugu Kruga, Znanje-posedujuće Božanstvo, nazvano (Onaj koji) ima moć nad trajanjem života, žute boje, nasmejan i zračeći, a grli ga Žuta Dakini, (božanska) Majka, (on koji) drži nož u obliku mesečevog srpa i lobanju (ispunjenu) krvlju, igrajući i čineći mudru opčinjavanja, (sa svojom desnom rukom koju drži) visoko gore, doći će da sija.

Na zapadu Kruga, božanstvo nazvano Znanje-posedujuće Božanstvo Velikog Simbola[115], crvene boje, nasmejan i zračeći, a grli ga Crvena Dakini, (božanska) Majka, (on koji) drži nož u obliku mesečevog srpa i lobanju (ispunjenu) krvlju, igrajući i čineći mudru opčinjavanja, (sa svojom desnom rukom koju drži) visoko gore, doći će da sija.

Na severu Kruga, božanstvo nazvano Samo-razastrti Posedovalac Znanja, zelene boje, sa polu-ljutim, polunasmejanim izrazom lica, a grli ga Zelena Dakini, (božanska) Majka, (on koji) drži nož u obliku mesečevog srpa i lobanju (ispunjenu) krvlju, igrajući i čineći mudru opčinjavanja, (sa svojom desnom rukom koju drži) visoko gore, doći će da sija.

U spoljašnjem Krugu, oko ovih Posedovalaca Znanja, nebrojene skupine dakinija – dakini osam mesta kremacije, dakini tri prebivališta, dakini trideset svetih mesta i dvadeset četiri mesta hodočašća[116] – heroji, heroine, nebeski ratnici i veru-zaštićujuća božanstva,

---

[115] Vidi nap. 132.

[116] Osam mesta kremiranja poznata su hinduskoj mitologiji; tri prebivališta su srčani centar, grleni centar i moždani centar, nad kojima izvesne dakini (kao personifikacije psihičkih snaga koje se nalaze u svakom od centara), ezoterički govoreći, stoje u začelju.

muška i ženska, svako okićeno ukrasom od kostiju, sa dobošima i trubama od bedrenih kostiju, dairama od lobanja, barjacima od ogromnih koža (koje su slične) ljudskim kožama[117], sa baldahinima od ljudske kože, zastavicama od ljudske kože, kadionicama tamjana od ljudskog sala, i nebrojenim (drugim) vrstama muzičkih instrumenata, ispunjavajući (muzikom) celokupne svetske sisteme i uzrokujući njihovo treperenje, tako da se tresu i drhte od zvukova, toliko moćnih da ošamute čovečiji mozak, igrajući raznolike plesove, doći će da prihvate verne i kazne neverne[118].

O, ti plemenita roda, petobojna zračenja Mudrosti Istodobno rođenih[119], koja su pročišćene sklonosti, trepereća i ošamućujuća, kao obojeni konci, sevajući munjevito, rasprostiruća i prozirna, slavonosna i užas-pobuđujuća, izviraće iz srcâ šest glavnih Božanstava koja poseduju Znanje i ošinuće te po srcu, tako blještava da oči neće biti u stanju da to gledaju.

U isto vreme, mutno plavo svetlo iz sveta divljih doći će da sija uporedo sa Zračenjima Mudrosti. Onda, putem uticaja tvojih sklonosti, osetićeš strah od zračenja pet boja; i, (želeći da) pobegneš od toga, osetićeš se privučenim prema mutnom svetlu sveta divljačnih. Tada, ne budi zaplašen tom brilijantnom zračnošću pet boja, niti užasnut; već spoznaj Mudrost za svoju.

---

[117] Odnosno, od koža rakšasa, jednog reda gigantskih demonijakalnih bića u ljudskom obliku, a koja poseduju izvesne sidhi (t. j., natprirodne) moći.

[118] Tibetanske lame, pri napevima tokom obreda, koriste sedam (ili osam) vrsti instrumenata: veliki bubanj, cimbalo (obično od lima), ljušture školjke, zvona, daire, male klarinete, velike trube i trube od ljudskih bedrenih kostiju: mada je kombinovani zvuk ovih muzičkih instrumenata daleko od toga da zvuči melodično, lame smatraju da oni u posvećeniku psihički proizvode jedan stav dubokog dostojanstva i vere, jer su oni kopija prirodnih zvukova, koje naše telo proizvodi kada se uši zapuše i otklone spoljašnji zvuci.

[119] To će reći, Mudrost koja se rađa uporedo sa postizanjem Prepoznavanja.

Unutar tih zračenja, prirodni zvuk Istine razlegaće se kao hiljade gromova. Zvuk će doći sa kotrljajućim odjekom, (usred koga će se) čuti: »Zakolji! Zakolji!«, kao i užas buduće mantre[120]. Ne plaši se. Ne beži. Ne budi užasnut. Spoznaj ih, (te zvuke), da su (od) intelektualnih sposobnosti tvoje sopstvene (unutrašnje) svetlosti.

Ne budi zaveden prema mutnom plavom svetlu sveta divljih; ne budi slab. Ako budeš privučen, pašćeš u svet divljih, gde glupost preovladava, i patićeš neograničene jade ropstva i tuposti i gluposti; i proći će dugo vremena pre nego što budeš mogao da izađeš. Ne budi zaveden njime. Imaj vere u to blještavo, zasenjujuće petobojno zračenje. Uputi svoj um jednousmereno prema božanstvima, Znanje-posedujućim Pobednicima. Misli, jednousmereno, ovako: »Ova Znanje-posedujuća Božanstva, Heroji i Dakini, došli su iz svetih rajskih sfera da me prihvate; ja ih sve ponizno preklinjem: sve do ovog dana, iako je svaki od Pet Redova Buda Tri Vremena, (Prošlost, Sadašnjost i Budućnost), ispoljio zrake svoje milosti i saosećanja, ipak nisam bio izbavljen pomoću toga. Avaj! za biće kakvo jesam! Nek mi Znanje-posedujuća Božanstva ne dozvole da idem dalje nadole odavde, već neka me zadrže udicom svoje samilosti i neka me vode do svetih rajeva.«

Misleći ovako, na ovaj način, jednousmereno, moli ovako:

»O, vi Znanje-posedujuća Božanstva, obazrite se na mene, ja vam se molim;

---

[120] Mantra je »Reč koja ima moć«, »Magična Reč«. Naučno, to se može shvatiti putem zakona vibracija. Svaki organizam ispoljava svoj ritam vibriranja, a isto tako i sva mrtva priroda, od zrna peska do najviše planine, sve do planeta i sunca. Kada se zna ovaj ritam, organizam ili oblik, okultnom upotrebom mantre može biti dezintegrisan. Ako se mantre intoniraju pogrešno, one su potpuno beskorisne. Okultna sposobnost da se mantra upotrebi ispravno obezbeđuje natprirodne snage, nazvane Sidhi – inače, sidhi znači postizanje bilo kojeg cilja.

Vodite me Stazom vašom velikom ljubavlju.
Kada lutam u Sangsari, zbog pojačanih sklonosti,
Na blještavoj svetlosnoj stazi Istodobno rođene Mudrosti
Nek me skupine Heroja, Posednici Znanja, vode;
Neka mi skupine majki, Dåkini, budu čuvari;
Neka me spasu od strahovitih zaseda Bardoa,
I nek me postave u čiste Rajske sfere.«

Moleći ovako, sa dubokom verom i poniznošću, nema sumnje da će čovek biti rođen u čistim Rajskim sferama[121], pošto se stopio, u duginoj svetlosti, sa srcem Božanstava koja poseduju Znanje.

Sve pandit klase[122], takođe, koje uspevaju da prepoznaju na ovom stupnju, pribavljaju oslobođenje; čak je i za one sa zlim sklonostima sigurno da će se ovde osloboditi.

Ovde se završava deo Velikog Thödola koji se tiče sučeljavanja sa Mironosnim (Božanstvima) Čönjid Bardoa i sučeljavanja sa Jasnim Svetlom Čikhai Bardoa.

OSVITANJE GNEVONOSNIH BOŽANSTAVA, OD OSMOG DO ČETRNAESTOG DANA

UVOD

Sada će se prikazati način osvitanja Gnevonosnih Božanstava.

U gornjem Bardou Mironosnih (Božanstava) nalazilo se sedam stupnjeva zasede. Sučeljavanje na svakom stupnju trebalo je (da dovede do toga da premi-

---

[121] Preminuli, budući da je dosad spao na sve niže stupnjeve Bardoa, gleda prema nebeskim svetovima (koji su svetovi otelotvorenja u Sangsari), radije nego na Nirvanu (koja je nesangsarička), kao na mesto zaklona.

[122] Pandit klase su klase učenih bramina u Indiji.

nuli) prepozna, na jednom ili drugom (stupnju), i da bude oslobođen.

Ogroman broj ljudi bio bi oslobođen tim prepoznavanjem; (i), mada mnogi zadobijaju oslobođenje na taj način, budući da je broj osetnih bića veoma veliki, a zla karma moćna, zamračenja neprobojna, sklonosti suviše dugog veka, Točak Neznanja i Iluzije niti se zamara, niti ubrzava. Iako su (svi) sučeljeni na tako detaljan način, ipak preovlađuje ogromna većina onih koji lutaju nadole neoslobođeni.

Stoga, posle prestanka (osvitanja) Mironosnih i Božanstava koja poseduju Znanje, koji dolaze da pozdrave čoveka, pedeset i osam njih, opervaženih plamenom, Gnevonosna Božanstva što krv piju počinju da zore, a ova su, zapravo, samo ona prethodna Mironosna Božanstva u izmenjenom vidu – odgovarajuća mestu (ili, psihičkom centru Bardo tela preminulog, iz kojeg potiču); bilo kako, oni im neće biti slični[123].

Ovo je Bardo Gnevonosnih Božanstava; a budući da su ona pod uticajem straha, užasa i zgražavanja[124], prepoznavanje postaje sve teže. Intelekt, ne zadobijajući samostalnost, prelazi iz jednog zanesvešćujućeg stanja u niz takvih stanja. (Ipak), ako čovek prepoz-

---

[123] Sve do ovog vremena, pedeset dva Mironosna Božanstva i Ona koja poseduju Znanje, emanacije iz srčanog i grlenog psihičkog centra Bardo tela preminulog, osvanula su. Gnevonosna Božanstva, koja sada osviću, potiču iz moždanog psihičkog centra; ona su uzbuđena, ili gnevna obličja Mironosnih Božanstava (koja, kad su kontrastirana gnevonosnim aspektima, uključuju Božanstva koja poseduju Znanje). (Vidi nap. 5.)

[124] Strah, užas i zgražavanje (ili, opčinjenost) – od strane preminulog pri posmatranju božanstava – javljaju se samo u slučaju običnog posvećenika koji, kako tekst objašnjava, nije prošao kroz uobičajeno jogičko uvežbavanje, još pre smrti, koje bi mu omogućilo da prepozna Bardo kao takav, odmah po umiranju, i da pređe izvan njega. Za adepta u jogi, koji može »uhvatiti Bardo za perčin«, savladavajući Smrt, i koji zna da su sva prividna priviđenja nestvarna i bezmoćna, i u ovom i u svim drugim svetovima, nema Bardoa da ga iskusi; njegov je cilj ili neposredno i svesno ponovno rođenje među ljudima, ili u jednoj od rajskih sfera, ili ako je on zaista zreo – što je jedna izvanredno retka okolnost – Nirvana.

na makar samo malo, lakše je osloboditi se (na ovom stupnju). Ako se zapitate, »Zašto?«, (odgovor je): »Zbog osvita zračenja – (koja proizvode strah, užas i zgražavanje) – intelekt je nerastrojeno pozoran u jednousmerenosti; zato je to tako«[125].

Ako se na ovom stupnju čovek ne susretne sa ovakvom vrstom naučavanja, njegovo čuvenje (religioznog predanja) – iako je ono kao neki okean (po svojoj prostranosti) – nije ni od kakve koristi. Postoje, takođe, čak i neki igumani, posedovaoci pouke (ili, bhikhui), i majstori u metafizičkim raspravama koji greše na ovom stupnju i, ne prepoznavajući, odlutaju u Sangsaru.

Što se običnih ljudi tiče, koja je potreba pominjati ih! Bežeći, zbog straha, užasa i zaprepašćenja, oni padaju preko litica u bezdan nesrećnih svetova i pate. Ali, posvećenik mistične mantrajane[126], čim vidi ova božanstva što krv piju, prepoznaće ih kao svoja zaštitnička božanstva, a susret će biti kao onaj između ljudi koji su stari poznanici. On će imati poverenja u njih; i, stapajući se sa njima, u prisajedinjenju, postići će Budastvo[127].

Pošto su meditirali nad opisom ovih božanstava što krv piju, dok su još bili u ljudskom svetu, i pošto su izvodili neke obrede slavljenja ili uznošenja njihovog; ili, bar, pošto su videli njihove naslikane prikaze ili prislike, kad prisustvuju osvitu ovih božanstava na

---

[125] Tek što jedno zračenje prestane, drugo započinje; kako preminuli nema ni trenutka rastrojstva, njegov intelekt postaje skoncentrisano (u jednom pravcu, odnosno jednousmereno) pozoran.

[126] Mahajana (»Viša Staza (ili, Vozilo)«), ili mantrajana – mistička Doktrina (severnog) Budizma.

[127] Krv simbolizuje sangsaričku egzistenciju; pijenje krvi, pak, žeđ, opijanje i utoljavanje žeđi za sangsaričkom egzistencijom. Za posvećenika koji – čak i na ovom stupnju – može biti naveden da prepozna da su ova božanstva samo karmičke personifikacije njegovih sopstvenih sklonosti, susretajući ih kao stare prijatelje, a onda gubeći svoju ličnost u njima, prosvetljenje u istinskoj prirodi sangsaričke egzistencije osviće i, sa njim, Sve-Savršeno Rasvetljenje, nazvano Budastvo.

ovom stupnju, prepoznavanje će uslediti, i oslobođenje. U ovome leži sva umetnost.

Opet, pri nastupanju smrti kod onih igumana koji poseduju pouku i kod onih znalaca u metafizičkim raspravama (koji su ostali nepodučeni u ovim Bardo učenjima), ma kako revnosno oni mogu sebe posvetiti religioznim obredima, i ma kako oni pametni bili pri izlaganju doktrina, dok su bili u ljudskom svetu, neće se pojaviti nikakvi pojavni znaci, kao što su dugin oreol (nad pogrebnom lomačom), ili koštane relikvije (u pepelu). To je zato što, dok su živeli, nikad nisu u srce držali mističke (ili, ezoteričke) doktrine, i zato što su o njima govorili sa prezirom i zato što nikad nisu bili upoznati (putem inicijacije) sa božanstvima mističkih (ili, ezoteričkih) doktrina; tako da ih, kad osvanu u Bardou, ne prepoznaju. Iznenada (videvši) ono što nikada ranije nisu bili videli, oni ih posmatraju neprijateljski; a, budući da se odbojno osećanje budi, oni prelaze u jadna stanja zbog toga. Stoga, ako sledbenici naučavanja i metafizičari ne poseduju nauke mističkih (ili, ezoteričkih) doktrina, takvi znaci, kao što je dugin oreol, ne dolaze, niti se javljaju koštane relikvije i sitne kosti, semenu slične, (iz kostiju njihove pogrebne lomače)[128]; ovo su razlozi toga.

Najneugledniji od najnezaslužnijih (posvećenika) mantrajane – koji može izgledati kao da je vrlo neuglađenih manira, neplodan u radu, netaktičan, i koji možda ne živi u skladu sa svojim zavetom, i koji u svakom pogledu može biti nezgodnih navika, i čak nesposoban, možda, da izvede obrede svog naučavanja do uspešnog ishoda – ne dopušta nikom da oseti

---

[128] Verovanje, preovlađujuće kod skoro svih naroda još od pradavna, kako neobični fenomeni obično obeležavaju smrt (kao i rođenje) i pogreb velikog heroja ili sveca, takođe vlada i kod Tibetanaca; a lame smatraju da takvi fenomeni imaju čisto racionalno objašnjenje, kakvo tekst ovde nagoveštava. Dalje, smatraju da će, ako je uvaženi svetac zaista svetac, neke od sagorelih kostiju, iz pogrebne lomače biti u divnom obličju kao prislike, a da će se mali čvorići, perlama slični, (ili, kako stoji u tekstu, u obliku semena), naći u pepelu od sagorelih kostiju.

nepoštovanje, ili da ga uzdrma u uverenju, već se klanja ezoteričkim (ili, mističkim) doktrinama (do kojih drži veoma). Time, i samo time, čovek postiže oslobođenje na ovom stupnju.

Čak i ako dužnosti (nekog ko odaje takvo poštovanje) možda nisu bile skladno izvođene, dok je živeo u ljudskom svetu, pri njegovoj smrti pojaviće se bar jedna vrsta znakova, kao što su dugino zračenje, koštani oblici i relikvije od kostiju. To je zato što ezoteričke (ili, mističke) doktrine poseduju jake poklon-talase[129].

(Takvi, i oni) iznad posvećenika mističke mantrajane, koji su uobičajeno (psihički razvijeni), koji su meditirali nad vizuelnim predstavama i procesima usavršavanja i koji su primenjivali suštine (ili, suštinske mantre[130]), ne moraju da lutaju ovako daleko nadole u Čonjid Bardou. Čim prestanu da dišu, njih će odvesti u čiste rajske sfere Heroji i Heroine i Oni koji poseduju Znanje. Kao znak ovoga, nebo će biti bez oblaka; oni će se stopiti sa zračenjem duge; sunce će sijati u potocima, slatkog mirisa tamjana (biće u vazduhu), muzike na nebesima, zračenja; i koštanih relikvija i prislika (iz pogrebnih lomača).

Stoga je za igumane (ili, čuvare pouke), za doktore i one mistike koji su omanuli u izvršenju zaveta, i za

---

[129] To će reći da, budući da su ezoteričke doktrine spoznatljive – jer se zasnivaju na samoj Istini – onaj koji ih sledi, ili im se čak samo klanja, stoga automatski dovodi sebe u sklad sa vrlo određenim psihičkim snagama.

[130] To se odnosi na one posvećenike koji su praktikovali, u potpunosti na naučan način, pod vodstvom kompetentnog gurua, intonaciju izvesnih svetih mantri', koje se nazivaju »suštinske mantre«. Primeri ovih mantri su: »Om Mani Padme Hum«, (»Pozdrav dragulju u lotosu!«, ili »Pozdrav onome koji je dragulj u lotosu!«); »Om Vadžra Pani Hum« (»Pozdrav onom koji drži dordže!«); »Om Vagi Šori Mum« (»Pozdrav Gospodu govora! Mum.«). Ovo su tri suštinske mantre, koje pripadaju Trima Zaštitnicima Lamaizma; prva je suštinska mantra Bodisatve Čenrazia (sansk., Avalokita), »Vidovnjaka sa prodornim očima«, »Velikog Sažalnika«; druga je Bodisatve Čakdora, (sansk., Vadžra-Pani), »Vladaoca munjom«; a treća je Bodisatve Džampal-janga (sansk., Mundžughoša), »Boga Mističke Mudrosti«. (Vidi nap. 149.)

sve obične ljude, ovaj Thödol nezamenljiv[131]. Ali za one koji su meditirali nad Velikim Savršenstvom i Velikim Simbolom[132], prepoznaće Jasno Svetlo u trenutku smrti; i, zadobijajući Dharma-Kaju, svi će oni biti takvi da im čitanje ovog Thödola neće biti potrebno. Prepoznavajući Jasno Svetlo u trenutku smrti, oni će, takođe, prepoznati vizije Mironosnih i Gnevonosnih, tokom Čonjid Bardoa, i zadobiće Sambhoga-Kaju; ili, prepoznavajući, tokom Sidpa Bardoa, zadobijaju Nirmana-Kaju; a, rađajući se na višim ravnima, oni će se, u sledećem ponovnom rođenju, susreti sa ovom Doktrinom i onda će uživati kontinuitet karme[133].

Iz svega ovoga vidi se da je ovaj Thödol doktrina kojom se može dostići Budastvo bez meditacije; doktrina koja oslobađa samo (njenim) čuvenjem; doktrina koja vodi bića sa obilnom zlom karmom na Tajnoj Stazi; doktrina koja proizvodi trenutno razlikovanje (između onih koji su u nju upućeni i onih koji nisu): budući da je dubokouvidna doktrina koja podaruje Savršeno Prosvetljenje trenutno. Ona osetna bića do kojih je ona dostigla ne mogu otići u nesrećna stanja.

---

[131] Lame smatraju da, iako su samo dobrota i poznavanje knjiga poželjni kod posvećenika koji tragaju za Oslobođenjem, dotle su duhovna mudrost, koju prati nepokolebljiva vera, i zanemarivanje svakog intelektualizma, nezamenljivi. Jedno od pristupnih uputstava, kojem se uče svi novoobraćenici, jeste »Teško je zaista dostići Oslobođenje samo kroz intelektualno znanje; kroz veru, Oslobođenje se lako postiže.«

[132] »Veliko Usavršavanje« odnosi se na temeljnu doktrinu koja se tiče zadobijanja Savršenstva, ili Budastva, onako kako se uči po školi Gurua Padme Sambhave (vidi nap. 6.). »Veliki Simbol« (Maha Mudra) odnosi se na jedan drevni indijski sistem joge, povezan sa ovom Školom, a koga danas naročito praktikuju sledbenici polu-reformisane Kargjütpa sekte, osnovane u drugoj polovini jedanaestog veka od strane učenog tibetanskog jogija Marpe, koji je, posle boravka u Indiji, uveo »Veliki Simbol« na Tibet. Milarepa (vidi nap. 1), najomiljeniji od svih tibetanskih jogija, koji je kao Marpin naslednik, razvio upotrebu Velikog Simbola i postavio je za temelj naučavanja ove Sekte.

[133] Ako do prepoznavanja Stvarnosti dođe kad ona prvi put osvane, odnosno ako se snevač u sangsaričkoj egzistenciji probudi u božanskom stanju Sambhoga-Kaje, tokom Čonjid Bardoa, nor-

Ova (doktrina) i Tahdol (doktrina)[134], kada se pripoje jedna drugoj, obrazuju mandalu od zlata, inkrustriranu tirkizom, koja ih združuje.

Onda, kada je nezamenljiva priroda ovog Thödola pokazana, sada sledi sučeljavanje sa osvitom Gnevonosnih Božanstava u Bardou.

OSMI DAN

Opet, pozivajući preminulog po imenu, (obrati mu se) ovako:

O, ti plemenita roda, slušaj nerastrojeno. Pošto nisi bio u mogućnosti da prepoznaš kad su Mironosna (Božanstva) sijala nad tobom u gornjem Bardou, došao si lutajući ovako daleko. Sada, osmog dana, Gnevonosna Božanstva što krv piju doći će da sijaju. Delaj tako da ih prepoznaš, a da ne budeš rastrojen.

O, ti plemenita roda, Veliki slavljeni Buda Heruka, tamno braon boje; sa tri glave, šest ruku i četiri čvrsto postavljena stopala; sa (desnim) licem belim, levim crvenim, centralnim tamno braon; telo mu

---

malan ciklus ponovnih rađanja se prekida; a Probuđeni se vraća, voljno i potpuno svesno, u ljudski svet, kao Božanska Inkarnacija, da radi na uzdizanju čovečanstva. Ako se prepoznavanje odloži do Sidpa Bardoa, dostigne se Nirmana-Kaja, a to je samo delimično razbuđivanje, ne bezoblačna spoznaja Stvarnosti, budući da je Sidpa Bardo mnogo niža ravan od one Čönjid Bardoa; ali će čak i tad biti zadobijen mnogi blagodat duhovno prosvetljenog rođenja na jednoj od viših ravni – deva-loka, asura-loka, ili ljudska kola – a pošto se ponovo rodi u ljudskom svetu, posvećenik će preuzeti proučavanje, zahvaljujući zadobijenim sklonostima u prethodnom životu na zemlji, mističkih mantrajana doktrina i jogičkih vežbi, sa one tačke na kojoj su oni bili prekinuti smrću – a to je kontinuitet karme.

[134] Tahdol je malo, tibetansko delo, koje se u potpunosti sastoji od mantri, a koristi se kao prateće uz Bardo Thödol. Ako smrtno oboleli umre znajući Tahdol mantre, ove mu, budući da su moćni talismani, pružaju bezbedan prolaz kroz Bardo i srećno ponovno rođenje. Vrlo često se primerak Tahdola (ili, samo njegove mantre na uzanim trakama papira i povezane u maleni svitak), stavlja pored leša i spaljuje, ili ukopava, zajedno s njim – baš kao što se primerak »Egipatske knjige mrtvih« obično zakopava sa mumijom.

ispušta plamenove zračenja; devetoro očiju široko otvorenih, u užasavajućem pronicanju; sa obrvama podrhtavajućim kao munje; isturenih zuba, caktavih i postavljenih jedan iznad drugog; koji ispušta sonorne izuste, kao »a-la-la« i »ha-ha« i oštre zviždukave zvuke; kose crvenkasto-žute, nakostrešene, koja zrači; glave ukrašene osušenim (ljudskim) lobanjama i simbolima sunca i meseca; kojem crne zmije i sirove (ljudske) glave čine ogrlicu na prsima; prva mu, od desnih ruku, drži točak, srednja mač, a zadnja borbenu sablju; prva mu, od levih ruku, drži zvono, srednja vrč od lobanje, zadnja plužno ralo; njegovo telo obgrlila je Majka, Buda Krotišorima[135]; sa desnom rukom drži se njegovog vrata, a levom mu ustima prinosi crvenu školjku (punu krvi), (odajući) zvuk nepcima kao praskanje (i) treskanje i potmuli zvuk, glasan kao grom; (iz ta dva božanstva izviru) zračeći plamenovi mudrosti, koji gore iz svake pore (na telu), od kojih svaki sadrži plameni dordže; (dva božanstva koja, tako zajedno), stoje sa (jednom) nogom savijenom, a (drugom) uspravnom i napetom, na podijumu koji nose rogati orlovi[136], doći će pred tebe iz unutrašnjosti tvog sopstvenog mozga i sijaće živahno nad tobom. Ne plaši se toga. Ne budi zaprepašćen. Znaj da je to otelotvorenje tvog intelekta. Pošto je to tvoje sopstveno zaštitničko božanstvo, ne užasavaj se. Ne budi zaplašen, jer u stvarnosti je to Bhagavan Vairočana, Otac-Majka. Istodobno sa prepoznavanjem, oslobođenje će se postići: ako ih prepoznaš, stapajući (sebe), u prisajedinjenju, sa zaštitničkim božanstvom, Budastvo u Sambhoga-Kaji biće zadobijeno.

---

[135] (Ženski) Buda, Moćna Gnevonosna Majka.

[136] To su *Garude* iz indijske i tibetanske mitologije. Prikazani su sa glavom orla i telom čoveka i ptice, sa dve ruke slične ljudskim, dva orlovska krila i dve kandže. Simbolički, personifikuju energiju i aspiraciju.

DEVETI DAN

Ali, ako čovek pobegne od njih, pošto začne zaprepašćenje i užasavanje, onda, devetog dana, božanstva što krv piju iz Vadžra Reda doći će da ga prihvate.

Tada je sučeljavanje, pozivajući preminulog po imenu, ovakvo:

O, ti plemenita roda, slušaj nerastrojeno. (On) iz Vadžra Reda onih što krv piju, nazvan Bhagavan Vadžra Heruka, tamno plave boje; sa tri lica, šest ruku i četiri čvrsto postavljena stopala; u prvoj desnoj ruci (drži) dordže, u srednjoj vrč od lobanje, u zadnjoj borbenu sablju; u prvoj levoj zvono, u srednjoj vrč od lobanje, u zadnjoj plužno ralo; njegovo telo grli Majka Vadžra Krotišorima, koja se desnom (rukom) drži njegovog vrata, a levom mu prinosi crvenu školjku (punu krvi), poniknuće iz istočne četvrti tvog mozga i doći će da sijaju nad tobom. Ne plaši se toga. Ne budi zaprepašćen. Ne budi zgranut. Znaj da je to otelotvorenje tvog intelekta. Pošto je to tvoje sopstveno zaštitničko božanstvo, ne užasavaj se. U stvarnosti, (oni su) Bhagavan Vadžra-Satva, Otac i Majka. Veruj u njih. Prepoznavajući ih, oslobođenje će biti postignuto odmah. Tako (ih) proglašavajući, a znajući da su zaštitnička božanstva, stapajući se (u njih), u prisajedinjenju, Budastvo će biti zadobijeno.

DESETI DAN

Ipak, ako ih čovek ne prepozna, budući da su zatamnjenja zlih dela suviše jaka, i beži od njih u užasu i zgražavanju, onda, desetog dana, (božanstva) što krv piju iz Reda (Dragocenog) kamenja doći će da ga prihvate.

Tada je sučeljavanje, pozivajući preminulog po imenu, ovakvo:

O, ti plemenita roda, slušaj. Desetog dana, (božanstvo) što krv pije iz Reda (Dragocenog) kamenja, nazvano Ratna Heruka, žute boje; (koje ima) tri lica,

šest ruku, četiri čvrsto postavljena stopala; desno (lice) belo, levo crveno, centralno tamno žuto; u oreolu plamenova; u prvoj, od šest ruku, drži dragoceni kamen, u srednjoj trozube osti, u zadnjoj štap; u prvoj, od levih ruku, zvono, u srednjoj vrč od lobanje, u zadnjoj trozube osti; telo mu grli Majka Ratna Krotišorima, koja se (desnom) rukom drži njegovog vrata, a levom mu prinosi crvenu školjku (punu krvi), poniknuće iz južne četvrti tvog mozga i doći će da sijaju nad tobom. Ne plaši se. Ne budi užasnut. U stvarnosti, (oni su) Otac-Majka Bhagavan Ratna Sambhava. Veruj u njih. Prepoznavanje (njih) i zadobijanje oslobođenja biće istovremeni.

Tako (ih) proglašavajući, a znajući da su zaštitnička božanstva, stapajući se sa njima, u prisajedinjenju, Budastvo će biti pridobijeno.

JEDANAESTI DAN

Ipak, iako suočeljen ovako, ako čovek, zbog moći zlih sklonosti, užasa i zgražavanja koji se javljaju, ne prepoznavajući ih kao zaštitnička božanstva, beži od njih, onda, jedanaestog dana, Red Lotosa koji krv pije doći će da ga prihvati.

Tada je sučeljavanje, pozivajući preminulog po imenu, ovakvo:

O, ti plemenita roda, jedanaestog dana, (božanstvo) koje krv pije, iz Lotosovog Reda, nazvano Bhagavan Padma Heruka, crvenkasto-crne boje; (koje ima) tri lica, šest ruku i četiri čvrsto postavljena stopala; desno (lice) belo, levo plavo, centralno crvenkasto-crno; u prvoj desnoj, od šest ruku, drži lotos, u srednjoj trozube osti, u zadnjoj batinu; u prvoj, od levih ruku, zvono, u srednjoj vrč od lobanje pun krvi[137], u zadnjoj mali doboš; njegovo telo grli

[137] Doslovno, »ispunjen crvenom tečnošću«; u lamaičkim ritualima tečni crveni pigment obično se koristi da predstavlja krv (koja simbolizuje odricanje od života, ili od sangsaričke egzistencije), kao što se i crveno vino koristi kod Hrišćana pri pričešću.

Majka Krotišorima, koja se desnom rukom drži njegovog vrata, a levom mu prinosi crvenu školjku (punu krvi); Otac i Majka sjedinjeni; poniknuće iz zapadne četvrti tvog mozga i doći će da sijaju nad tobom. Ne plaši se toga. Ne budi užasnut. Ne budi zgranut. Raduj se. Prepoznaj (ih) kao proizvod tvog sopstvenog intelekta; pošto (su oni) tvoja zaštitnička božanstva, ne budi zastrašen. U stvarnosti, oni su Otac-Majka Bhagavan Amitabha. Veruj u njih. U isti mah sa prepoznavanjem, oslobođenje će nastupiti. Putem takvog spoznavanja, prepoznavajući ih kao zaštitnička božanstva, u prisajedinjenju ćeš se stopiti (sa njima), i dostići ćeš Budastvo.

DVANAESTI DAN

Uprkos ovakvom suočeljavanju, budući još uvek vođen unazad zlim sklonostima, užasom i zgražavanjem praćen, može se desiti da čovek ne prepozna i beži. Tada, dvanaestog dana, božanstva što krv piju Karmičkog Reda, koja prate Kerima, Htamenma i Vang-čagma[138], doći će da ga prihvate. Ne prepoznajući, može se javiti užas.

A onda je suočeljavanje, pozivajući preminulog po imenu, ovakvo:

O, ti plemenita roda, dvanaestog dana, božanstvo što krv pije Karmičkog Reda, nazvano Karma Heruka, tamno zelene boje; (koje ima) tri lica, šest ruku (i) četiri čvrsto postavljena stopala; desno (lice) belo, levo crveno, srednje tamno zeleno; veličanstveno (po izgledu); u prvoj desnoj, od šest ruku, drži mač, u srednjoj trozube osti, u zadnjoj batinu; u prvoj, od levih ruku, zvono, u srednjoj vrč od lobanje, u zadnjoj plužno ralo; njegovo telo grli Majka Karma Krotišorima, koja se desnom (rukom) drži njegovog

---

[138] Ova tri reda božanstava su boginje, indijske i tibetanske po poreklu, od kojih Kerima ima ljudski oblik, a Htamenma i Vang-čagma ljudska tela i životinjske glave; svako božanstvo simbolizuje neki posebni karmički impuls, ili sklonost, koji se javljuju kao halucinacije u Bardo svesti preminulog.

vrata, a levom mu prinosi crvenu školjku; Otac i Majka sjedinjeni, koji potiču iz severne četvrti tvog mozga, doći će da sijaju nad tobom. Ne plaši se toga. Ne budi užasnut. Ne budi zgranut. Prepoznaj ih kao otelotvorenje tvog sopstvenog intelekta. Budući da su (oni) tvoje zaštitničko božanstvo, ne budi zaplašen. U stvarnosti, oni su Otac-Majka Bhagavan Amogha-Sidhi. Veruj; i budi ponizan; (neka ti oni) budu dragi. U isti mah sa prepoznavanjem, oslobođenje će nastupiti. Putem takvog spoznavanja, prepoznavajući ih kao zaštitnička božanstva, u prisajedinjenju ćeš se stopiti (sa njim) i dostići ćeš Budastvo.

Putem izabranih naučavanja gurua, čovek se navodi na prepoznavanje ovih kao mislenih oblika koji potiču iz nečijih sopstvenih intelektualnih sposobnosti. Na primer, kad neko spozna lavlju kožu (kao lavlju kožu), oslobađa se (straha); jer, iako je to samo ispunjena lavlja koža, ako je čovek ne prepozna kao takvu zaista, strah se javlja; ali, kad mu se kaže da je to samo lavlja koža, on se oslobađa straha. Slično je i ovde, takođe, kada nizovi božanstava što krv piju, ogromnih proporcija, sa vrlo krupnim udovima, osvanu veliki kao nebo, zgranutost i užas prirodno se javljaju u čoveku. (Ali), čim se sučeljavanje čuje, (čovek) ih prepoznaje kao svoja sopstvena zaštitnička božanstva i sopstvena mislena obličja. Onda, kad se posle Majke Jasno Svetlo – na koje je čovek svikao od ranije – javi drugoredno Jasno Svetlo, Potomstvo Jasno Svetlo, a Majka i Potomstvo Jasno Svetlo, koji dolaze zajedno, kao dva bliska poznanika, neizdvojivo sa stope i (odatle) samouzdižuće zračenje osvane nad čovekom, putem samo-prosvetljenja i samospoznaje čovek se oslobađa.

TRINAESTI DAN

Ako se ovakvo sučeljavanje ne obezbedi, dobre osobe na Stazi[139], takođe, padaju unazad odavde i od-

[139] Ili, oni koji »prolaze kroz psihički razvoj«.

lutaju u Sangsaru. Tada Osam Gnevonosnih, Kerime i Htamenme, koje imaju različite (životinjske) glave, poniču iz unutrašnjosti čovekovog mozga i dolaze da sijaju na njegovo sopstvo.

Tada je sučeljavanje, pozivajući preminulog po imenu, ovakvo:

O, ti plemenita roda, slušaj nerastrojeno. Trinaestog dana, iz istočne četvrti tvog mozga, Osam Kerima proisteći će i doći da sijaju nad tobom. Ne plaši se toga.

Sa istoka tvog mozga, Bela Kerima, koja drži ljudski leš kao batinu u desnoj (ruci); u levoj drži vrč od lobanje ispunjen krvlju, doći će da sija nad tobom. Ne plaši se.

Sa juga, Žuta Curima, koja drži luk i strelu, spremna da gađa; sa zapada, Crvena Pramoha, koja drži zastavu od *makare*[140]; sa severa, Crna Petali, koja drži dordže i krvlju pun vrč od lobanje; sa jugo-istoka, Crvena Pukase, koja drži iznutricu u desnoj (ruci), a levom stavlja to u usta; sa jugo-zapada, Tamno zelena Ghasmari, koja levom (rukom) drži krvlju ispunjen vrč od lobanje, a desnom je meša dordžem, a onda je pije sa veličanstvenim užitkom; sa severo-zapada, Žućkasto-bela Candhali, koja razdire glavu od leša, desnom (rukom) drži srce, a levom stavlja leš u usta i (onda ga) jede; sa severo-istoka, Tamno plava Smaša[141], koja razdvaja glavu od leša i jede (odatle): ove, Osam Kerima Prebivališta (ili, Osam Pravaca), takođe, dolaze da sijaju nad tobom, okružene sa Pet Očeva što krv piju. Ipak se ne plaši.

O, ti plemenita roda, iz Kruga koji je izvan njih, Osam Htamenma, iz (osam) oblasti (mozga) doći će

---

[140] Makara je »vodeni lav«, levijatan, mitsko čudovište.

[141] Svaka od ovih boginja, boginja je groblja ili mesta za spaljivanje. Sve ove boginje koje se ovde imenuju izgleda da su s namerom da simbolizuju – svaka na svoj način – i upečatljivo prikažu preminulom, kao u inicijatornim dramama, prirodu sangsaričke egzistencije – njenu nestalnost, njenu nedostatnost – i potrebu da se izdigne iznad nje savladavajući je odricanjem od sveta: sve boginje potiču iz mentalnih sadržaja percipijentove sangsaričke egzistencije, kako to tekst stalno naučava.

da sijaju nad tobom: sa istoka, Tamno braon Lavlje glave, sa rukama prekrštenim na grudima, a u ustima drži leš i trese grivom; sa juga, Crvena sa Tigrovom glavom, sa opuštenim, ukrštenim rukama, koja se kezi pokazujući zube i gleda iskolačenih očiju; sa zapada, Crna Lisičje glave, koja (desnom) rukom drži brijač, levom iznutricu, a (sama) jede i pije krv (odatle); sa severa, Tamno plava Vučje glave, sa dve ruke razdire leš i gleda iskolačenih očiju; sa jugo-istoka, Žućkasto-bela sa glavom Strvine, koja nosi gigantski leš (u ljudskom obličju) na ramenu i drži skelet u ruci; sa jugo-zapada, Tamno crvena sa glavom Grobljarice, koja nosi gigantski leš na ramenima; sa severo-zapada, Crna sa glavom Gavrana, koja levom rukom drži vrč od lobanje, desnom mač, a (sama) jede srce i pluća; sa severo-istoka, Tamno plava sa glavom Sove, koja drži dordže u desnoj (ruci), a u levoj vrč od lobanje i jede.

Ovih Osam Htamenma, iz (osam) oblasti, slično uokružujući Očeve što krv piju, a potiču iz tvog mozga, dolaze da sijaju nad tobom. Ne plaši se toga. Znaj da su oni misleni oblici tvojih sopstvenih intelektualnih sposobnosti.

ČETRNAESTI DAN

O, ti plemenita roda, četrnaestog dana, četiri ženska Čuvara Vratnica, koji takođe potiču iz tvog sopstvenog mozga, doći će da sijaju nad tobom. Ponovo prepoznaj. Iz istočne (četvrti) tvog mozga doći će da sija Bela Boginja Tigrove glave, koja drži badalj, noseći krvlju ispunjen vrč od lobanje u svojoj levoj (ruci); sa juga, Žuta Boginja sa glavom Krmače, koja drži omču; sa zapada, Crvena Boginja sa glavom Lava, koja drži čelični lanac; i sa severa, Zelena Boginja sa glavom Zmije, koja drži zvono. Tako proističu četiri ženska Čuvara vratnica, takođe iz unutrašnjosti tvog sopstvenog mozga, i dolaze da sijaju nad tobom; kao zaštitnička božanstva prepoznaj ih.

O, ti plemenita roda, na spoljašnjem Krugu ovih trideset Gnevonosnih božanstava, Heruke, dvadeset osam moćnih boginja različitih glava, koje nose različito oružje, a potiču iz unutrašnjosti tvog sopstvenog mozga, doći će da sijaju nad tobom. Ne plaši se toga. Prepoznaj sve što sija kao misleno obličje sposobnosti tvog sopstvenog intelekta. U ovo vitalno važno vreme, opomeni se izabranih naučavanja gurua.

O, ti plemenita roda (osvanuće) sa istoka Tamno braon Rakšasa, Boginja sa glavom Jaka, drži dordže i lobanju; i Crvenkasto-žuta Brama, Boginja sa glavom Zmije, koja drži lotos u ruci; i Zelenkasto-crna Velika Boginja sa Leopardovom glavom, koja drži trozubac u ruci; i Plava Boginja Ljubopitljivosti sa glavom Majmuna, koja drži točak; i Crvena Boginja Devica sa glavom Polarnog Medveda, koja nosi kratko koplje u ruci; i Bela Boginja Indra, sa glavom Belog Medveda, koja nosi crvenu omču u ruci: (Ove), šest Joginija Istoka, koje potiču iz unutrašnjosti (istočne četvrti tvog sopstvenog) mozga, doći će da sijaju nad tobom; ne plaši se toga.

O, ti plemenita roda, sa juga (će osvanuti) Žuta Boginja Naslade sa glavom Sišmiša, koja drži brijač u ruci; i Crvena Mironosna Boginja sa glavom Makare, koja drži urnu u ruci; i Crvena Amrita Boginja sa glavom Škorpije, koja drži Lotos u ruci; i Bela Boginja Meseca sa glavom Zmaja, koja drži dordže u ruci; i Tamno zelena Boginja Štapa sa glavom Lisice, koja zamahuje batinom u ruci; i Žućkasto-crna Rakšasi, sa glavom Tigra, koja drži vrč od lobanje ispunjen krvlju: (Ove), šest Joginija Juga, koje potiču iz unutrašnjosti (južne četvrti tvog sopstvenog) mozga, doći će da sijaju nad tobom; ne plaši se toga.

O, ti plemenita roda, sa zapada (će osvanuti) Zelenkasto-crna Boginja koja jede, sa glavom Strvinara, koja drži štap u ruci; i Crvena boginja Naslade sa glavom Konja, koja drži ogroman trup leša; i Bela moćna Boginja sa glavom Orla, koja drži batinu u ruci; i Zuta Rakšasi, sa glavom psa, koja drži dordže u ruci i brijač i reže (ovim); i Crvena Boginja

Naslade sa glavom Pupavca, koja drži luk i strelu u ruci kojom nišani; i Zelena Boginja što čuva Bogatstvo sa glavom Jelena, koja drži urnu u ruci: (Ove), šest Joginija Zapada, koje potiču iz unutrašnjosti (zapadne četvrti tvog sopstvenog) mozga, doći će da sijaju nad tobom; ne plaši se toga.

O, ti plemenita roda, sa severa (će osvanuti) Plava Boginja Vatre, sa glavom Vuka, mašući zastavom u ruci; i Crvena Žena-Boginja sa glavom Kozoroga, koja drži zašiljen kolac u ruci; i Crna Boginja Krmača, sa glavom Krmače, koja drži nazubljenu omču u ruci; i Crvena Boginja Groma, sa glavom Vrane, koja drži odojče u ruci; i Zelenkasto-crna Boginja Velikog nosa, sa glavom Slona, koja u ruci drži veliki leš i pije krv iz lobanje; i Plava Boginja Vode, sa glavom Zmije, koja drži omču od zmije u ruci: (ove), šest Joginija Severa, koje potiču iz unutrašnjosti (severne četvrti) tvog sopstvenog mozga, doći će da sijaju nad tobom; ne plaši se toga.

O, ti plemenita roda, četiri Joginija Vratnica, koje potiču iz unutrašnjosti mozga, doći će da sijaju nad tobom: sa istoka, Crna mistična Boginja, sa glavom Kukavice, koja drži čeličnu udicu u ruci; sa juga, Žuta mistična Boginja, sa glavom Koze, koja drži omču u ruci; sa zapada, Crvena mistična Boginja, sa glavom Lava, koja drži metalni lanac u ruci; i sa severa, Zelenkasto-crna mistična Boginja, sa glavom Zmije: (Ove), četiri Joginija Čuvara Vratnica, koje potiču iz unutrašnjosti mozga, doći će da sijaju nad tobom.

Pošto ovih dvadeset osam Moćnih Boginja potiču iz Praznine Dharma-Kaje[142], prepoznaj ih. Iz zračenja Dharma-Kaje[143] izviru Gnevonosna Božanstva; prepoznaj ih.

---

[142] One su proisticaji iz Praznine, ili Prvobitnog, nepomičnog, neoblikovanog aspekta stanja Dharma-Kaje, koje čoveka sagledava kao mikrokosmos makrokosmosa.

[143] Ova su emanacije aktivnog radijantnog aspekta stanja Dharma-Kaje – jer Jasno Svetlo sija u prvobitnoj Praznini – a čovek je, budući da je mikrokosmos makrokosmosa, neodvojiv od nje.

U ovo vreme, kad pedeset osam Božanstava što krv piju, a koja potiču iz tvog sopstvenog mozga, dođu da sijaju nad tobom, ako ih spoznaš kao zračenja tvog sopstvenog intelekta, stopićeš se, u stanju prisajedinjenja, sa telom Onih što krv piju, tako i tada, i dostići ćeš Budastvo.

O, ti plemenita roda, ne prepoznajući ih i bežeći od božanstava zbog straha, ponovo će te patnje ophrvati. Ako se ovo ne zna, budući da se začinje strah od božanstava što krv piju, (čovek je) zaprepašćen i užasnut i udaljava se: njegovi sopstveni misleni oblici preobrću se u iluzorna priviđenja i čovek odluta u Sangsaru; ako čovek nije zaprepašćen i užasnut, on neće odlutati u Sangsaru.

Nadalje, tela najobimnijih Mironosnih i Gnevonosnih Božanstava jednaka su (po prostranosti) sa granicama nebesa; ona srednje veličine su kao planina Meru[144]; najmanja su jednaka sa osamnaest tela kao što je tvoje, postavljenih jedno iznad drugog. Ne budi užasnut time; ne budi zgranut. Ako se svi postojeći fenomeni, koji sijaju kao božanski oblici i zračenja, prepoznaju kao isticaji sopstvenog intelekta, Budastvo će se dostići u samom tom trenutku prepoznavanja. Izreka, »Budastvo će se dostići u trenu«, ona je koja ovde može biti primenjena. Držeći ovo na umu, čovek će dostići Budastvo stapanjem, u prisajedinjenju, sa Zračenjima i Kajama.

O, ti plemenita roda, ma kakve strahovite i užasavajuće vizije možda vidiš, prepoznaj ih kao tvoja sopstvena mislena obličja.

O, ti plemenita roda, ako ne prepoznaš i budeš zaplašen, onda će sva Mironosna Božanstva sijati u obliku Maha-Kale[145]; i sva će Gnevonosna Božan-

---

[144] Planina Meru je centralna mistična planina budističke kosmografije. Spinalni stub, centralni podupirač ljudske telesne strukture, analogno je simbolizovan, u Tantrama i radovima o Jogi, planinom Meru čoveka kao mikrokosmosa.

[145] Na ovom se stupnju svi iluzorni oblici Mironosnih Božanstava mešaju i pojavljuju kao ovo jedno božanstvo.

stva sijati u obliku Dharma-Radže, Gospoda Smrti[146]; a kako tvoja sopstvena mislena obličja postaju Iluzije, (ili, *Mare*), ti ćeš odlutati u Sangsaru.

O, ti plemenita roda, ako se svoja mislena obličja ne prepoznaju, ma kako čovek bio upoznat sa Pismom – i sa Sutrama i sa Tantrama – iako praktikuje religiju tokom kalpe[147], on ipak ne postiže Budastvo. Ako čovek prepozna svoje mislene oblike, putem jedne važne umetnosti i putem jedne reči, Budastvo se dostiže.

Ako čovek ne prepozna svoje mislene oblike čim umre, obličja Dharma-Radže, Gospoda Smrti, sijaće nad njim u Čonjid Bardou. Najobimnije od telesa Dharma-Radže, Gospoda Smrti, jednako je nebesima (po prostranosti); srednje, planini Meru; najmanje, osamnaest puta kao tvoje telo; (oni će) doći, ispunjavajući svetske sisteme. Doći će sa gornjim zubima koji ugrizaju donju usnu; sa staklastim očima; sa kosom povezanom na vrh glave; širokih kukova i uskog struka; držaće karmičke pločice u ruci[148]; a ispuštajući krike, »Udri! Zakolji!«, lizaće (ljudski) mozak, piće krv, razdirući glave od leševa, čupajući srca: tako će (oni) doći, ispunjavajući svetove.

O, ti plemenita roda, kada takvi misleni oblici poniknu, ne budi uplašen, niti užasnut; kako je telo, koje sada imaš, mentalno telo (karmičkih) sklonosti, čak i da bude preklano i razneto (na komade), ono ne može umreti. Zato što je tvoje telo, u stvarnosti, ono praznine, ne treba da se bojiš. (Tela) Gospoda Smrti takođe su proisticaji zračenja tvog sopstvenog intelekta; ona nisu izgrađena od materije; praznina ne može naneti povredu praznini. Izvan proisticaja tvojih sopstvenih intelektualnih sposobnosti, spolja, Mironosni

---

[146] Onako kako se ovde opisuje, i u Drugoj Knjizi Bardo Thödola, ovo iluzorno Božanstvo obično preuzima mnoga obličja sposobna da se stope u jedinstven oblik.

[147] Kalpa je »veliki vek sveta«. Bramin dan, odnosno 4,320.000.000 godina: ovde se hoće reći, »neprestano, beskrajno dugo«.

[148] »Ploče zapisa« odnose se na zabeleške o karmi u životu preminulog.

i Gnevonosni, Oni što krv piju, Oni sa različitim glavama, dugine svetlosti i užasavajući oblici Gospoda Smrti, ne postoje u stvarnosti: u to nema sumnje. Tako da, znajući ovo, sav strah i užas iščezavaju sami od sebe; i, stapajući se, u stanju prisajedinjenja, Budastvo se dostiže.

Ako prepoznaš na taj način, ispoljavajući veru i naklonost u zaštitnička božanstva i uzdajući se da su ona došla da te prihvate između zamki Bardoa, misli, »(Ja) nalazim zaklon (u njima)«; i opomeni se Plemenitog Trojstva, ispoljavajući prema njima naklonost i veru. Ma koje da je tvoje zaštitničko božanstvo, prizovi ga sad; (i), pozivajući ga po imenu, moli ovako:

»(Avaj)!, evo me gde lutam u Bardou; dotrči da me spaseš;
Uznesi me svojom milošću, O Plemeniti Zaštitniče!«
Pozivajući svog gurua po imenu, moli ovako:
»(Avaj)!, evo me gde lutam u Bardou; spasi me!
O, ne dozvoli svojoj milosti da me napusti!«

Imaj vere u Božanstva što krv piju, takođe, i uputi im ovu molitvu:
»Avaj!, kada lutam u Sangsari, zbog moći ovladavajućih iluzija,
Na svetlosnoj stazi odbacivanja straha, bojazni i zgražavanja,
Neka (me) nizovi Bhagavana, Mironosni i Gnevonosni vode;
Neka mi nizovi Gnevonosnih Boginja Bogatih u prostoru budu čuvari
I nek me spasu od strašnih zamki Bardoa
I postave u stanje Savršeno Prosvetljenih Buda.
Kada lutam sam, odvojen od dragih prijatelja,
Kada prazni oblici mojih sopstvenih misli ovde sjaje,
Neka Bude, ispoljavajući snagu svoje milosti,
Uzrokuju da se ne jave strah, zgražavanje i užas u Bardou.

Kada pet blještavih Svetlosti Mudrosti ovde sijaju,
Neka prepoznavanje dođe bez grozote i bez zaprepašćenja;
Kada božanska tela Mironosnih i Gnevonosnih ovde sijaju,
Neka se dostigne sigurnost neustrašivosti i ovaj Bardo prepozna.
Kada se, zbog moći zle karme, jadi iskuse,
Neka zaštitnička božanstva uklone jade;
Kada prirodni zvuk Stvarnosti odjekuje (kao) hiljadu gromova,
Neka oni budu izmenjeni u zvuke Šest Slogova[149].
Kada nezaštićen, budući da karmu ovde moram slediti,
Ja preklinjem Milosrdnog Samilosnika[150] da me zaštiti,
Kada patim jade karmičkih sklonosti ovde,
Neka blaženstvo Jasnog Svetla osvane;
Neka se Pet Elemenata[151] ne uzdignu kao neprijatelji;

---

[149] To su šest slogova suštinske mantre Čenrazieve (vidi nap. 130), odnosno Avalokitešvarine; a ovi su: Om-Ma-ni-Pad-me-Hum (izgovor, Om-Ma-ni-Paj-me-Hung). Kako je Čenrazi patron-bog, ili nacionalno zaštitničko božanstvo na Tibetu, a ovo je njegova mantra (vidi nap. 120), njeno ponavljanje, i u ljudskom svetu i u Bardo ravni, opskrbljeno je moćju da zaustavi ciklus rađanja i time otvara ulaz u Nirvanu; odatle njena važnost u ovoj Bardo molitvi. Za ovu se mantru kaže da je suština sve sreće, napretka i znanja i značajno je sredstvo oslobođenja.

Takođe, za *om* se kaže da zatvara vrata ponovnog rođenja među bogovima, *ma* među aurama (ili, titanima), *ni* među ljudima, *paj* među pod-ljudskim bićima, *me* među pretama (ili, nesrećnim duhovima) i *hung* među stanovnicima Pakla. U skladu s ovim, svakom se slogu pridaje boja one svetlosne staze koja se odnosi na jedno od šest stanja postojanja: *om* je bela svetlosna staza deva-loke (sveta bogova); *ma* je zelena svetlosna staza asura-loke (sveta titana); nije žuta svetlosna staza manaka-loke (sveta ljudi); *paj* je plava svetlosna staza tirjaka-loke (sveta divljačnih), *me* je crvena svetlosna staza preta-loke (sveta duhova); i *hung* je dimom obojena, ili crna svetlosna staza naraka-loke (sveta Pakla).

[150] To je Čenrazi.

[151] To su: Zemlja, Vazduh, Voda, Vatra i Eter.

Već nek posmatram sfere Pet Redova Prosvetljenih.«

Tako, u prilježnoj veri i poniznosti, ponudi svoju molitvu; posle čega će svi strahovi iščeznuti i Budastvo u Sambhoga-Kaji nesumnjivo će biti zadobijeno: važno je ovo. Budući nerastrojen, ponovi je tad na taj način, tri ili (čak) sedam puta.

Ma kako obimna da je zla karma i ma kako slaba bila preostala karma, nije moguće da se oslobođenje ne postigne (samo ako čovek prepozna). Ako, i pored svega toga, uprkos svemu učinjenom na ovim (stupnjevima Bardoa), do prepoznavanja ne dođe, onda – pošto postoji opasnost da čovek i dalje luta, u treći Bardo, nazvan Sidpa Bardo – sučeljavanje sa tim biće pokazano u detaljima, niže dole.

ZAKLJUČAK, KOJI POKAZUJE TEMELJNU VAŽNOST BARDO NAUČAVANJA

Bilo kakve religiozne službe da je neko vršio – bez obzira, mnogobrojne ili ograničenog broja – tokom trenutaka smrti pojavljuju se različite zavodeće iluzije; i stoga je ovaj Thödol nezamenljiv. Za one koji su meditirali puno, prava Istina osviće čim se telo i princip svesti razdvoje. Prikupljanje iskustva dok se živi važno je: oni koji su tada prepoznali (istinsku prirodu) njihovog sopstvenog bića[152] i tako stekli nešto iskustva, zadobijaju veliku snagu tokom Bardoa Trenutaka smrti, kada Jasno Svetlo osviće.

Opet, meditiranje nad Božanstvima Mistične Staze Mantre, (i na) predstavnom (i na) usavršavajućem stupnju, dok se živelo, biće od velikog uticaja kada osvanu mironosne i gnevonosne vizije u Čönjid Bardou. Pošto je vežbanje u ovom Bardou od posebne važnosti, čak i dok se živi, drži se toga, čitaj ga, usadi ga u pamćenje, drži ga na umu ispravno, čitaj ga

[152] Ovde može da stoji i »intelekt«, ili »princip svesti«.

redovno tri puta: neka reči i njihovo značenje budu vrlo jasni; treba da bude tako da se reči i njihova prava značenja ne zaborave, čak i ako bi stotina krvnika progonila čoveka.

Ovo se naziva Veliko Oslobođenje putem čuvenja, jer čak i oni koji su počinili pet bezmernih grehova[153] sigurno će biti oslobođeni ako ga čuju (ušima)[154]. Stoga ga čitaj usred masovnih skupova. Rasejavaj ga. Ako ga čuješ jednom, čak i ako ga ne razumeš, upamtićeš ga u Posrednom stanju a da ne izostaviš ni jednu reč, jer intelekt postaje devet puta bistriji (tamo). Stoga ga treba obznaniti u uši svih živih ljudi; treba da se čita nad jastukom svih ljudi koji su oboleli; treba ga čitati kod uzglavlja svih leševa: treba ga razaslati rasejavanjem.

Oni koji se susretnu sa ovom doktrinom zaista su srećnici. Osim onih koji su sakupili mnoge zasluge i raščinili mnoga zatamnjenja, teško je naići na nju. Ili, čak i kad se naiđe na nju, teško je to razumeti. Oslobođenje će se zadobiti jednostavno ako se neće neverovati ovome kada se čuje. Zato, ophodi se prema ovoj (doktrini) vrlo blagonaklono: to je suština svih doktrina.

Sučeljavanje dok se iskušava Stvarnost u Posrednom stanju, nazvano »Učenje koje Oslobađa samo time što se sasluša« i »Ono koje Oslobađa samo time što se pridoda«[155], završeno je.

---

[153] To su: oceubistvo, materubistvo, zavađivanje dva religiozna tela, ubistvo sveca, prolivanje krvi iz tela Tathagate (»onog koji je prošao« ovim putem, odnosno Bude).

[154] Bukvalno, putem ušne staze.

[155] Ovo se odnosi na Tahdol (vidi nap. 134), koji se pridodaje Thodolu pri čitanju.

KNJIGA II

SIDPA BARDO

OVO JE POZNATO KAO GLAVNI DEO ONOGA ŠTO SE NAZIVA »DUBOKOUVIDNA SUŠTINA OSLOBAĐANJA ČUVENJEM« – PODSETNIK, JASNO SUČELJAVANJE U POSREDNOM STANJU, KADA SE TRAGA ZA PONOVNIM ROĐENJEM

»Suština svih stvari jedna je i ista, savršeno mirna i nepokretna, i ne pokazuje znake »nastajanja«; neznanje je, međutim, u svojoj slepoći i obmani beslovesno za Prosvetljenje i, iz tog razloga, ne može istinski prepoznati sve one uslove, razlike i delanja koji odlikuju fenomene Vasione.«

Ašvaghoša, »Buđenje vere«
(po prevodu Dr Suzukija)

POČASNICE

Za okupljena Božanstva, za Zaštitnike, za Gurue,
Ponizno se ova počasnica odaje:
Nek Oslobođenje u Posrednom stanju Oni zajemče[156].

UVODNI STIHOVI

Gore, u Velikom Bardo Thödolu,
Bardo, nazvan Čönjid, bio je naučavan;
A sada Bardoa, nazvanog Sidpa,
Slikovit prikaz (ili, podsetnik) se izlaže.

[156] Doslovno, »Delajte tako da oslobodite u Posrednom stanju.«

DEO I

POSMRTNI SVET

(Uvodna uputstva Obredniku): Iako su, ranije, dok su bili u Čönjid Bardou, mnogi upečatljivi podsetnici bili pruženi – izostavljajući po strani one koji su bili vrlo blisko upoznati sa stvarnom Istinom i one koji su imali dobru karmu – za sve koji imaju zlu karmu i nisu prisni s tim i za one sa zlom karmom koji, pod uticajem ove, bivaju pogođeni strahom i užasom, prepoznavanje je teško. Oni idu sve do četrnaestog dana; i da bi im se ponovo upečatljivo predočilo, ovo što sledi treba im pročitati.

BARDO TELO: NJEGOVO ROĐENJE I NJEGOVE NADNORMALNE SPOSOBNOSTI

Pošto je odata pošta Trojstvu, a molitve koje prizivaju pomoć Buda i Bodisatvi bile odrecitovane, onda, pozivajući preminulog po imenu, tri ili sedam puta, govori ovako:

O, ti plemenita roda, slušaj dobro i drži u srcu da je rođenje u svetu Pakla, u deva-svetu, i u ovom Bardo telu, one vrste koja se naziva nadnormalnim rođenjem[157].

Zaista, kada si iskusio zračenja Mironosnih i Gnevonosnih, u Čönjid Bardou, budući nesposoban da prepoznaš, malaksavao si zbog straha, oko tri i po dana (pošto si preminuo); a, onda, kada si se povra-

[157] Kako će tekst kasnije objasniti, proces rođenja u posmrtnom stanju sasvim je različit od onog nama poznatog.

tio iz obeznanjenosti, tvoj Saznavalac mora da se izdigao u svom iskonskom stanju i zračno telo, koje je bilo slično prethodnom, mora da je izronilo[158] – kako Tantra kaže:

»Koji ima telo (naizgled) od mesa, (slično) onom prethodnom i onom koje će se tek proizvesti,
Oplemenjeno svim osetnim sposobnostima i moćima nesputanog delanja,
Koje poseduje karmičke čudotvorne moći,
Vidljivo za čiste nebeske oči (Bardo bićâ) koja su slične prirode.«

Takvo je, tada, naučavanje.

To (zračno telo) – o kojem se govori kao (da sliči) »prethodnom i onom koje će se tek proizvesti« (što znači da će čovek imati telo baš kao i ono od mesa i krvi, prethodno, ljudsko telo sa sklonostima) – takođe će biti oplemenjeno izvesnim znacima i lepotama savršenstva, onakvim kakva bića visoke sudbe imaju[159].

Ovo telo, (rođeno) iz želje, halucinacija je mislenog oblika u Posrednom stanju, i ono se, zato, naziva telo želje.

U to vreme – ako treba da se rodiš kao deva – vizije deva-sveta pojaviće ti se; slično – gde god treba da se rodiš – kao asura, ili ljudsko biće, ili divljak[160], ili preta, ili biće u Paklu – vizija tog mesta će ti se tad pojaviti.

---

[158] Ovo izranjanje, ili rođenje Bardo tela, oko tri i po dana posle smrti, to jest, posle isteka tri i po dana (što se može uporediti sa prenatalnim periodom, normalno provedenim u snu, ili nesvesnom stanju), događa se odjednom. »Kao kad pastrmka iskoči iz vode« – ovu sličnost koriste tibetanski gurui da ovo opišu; to je aktualni proces rađanja u Posrednom stanju, što odgovara rađanju u našem svetu.

[159] Odnosno, bića koja su, zbog sakupljene dobre karme, ili upražnjavanjem joge, predodređeni za bolju sudbinu.

[160] To će reći, ezoterički, ljudska bića divljacima slična.

Shodno tome, reč »prethodno« (pod navodima) podrazumeva da si ti, pre nego što su tri i po dana istekla, mislio da imaš istovrsno telo kao i ono prethodno, od krvi i mesa, koje si posedovao u prethodnoj egzistenciji zbog naviknutih sklonosti[161]; a reč »proizvedeno« koristi se zbog toga što će ti se, kasnije, vizije tvog budućeg mesta rođenja pojaviti. Stoga, izraz u celini, »prethodno i ono koje će se tek proizvesti«, odnosi se na ovo (to jest, na telo od mesa, tek odbačeno, i telo od mesa koje će se preuzeti pri ponovnom rođenju).

U to vreme, ne prati vizije koje ti se pojavljuju. Ne budi privučen; ne budi slab; ako im, zbog slabosti, budeš naklonjen moraćeš da lutaš posred Sest Loka i da propatiš bol.

Sve do onog dana nisi bio u stanju da prepoznaš Čonjid Bardo i morao si da odlutaš ovako daleko. Sada, ako se hoćeš čvrsto držati prave Istine, moraš dozvoliti svom umu da počiva, nerastrojen, u ništa-da-se-radi, ništa-da-se-drži uslovima nepomračenog, iskonskog, blještavog, praznog stanja tvog intelekta, sa kojim te je tvoj guru upoznao. (Pomoću toga) postići ćeš Oslobođenje a da ne moraš da uđeš na vrata materice. Ali, ako nisi u stanju da spoznaš sebe samog, onda, bilo ko da je tvoje zaštitničko božanstvo i tvoj guru, meditiraj nad njima, u stanju snažne naklonosti i poniznog poverenja, kao da natkriljuju krunu tvoje glave[162]. Ovo je od velike važnosti. Ne budi rastrojen.

(Uputstva Obredniku): Tako govori i, ako prepoz-

[161] To znači, naviknuta (ili, karmička) osobita ljubav prema sangsaričkoj egzistenciji, koja se javlja iz žeđi za životom, iz želje za rođenjem, jedini je uzrok što neko poseduje telo, ljudsko ili bilo koje drugo. A Cilj, koji posvećenik mora dostići, jeste »Nepostalo, Nerođeno, Nesačinjeno, Neoblikovano« – Nirvana.

[162] Kruna, ili teme glave; ili, »direktno iznad«. Značenje je okultno: Bramanički otvor, kroz koji princip svesti normalno napušta ljudsko telo, bilo privremeno, kao u jogičkom transu, ili zanavek, pri smrti čoveka, nalazi se na temenu; a ako se vizuelno predstavljanje usmeri na taj otvor, vrlo određena psihička ili duhovna korist proističe za onog ko poseduje takvu vizuelnu predstavu.

navanje usledi odatle, Oslobođenje će biti postignuto, bez potrebe da se luta po Šest Loka. Ako, međutim, zbog uticaja loše karme, prepoznavanje bude otežano, onda kaži ovako:

O, ti plemenita roda, ponovo slušaj. »Oplemenjeno svim osetnim sposobnostima i moćima nesputanog delanja« podrazumeva (da, iako) si ti možda bio slep kod očiju, dok si živeo, ili gluv, ili sakat, ipak će na ovoj Posmrtnoj ravni tvoje oči videti oblike, a tvoje uši čuće zvuke, i svi drugi tvoji čulni organi biće neokrnjeni i vrlo pronicljivi i potpuni. Zato je o Bardo telu govoreno kao o onom koje je »oplemenjeno svim osetnim sposobnostima«. Takve (okolnosti postojanja, u kojima ti sad jesi), jedan su nagoveštaj da si preminuo i da lutaš u Bardou. Delaj tako da to spoznaš. Opomeni se naučavanja; opomeni se naučavanja.

O, ti plemenita roda, »nesputano delanje« podrazumeva da tvoje sadašnje telo, budući da je telo želja – pošto je tvoj intelekt odvojen od svog sedišta[163] – nije telo od zgusnute materije, tako da ti sad imaš moć da prođeš kroz bilo koju masivnu stenu, brdo, kamen, zemlju, kuće, i čak, kroz samu planinu Meru, a da ne budeš sprečen[164]. Izuzev Bud-Gaju i majčinu matericu[165], čak i kroz kralja svih planina, kroz samu planinu Meru ti možeš proći, bilo napred ili nazad, nepreprečen. To je, takođe, znak da lutaš u Sidpa

[163] »Sedište« je ljudsko telo koje je čovek odbacio i ostavio iza sebe.

[164] Ova moć, nadnormalna u ljudskom svetu, obična je u četvorodimenzionalnom posmrtnom stanju. U ljudskom svetu takve moći, urođene kod svakog, mogu biti razvijane i uvežbavane umešnošću joge.

[165] Osim ako je prethodno bio opskrbljen vrlo visokim stepenom duhovnog prosvetljenja, preminuli ne može svesno da ode na ova dva mesta po volji; jer iz Bud-Gaje (kao velikog psihičkog centra) i iz majčine materice (budući da je to predodređena staza ponovnog rođenja) zrače takva psihički zaslepljujuća zračenja da će obični intelekt biti preplavljen strahom, na isti onaj način kako se to dešava kad u Bardou osviću različita zračenja, i zato će ta mesta izbegavati.

Bardou. Priseti se naučavanja tvog gurua i moli se Samilosnom Gospodu.

O, ti plemenita roda, ti si zapravo obdaren moćju čudotvornog delanja[166] koja nije, međutim, plod bilo kakvog samadhija[167], već je to moć koja ti dolazi prirodno; i zato je ona od prirode karmičke moći[168]. Ti si u stanju da u trenu pređeš sva četiri kontinenta oko planine Meru[169]. Ili, možeš trenutno doći na mesto na kojem želiš da budeš; imaš moć da se tamo nađeš, za ono vreme koje je čoveku potrebno da se sagne ili ispruži ruku. Ove različite moći varke i promene oblika ne priželjkuj, ne priželjkuj[170].

Ne postoji ni jedna (od tih moći) koju možeš tad poželeti, a da je ne možeš ispoljiti. Mogućnost da ih ti nesmetano upražnjavaš postoji u tebi sada. Znaj ovo i moli se svom guruu.

O, ti plemenita roda, »vidljiv za čiste nebeske oči slične prirode«, podrazumeva da će ona (bića), koja su slične prirode, budući da su sličnog sklopa (ili, nivoa znanja), u Posrednom stanju videti međusobno[171]. Na primer, ona bića čija je sudba da se rode među devama, videće jedni druge, (i tako dalje). Ne

---

[166] »Moć da se izmeni svoj oblik, veličina i broj«, tako što se čovek pojavljuje ili nestaje po volji, kao jedan ili mnoštvo, mali ili veliki. Ako su te moći razvijane u ljudskoj ravni, kroz vežbu joge, takve čudotvorne moći postaju stalni posed i mogu se koristiti u telu, ili izvan njega, kao u Bardo ravni.

[167] Vidi nap. 51 i 103.

[168] Tekst podrazumeva da je preminuli u posedu čudotvornih moći, kao rezultat bivanja – zbog delovanja karme – u Posrednom stanju, gde je takva moć prirodna, a ne zahvaljujući nekakvim svojim zaslugama zadobijenim upražnjavanjem joge, još dok je bio u ljudskom telu.

[169] Oko planine Meru rasprostire se sedam koncentričnih krugova okeana koji su razdvojeni sa sedam intervenišućih koncentričnih krugova zlatnih planina. A izvan ovih sedam krugova nalazi se pojas kontinenata. Ispod planine Meru nalaze se različiti pakleni svetovi, a iznad su nebesa bogova koja podupire ova planina.

[170] Najuznapredovanije lame podučavaju učenike da ne teže psihičkim moćima ove prirode, radi sebe samih; jer, sve dok učenik nije moralno podoban da ih mudro koristi, one predstavljaju ozbiljnu prepreku za njegovo više duhovno razviće: sve dok niža

priklanjaj se slepo (onima koje vidiš), već meditiraj nad Samilosnim.

»Vidljiv za čiste nebeske oči slične prirode«, (takođe), podrazumeva da su deve, budući da se rađaju (samo) zahvaljujući zaslugama, vidljive čistim nebeskim očima onih koji upražnjavaju dhjanu[172]. Ovi ih neće videti u svako doba: kad se mentalno usredsrede (na njih) vide (ih), kad to ne učine, ne vide (ih). Ponekad, čak i kad upražnjavaju dhjanu, podložni su rastrojstvu (i tada ih ne vide)[173].

BITNA SVOJSTVA EGZISTENCIJE U POSREDNOM STANJU

O, ti plemenita roda, posednik tela takve vrste videće mesta (blisko poznata u zemaljskoj ravni) i rođake (tamo), kao što se neko vidi u snu.

Ti vidiš svoje rođake i poznanike i govoriš im, ali ne dobijaš odgovor. Onda, videvši da oni i tvoja porodica plaču, misliš, »Ja sam mrtav! Šta ću sad da radim?«, i osećaš veliki jad, baš kao riba izbačena (iz

---

priroda, ili priroda strasti čovekova nije potpuno savladana, on nije sasvim bezbedan pri njihovom korišćenju.

[171] Pored normalnih ljudskih očiju sa njihovom ograničenom vizijom, lame kažu da postoji još pet vrsti očiju: 1. oči instinkta (ili, oči od mesa), kao kod ptica i divljih životinja, a ove imaju širi opseg vizije od ljudskih; 2. nebeske oči, kao oči deva, koje mogu da vide i ljudski i svoj svet, i prošla i buduća rođenja tokom mnogih života; 3. oči istine, kao oči Bodisatvi i Arhanta (termin iz Južnog Budizma, koji označava čoveka koji se, pošto dostigne Prosvetljenje, ne vraća među ljude da im pomogne, kao Bodisatva), koje mogu da sagledaju stotine svetskih perioda (ili, kalpi), unazad i u budućnosti; 4. božanske oči najnaprednijih Bodisatvi, koje su sposobne da sagledaju milione svetskih perioda onoga što je bilo i onoga što će biti; i 5. oči mudrosti Buda, koje su sposobne da vide kroz večnost.

[172] Vidi nap. 51 i 94.

[173] Obično, tek kada se pročišćena vizija, indukovana dhjanom ili ona koja postoji prirodno u izvesnih naročito obdarenih vidovnjaka, upravi na deva-svet, samo se onda vide deve; ponekad, međutim, deve se pojavljuju neočekivano.

vode) na crvenim, vrelim ugarcima. Takvu ćeš bedu sad iskusiti. Ali, osećanje jada neće ti ništa koristiti sada. Ako imaš svog božanskog gurua[174], moli mu se. Moli se zaštitničkom Božanstvu, Saosećajnom. Čak i ako osetiš privrženost prema tvojim rođacima i poznanicima, to ti neće doneti nikakvog dobra. Zato, ne budi privržen. Moli se Saosećajnom Gospodu; tad nećeš imati nimalo tuge, ni užasa, niti zaprepašćenja.

O, ti plemenita roda, kada budeš bio zanošen (tamo i ovamo), stalnim vetrom karme u pokretu, tvoj intelekt, nemajući ni jedan predmet na kojem bi se odmorio, biće kao vetrom zakovitlano perce, koje jaše na konju vetra[175]. Neprestano i nevoljno lutaćeš unaokolo. Svima onima koji će plakati (reći ćeš), »Evo me; ne plačite.« Ali, kako te oni neće čuti, pomislićeš, »Ja sam mrtav!« I ponovo, u to vreme, osetićeš se vrlo bedno. Ne budi jadan na taj način.

Svuda će biti sivog, sumraku sličnog svetla, i tokom dana i tokom noći, i u svako vreme[176]. U takvoj vrsti Posrednog stanja bićeš tokom jedne, ili dve, tri, četiri, pet, šest, ili sedam nedelja, sve do četrdeset i devetog dana[177]. Već je rečeno da se, obično, jadi

---

[174] Ovo se odnosi na nadljudskog gurua iz Divjogha Reda a to je najviši od tri reda gurua, potpuno nadljudske prirode; samo ime znači, »nebeska (ili, božanska) linija«. Drugi red je onih visoko razvijenih ljudskih bića, koja poseduju sidhičke moći i zato se ovaj red naziva Sidhoga; treći je red običnih religioznih učitelja i stoga se naziva Manavogha, što znači »ljudska linija«.

[175] Kao nemirni vetar, karma je večito u pokretu, a intelekt je, bez potpore ljudskog tela, njena igračka.

[176] Jogiji ovo objašnjavaju govoreći da u Bardo telu, koje je umom rođeno telo želja, budući da nervni sistem tela iz zemaljske ravni nedostaje, svetlost sunca i meseca i zvezda nije vidljiva za preminulog. Samo je prirodno svetlo prirode (koje su srednjevekovni mistici i alhemičari nazivali »astralno svetlo«) vidljivo u Posmrtnoj ravni.

[177] Četrdeset devet dana ima svoje ezoteričko značenje u Bardo Thödolu: strukturalno, on je zasnovan na simboličkom broju Četrdeset devet, što je kvadrat svetog broja Sedam. Prema okultnim naučavanjima Severnog Budizma, postoji sedam svetova, ili sedam stepeni Maje magični, iluzorni prikaz, obmanjujući i lažni, koji je u direktnom odnosu sa fenomenima prirode unutar Sangsare (koja se odnosi na sam fenomenalni univerzum kao takav), koji

Sidpa Bardoa iskušavaju tokom (oko) dvadeset dva dana; ali, zbog određujućeg uticaja karme, utvrđen period nije siguran.

O, ti plemenita roda, otprilike u ovo vreme plahoviti vetar karme, užasan i teško podnošljiv, zanosiće te (nadalje), od pozadi, u grozovitim naletima. Ne plaši se toga. To je tvoja sopstvena iluzija. Gusti zgražavajući mrak pojavljivaće se pred tobom neprestano, iz sred kojeg će se čuti takvi povici koji izazivaju užas, kao »Udari! Zakolji!«, i slične pretnje[178]. Ne plaši se toga.

U drugim slučajevima, kod osoba sa mnogo zle karme, karmički proizvedeni *rakšase* (ili, demoni), koji jedu meso i nose različito oružje, uzvikivaće, »Udari! Zakolji!«, i slično, praveći zastrašujuću larmu. Oni će se nadneti nad njega, kao da se međusobno takmiče koji će (od njih) uhvatiti čoveka. Osvanuće prividne iluzije, takođe, kao da ga progone različite užasne zveri. Sneg, kiša, mrak, oštri naleti (vetra) i halucinacije gonjenja od strane mnogih ljudi, pojaviće se takođe; (i) zvuci kao da se planine survavaju,

---

su tako složeni da grade sedam lopti planetarnog lanca. Na svakoj lopti postoji sedam krugova evolucije koji sačinjavaju četrdeset devet (sedam puta po sedam) postaja aktivne egzistencije.

Slično, četrdeset devet dana Bardoa mogu, takođe, biti simbolični u odnosu na Četrdeset devet Misterija Sedam Samoglasnika. U Hindu mitologiji, iz koje veliki deo simbolizma Bardoa potiče, ovi su samoglasnici bili Misterija Sedam vatri i njihovih četrdeset devet podvrsnih vatri, ili aspekata. U Hermetičkim Zapisima, Sedam zmija Večnosti severno-budističkih Misterija predstavljaju sedam zona posmrtnog, ili Bardo iskustva; od njih svaka simbolizuje erupciju, u Posrednom stanju, posebnog sedmostrukog elementa složenog principa svesti, time obeležavajući princip svesti sa četrdeset devet aspekata, ili vatri, ili polja manifestacije.

Broj sedam od davnina je sveti broj kod arijevske i drugih rasa. U prirodi, takođe, broj sedam upravlja periodikom i fenomenima života, kao na primer, u seriji hemijskih elemenata, u fizici zvuka i boje, i time je na broju četrdeset devet, ili sedam puta sedam, Bardo Thödol naučno zasnovan.

[178] Onaj koji boravi u Bardou, zbog karmičkih efekata sebičnosti dok je bio u ljudskom svetu, opsednut je verovanjem da su sva druga Bardo bića u neprijateljstvu s njim; zato on doživljava ove strašne halucinacije, kao u noćnoj mori.

i môra hučno preplavljuju, i oni koje proždiruća vatra stvara, i kao da se vetrovi uskovitlavaju[179].

Kada se ovi zvuci pojave čovek će, budući njima preplašen, bežati na sve strane ispred njih, ne mareći gde beži. Ali će put biti preprečen sa tri strašna bezdana – belim, crnim i crvenim. Oni će biti užasavajući i duboki, a čovek će osećati kao da samo što u njih nije propao. O, ti plemenita roda, to nisu zaista bezdani; to su Ljutnja, Požuda i Glupost[180].

Znaj, u to vreme, da je to Sidpa Bardo (u kom si ti). Prizivajući po imenu Samilosnog, moli prilježno, ovako: »O, Samilosni Gospode, i ti koji si moj Guru, i Plemenito Trojstvo, dopustite da ja tako i tako, po imenu ne padnem u nesrećne svetove.« Delaj tako da ovo ne zaboraviš.

Drugi, koji su sakupili zasluge i sebe iskreno posvetili religiji, iskusiće raznolike užitke i sreću i lagodnost u punoj meri. Ali, ona klasa mentalnih bića, koji nisu niti sakupili zasluge, niti stvorili lošu karmu, neće iskusiti ni užitak ni bol, već izvesnu vrstu bezbojne tuposti ravnodušnosti. O, ti plemenita roda, šta god da dođe na taj način – ma kakve divotne užitke možeš iskusiti – ne prikloni im se; ne budi slepo zaljubljen (u njih): misli, »Neka u slavu Gurua i Troj-

---

179 »Šest Doktrina«, rasprava o praktičnoj primeni različitih joga, pruža čitaocu sledeći odeljak, koji podvlači ovo:

»Ako čovek ne nađe Stazu tokom Drugog Bardoa (to jest, tokom Čonjid Bardoa), onda (se čuju) četiri zvuka, nazvana »zvuci što užas izazivaju«: od vitalne snage elementa zemlje, zvuk kao da se planine survavaju; od vitalne snage elementa vode, kao hûk (olujom nošenih) talasa; od vitalne snage elementa vatre, zvuk džungle u požaru; od vitalne snage elementa vazduha, zvuk kao hiljadu gromova kad odjekuje jednovremeno.«

Ovde su opisani psihički rezultati dezintegrirajućeg procesa smrti, kako oni afektiraju četiri elementa koji komponuju agregat ljudskog tela; element eter se ne pominje, jer još samo u tom elementu – odnosno, u eteričkom, Bardo telu – princip svesti nastavlja da opstojava.

180 Litice bezdana karmičke su iluzije koje simbolizuju tri zle strasti; padanje niz litice bezdana simbolizuje ulaz u matericu, što prethodi ponovnom rođenju. Vidi nap. 107.

stva budu (ovi zaslugama zadobijeni užici).« Odbaci svu zaslepljenost i priželjkivanje.

Čak i ako ne iskusiš užitak ili bol, već samo ravnodušnost, održavaj svoj intelekt u nerastrojenom stanju (meditacije nad) Velikim Simbolom, a da pri tom ne misliš o tome da meditiraš[181]. Ovo je od ogromne važnosti.

O, ti plemenita roda, u to vreme, kod mostobrana, u hramovima, kod osmovrsnih *stupa*[182], odmorićeš se na kratko, ali nećeš moći tamo da ostaneš duže vremena, jer je tvoj intelekt odvojen od tvog tela iz (zemaljske ravni)[183]. Zbog ove nemogućnosti da dangubiš u dokolici često ćeš se osetiti smetenim i razdraženim i uspaničenim. Povremeno, tvoj će Saznavalac biti nerazgovetan; ponekad, neuhvatljiv i nesuvisao. Utom će ti se ova pomisao javiti, »Avaj! Ja sam mrtav! Šta ću da radim?«, a zbog takve misli, Saznavalac će se rastužiti, a srce postati studeno i ti ćeš iskusiti beskrajni jad tuge[184]. Pošto se ne možeš odmarati ni na jednom mestu, a osećaš se ponukanim da kreneš dalje, ne misli o raznovrsnim stvarima, već

---

[181] »Ne-meditacija + ne-rastrojstvo«: odnosi se na stanje mentalne koncentracije u koje nikakva misao o samoj meditaciji ne sme da prodre. To je stanje Samadhija. Ako čovek pomisli kako meditira, sama ta misao inhibira meditaciju; stoga se preminuli upozorava na to.

[182] Ovo se odnosi na osam razloga iz kojih se stupa (ili, pagoda) gradi. Neke se podižu kao spomenici; druge da bi se obeležilo mesto gde je neki starac ili mudrac umro, ili je tu ukopana njegova urna sa pepelom. Na Cejlonu (Sri Lanka), na primer, mnoge od pagoda podignute su isključivo radi uhramljivanja svetih knjiga; mnoge druge, na severo-zapadu Indije, sadrže koštane relikvije, a neke, čak, autentične Budine kosti.

[183] Kada lutaju po zemlji, mrtvi bivaju privučeni (karmičkim sklonostima) ka poznatim mestima, ali kako imaju mentalno, ili telo želja, ne mogu ostati ni na jednom mestu duže vremena. Njih nose, tamo i ovamo, vetrovi karmičkih želja.

[184] Treba zapamtiti da su ovi užasavajući fenomeni i nesreće u potpunosti karmičke prirode. Da je preminuli bio duhovno razvijen, njegova Bardo egzistencija bila bi puna mira i srećna od samog početka i ne bi odlutao ovako daleko. Bardo Thödol se pretežno bavi normalnim pojedincima, ne onima koji su duhovno visoko razvijeni, a koje smrt postavlja rasputane u Stvarnost.

dopusti intelektu da počiva u svom sopstvenom (neizmenjenom) stanju.

Što se hrane tiče, samo se onim možeš poslužiti što je tebi prineto i ničim drugim[185]. Što se tiče prijatelja u ovo vreme, to nije sigurno[186].

Ovo su nagoveštaji lutanja unaokolo u Sidpa Bardou mentalnog tela. U to vreme, sreća i jad zavisiće od karme.

Videćeš svoj dom, prisutne, svoje rođake, i leš, i pomislićeš, »Ja sam mrtav! Šta da radim?«, a, budući da će te tištati osećanje silovite tuge, misao će ti se javiti, »O, šta sve ne bih dao da posednem telo!« I, tako misleći, posvuda lutaćeš tragajući za telom.

Čak iako si mogao da uđeš u svoje mrtvo telo već devet puta – zahvaljujući dugom vremenskom razdoblju tokom kojeg si boravio u Čonjid Bardou – ono se već smrzlo, ako je zima, istrulilo je, ako je leto, ili su ga, pak, tvoji rođaci već spalili ili zakopali, ili su ga bacili u vodu, ili su ga izložili pticama i divljim zverima[187]. Zbog toga što ne nalaziš ni jedno mesto kojem bi se priklonio, ti ćeš biti nezadovoljan i imaćeš osećaj kao da si stisnut u pukotinama i naborima između stenja i kamenja[188]. Iskušavanje ovakve vrste jada odigrava se u Posrednom stanju kada tragaš za ponovnim rođenjem. Čak iako tragaš za telom, nećeš steći ništa do nevolje. Odbaci u stranu žudnju za

[185] Kao što se u keltskom verovanju kaže za vile i duhove mrtvih, ili za demone u grčkom, tako se i za one koji su u Bardo ravni kaže da žive od nevidljivih, eteričkih esencija, koje crpu iz hrane ponuđene im kod samrtnog uzglavlja, ili iz opšteg skladišta prirode. U »Šest Doktrina« kaže se: »Oni žive od mirisa (ili, duhovnih esencija materijalnih stvari).«

[186] Prijatelja može biti u Posrednom stanju, a ne mora, baš kao i na zemlji; ali, čak i ako ih ima, oni su nemoćni da raščine lošu karmu preminulog. On mora ići svojom stazom, koju karma ucrtava.

[187] Svi pomenuti običaji uklanjanja leša praktikuju se na Tibetu, uključujući mumificiranje.

[188] Ovo simbolizuje ulaženje u nepoželjne materice, kao u ljudskih bića sa prirodom sličnom životinjskoj.

telom; i dopusti svom umu da prebiva u stanju spokojstva i delaj tako da u tome istraješ.

Budući tako sučeljen, čovek zadobija oslobođenje od Bardoa.

SUD

(Uputstva Obredniku): Ipak, ponovo, može se desiti da čovek, zbog uticaja loše karme, ne prepozna čak ni ovako. Zbog toga pozovi preminulog po imenu, i govori kako sledi:

O, ti plemenita roda, (tako i tako, po imenu), slušaj. To što patiš ovako događa se zbog tvoje sopstvene karme. Sledstveno tome, moli se prilježno Plemenitom Trojstvu; to će te zaštititi. Ako se ti niti moliš, niti znaš kako da meditiraš nad Velikim Simbolom, ili nad bilo kojim zaštitničkim božanstvom, Dobri Duh[189], koji se sa tobom rodio istovremeno, doći će sad i izbrojaće tvoja dobra dela (sa) belim kamenčićima, a Zao Duh[190], koji se sa tobom rodio istovremeno, doći će sad i izbrojaće tvoja zlodela (sa) crnim kamenčićima. U tom ćeš času biti izvanredno zaplašen, zapanjen i užasnut i drhtaćeš; i pokušaćeš da izrekneš laži, govoreći, »Ja nisam počinio nikakvo zlo delo.«

Tada će Gospod Smrti reći, »Posavetovaću Ogledalo karme.«

Tako govoreći, pogledaće u Ogledalo, u kojem je svaki dobar i zao čin odslikan verodostojno. Laganje neće ništa koristiti.

Onda će (jedna od Pogubnih Furija[191]) Gospoda Smrti postaviti konopac oko tvog vrata i tegliće te unaokolo; ono će ti odseći glavu, iščupati srce, prosu-

---

[189] »Simultano rođen bog (ili, dobri duh, ili genije)«, što je personifikacija više, ili božanske prirode ljudskog bića. (Engl., *genius* je genije, ali i duh, božanstvo, bog-zaštitnik.)

[190] »Simultano rođen demon (ili, zao duh, božanstvo)«, što je personifikacija niže, ili svetovne prirode ljudskog bića.

[191] »Furija Egzekutor«, ili Dželat, ili Izvršilac.

će ti utrobu, polizaće ti mozak, popiti tvoju krv, jesti tvoje meso i glodaće tvoje kosti[192]; ali, ti nećeš biti u mogućnosti da umreš. Iako će tvoje telo biti isečkano na komade, ono će opet oživeti. Ponovljeno komadanje izazvaće silovit bol i mučenje.

Čak i u vreme kad kamenčići budu prebrojavani, ne budi zaplašen, niti užasnut; ne izreci laži; i ne boj se Gospoda Smrti.

Kako je tvoje telo sad mentalno telo, ono je nesposobno da umre, čak i ako je obezglavljeno i raščetvoreno. U stvarnosti, tvoje je telo od prirode praznine[193]; ti ne treba da se plašiš. Gospodari Smrti[194] tvoje su sopstvene halucinacije. Tvoje telo želja je telo sklonosti, i prazno. Praznina ne može povrediti prazninu; bezkvalitetno ne može povrediti bezkvalitetno.

Izuzev u nečijim halucinacijama, u stvarnosti ne postoje takve stvari izvan nekoga, kao što je Gospod Smrti, ili bog, ili demon, ili Duh Smrti sa glavom Bika. Delaj tako da spoznaš ovo.

U ovo vreme, delaj tako da spoznaš da si ti u Bardou. Meditiraj nad Samadhijem Velikog Simbola. Ako ne znaš kako da meditiraš, onda samo pažljivo analiziraj stvarnu prirodu onoga što te plaši. U stvar-

---

[192] Ove muke simbolizuju patnju savesti preminulog; jer Sud ili, Suđenje, kako je ovde opisan, simbolizuje uzdizanje Dobrog Duha, koji presuđuje Zlom Duhu, a sudija je savest sama, u svom neumoljivom aspektu nepristrasnosti i ljubavi za pravičnost; Ogledalo je *pamćenje*. Jedan element – čisto humani element – sadržaj svesti preminulog, istupa napred i, nudeći bezvredna izvinjenja, pokušava da se suprotstavi optužbama, govoreći, »Zbog takvih i takvih okolnosti, morao sam da učinim tako i tako.« Drugi element sadržaja svesti istupa i kaže, »Ti si bio upravljan takvim i takvim motivima; tvoja su dela obojena u crno.« Onda neki, više prijateljski naklonjen, od tih elemenata ustaje i protestvuje, »Ali, ja imam takvo i takvo opravdanje; i preminuli zaslužuje oproštaj iz tih i tih razloga.« I tako – kako lame objašnjavaju – Suđenje sledi svoj tok.

[193] Ovo znači da je »astralno«, ili telo želja, nemoguće povrediti fizički.

[194] Ovi su Jama-Radža i Dvorjani, a tu su, možda, uključene i Pogubne Furije. Ove su, kao Furije koje kinje, elementi sadržaja svesti.

nosti, to nije oblikovano ni u šta, već je Praznina, koja je Dharma-Kaja.

Ta Praznina nije od prirode praznine ništavila (ili, ništavnosti), već Praznina čija te istinska priroda zgražava i pred kojom tvoj intelekt sija jasno i bistrije: to je (stanje) uma Sambhoga-Kaje.

U tom stanju u kojem sad postojiš, ti iskušavaš, nepodnošljivom silovitošću, Prazninu i Blještavost nerazdvojene – prazninu blještavu po prirodi i Blještavost po prirodi praznu, i Blještavost neodvojivu od Praznine – a to je stanje iskonskog (ili, nepreinačenog) intelekta, koji je Adi-Kaja[195]. A moć ove, koja sija neprigušeno, zračiće posvuda; to je Nirmana-Kaja.

O, ti plemenita roda, slušaj nerastrojeno. Putem samog prepoznavanja ove četiri Kaje ti ćeš zasigurno dostići Uzvinuće u svakoj od njih. Ne budi rastrojen. Linija koja razdvaja Bude od osetnih bića leži u ovome[196]. Ovaj trenutak od velike je važnosti; ako sada budeš rastrojen biće potrebni bezbrojni eoni vremena da bi se izvukao iz močvarnog Kala Jada.

Izreka, čija se istina može ovde primeniti, je:

»U jednom trenu primetno razlikovanje
je stvoreno;
U jednom trenu Savršeno Prosvetljenje
je zadobijeno.«

Sve do trenutka koji je baš prošao sav ovaj Bardo je osvitao nad tobom, a ipak ti nisi prepoznao, jer si bio rastrojen. Zbog svega toga, iskusio si sav strah i užas. Ako sada budeš rastrojen, strune božanskog saosećanja Samilosnih Očiju raskidaće se[197], a ti ćeš

---

[195] »Prvo Telo«, što je sinonimno sa Dharma-Kajom.

[196] Zahvaljujući poznavanju istinske prirode sangsaričke egzistencije – da su svi fenomeni nestvarni – Bude, ili Savršeno Prosvetljeni, bića su sasvim odvojena od neprosvetljenih osetnih bića (ili, onih sa čulima).

[197] Ovo znači da će zraci milosti, ili saosećanja Čenrazievog, prestati do zore.

otići na mesto odakle nema (trenutnog) oslobođenja. Stoga, budi oprezan. Čak i ako nisi prepoznao pre ovoga – uprkos tome što si sučeljen na ovaj način – ti ćeš prepoznati i zadobićeš oslobođenje ovde.

(Uputstva Obredniku): Ako je u pitanju neprosvećeni prostak, koji ne zna kako da meditira, onda kaži ovo:

O, ti plemenita roda, ako ne znaš kako da meditiraš pravilno, delaj tako da se spomeneš Samilosnog i Sanghe[198] i Dharme i Bude, i moli. Misli o svim ovim strahovitim i užasavajućim priviđenjima kao da su tvoje sopstveno zaštitničko božanstvo, ili da su Samilosni[199]. Prizovi u pamćenje mistično ime koje ti je dato u vreme tvog svetog upućivanja, kada si bio ljudsko biće, i ime tvog gurua, i reci ih Pravednom Kralju Gospoda Smrti[200]. Čak iako ćeš padati niz litice u bezdan, nećeš se povrediti. Izbegni zgražavanje i užas.

SVE-PREDODREĐUJUĆI UTICAJ MISLI

(Uputstva Obredniku): Kaži to; jer takvim sučeljavanjem, uprkos prethodnom ne-oslobađanju, oslobođenje bi svakako moralo biti ovde dostignuto. Moguće je, (međutim), da oslobođenje neće biti dostignuto čak ni posle ovog sučeljavanja; a kako je prilježna i stalna primena od suštinske važnosti, ponovo pozovi preminulog po imenu, i kaži kako sledi:

O, ti plemenita roda, tvoje trenutno iskustvo biće ono kratkotrajnih radosti, koje će biti praćeno kratkotrajnim patnjama silovite snage, što liči na zateg-

---

198 Vidi nap. 53.

199 Ideja koja se ovim želi izraziti jeste da sva patnja i sve stradanje, iako karmički, deluju kao božanski test, a budući da služe za dobro preminulog, treba ih kao takve i sagledati, to jest, kao zaštitničko božanstvo, ili Čenrazia.

200 Ovo otkrivanje inicijacionog imena služi da se uspostavi okultna veza između preminulog i Kralja Smrti – to jest, između ljudskog i božanskog u čoveku.

nuto i opušteno delovanje katapulta[201]. Ne budi ni u najmanjoj meri priklonjen (radostima), niti nezadovoljan (patnjama).

Ako treba da se rodiš u višoj ravni, vizija te više ravni pojaviće ti se.

Tvoji preživeli rođaci možda će – sa namerom posvete u korist tebe preminulog – žrtvovati mnoge životinje[202] i izvoditi mnoge religiozne ceremonije i darovaće darove i milostinju. Ti, zbog svoje vizije koja nije pročišćena, možeš postati vrlo ljut zbog njihovih dela, a to će dovesti, u tom času, do tvog rođenja u Paklu: ma šta mogli da urade oni koji su ostali iza tebe, delaj tako da se ni jedna ljutita misao ne može uzdići i meditiraj o ljubavi prema njima.

Dalje, ako se osetiš privrženim za svetovna dobra koja si ostavio za sobom, ili zato što ćeš videti takva svetovna dobra, koja su bila tvoja, u posedu drugih ljudi koji sad u njima uživaju, ako se osetiš privrženim prema njima iz slabosti, ili osetiš srdžbu prema tvojim naslednicima, to osećanje uticaće na psihološki trenutak na takav način da ćeš, čak i ako ti je bilo suđeno da budeš rođen u višim i onim srećnijim ravnima, biti primoran da se rodiš u Paklu, ili u svetu Preta (ili, nesrećnih duhova). S druge strane, čak i ako si privržen svetovnim dobrima koja si ostavio za sobom, nećeš biti u stanju da ih poseduješ i ona ti neće biti ni od kakve koristi. Iz tog razloga, odbaci sklonost i svu svoju privrženost prema njima; ukloni

---

[201] To će reći, u jednom času će dobra karma biti delotvorna i uzdići će preminulog u više duhovno stanje uma, a u drugom će loša karma postati preovladavajuća i preminuli će biti povučen nadole, u mentalnu depresiju. Operator katapulta je karma, koja zateže katapult do krajnjih granica, a onda ga opušta, na smenu.

[202] Svaki put kada se neka životinja prinese na žrtvu – sa namerom da se pripremi za jelo kasnije – za preminulog se kaže da nije u stanju da izbegne karmičke rezultate, jer se žrtva čini u njegovo ime, tako da ga strahote snalaze direktno. On poziva preživele da prekinu, ali ga oni ne čuju, i on postaje sve više ljut; a ljutnju mora izbegavati po svaku cenu, jer ako joj dozvoli da se javi u Bardo ravni, ona ga kao stena pritiska nadole u najniža mentalna stanja, nazvana Pakao.

ih u potpunosti; odreci ih se u srcu. Bez obzira ko će uživati u svetovnim dobrima, nemaj osećanja jada, već budi pripremljen da ih se odrekneš voljno. Misli kako ih predaješ na Plemenitom Trojstvu i tvom guruu, i počivaj u osećanju neprivrženosti, bez ikakvog traga osećanja slabosti (prema želji).

Opet, kad god se Kamkani Mantra[203] bude recitovala u tvoje ime, kao pogrebni obred, ili kad se neki obred za razrešenje od loše karme, podložne da dovede do tvog rođenja u nižim oblastima, priređuje za tebe, uočavanje da se oni izvode na neispravan način, pomešani sa spavanjem i rastrojenošću i nepažnjom prema zavetima i nedostatkom čistote (od strane bilo kog obrednika), a takve stvari ukazuju na brzopletost – što ćeš ti biti u stanju da vidiš, jer si opskrbljen ograničenom karmičkom moćju predznanja[204] – možeš osetiti nedostatak vere i potpuno neverovanje (u svoju religiju). Moći ćeš da naslutiš svaki strah i bojazan, svaku crnu radnju, nereligiozno ophođenje i pogrešno izrecitovane rituale[205]. Možeš pomisliti, »Avaj!, oni me zaista varaju.« Misleći tako, bićeš izvanredno ophrvan i, zbog takve velike ozlojeđenosti, bićeš u neverici i gubićeš poverenje, umesto da budeš usrdan i da ponizno imaš poverenja. Kako će to uticati na psihološki trenutak, sigurno ćeš se roditi u nekom od jadnih stanja.

Takva (misao) ne samo da ti neće biti ni od kakve koristi, već će ti naneti mnoge nevolje. Ma kako

---

[203] Za ovu mantru se veruje da ima takvu magičnu moć da izmeni hranu koja je prineta za žrtvu preminulom i da mu je učini pristupnom.

[204] U svojoj punoći ova moć uključuje znanje o prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, sposobnost da se čitaju misli nekog drugog, kao i nepomućeno znanje o svojim sopstvenim sposobnostima i ograničenjima. Samo visoko razvijene osobe, takve kakvi su, na primer, adepti joge, uživaju u takvoj potpunosti moći predznanja. U Bardo ravni – za razliku od ovog našeg, ljudskog sveta – svako biće poseduje, zbog prestanka postojanja prepreke mase tela, izvesnu meru ove moći, kako to tekst jasno navodi.

[205] Misli se na strah i bojazan, neumesnost ili nemarnost, od strane nekog ko obavlja pogrebne obrede.

nepravilan ritual bio i bez obzira na nepravilno ponašanje sveštenika koji izvode pogrebne obrede, (misli), »Šta!, moje sopstvene misli mora da su nečiste! Kako je moguće da reči Budine budu nepravilne? To kao da je odsjaj nagrđenja na mom licu koje vidim u ogledalu; moje sopstvene misli mora da su (zaista) nečiste. Što se ovih tiče, (to jest, što se tiče sveštenika), Sangha je njihovo telo, Dharma njihov iskaz, a u svojem umu oni su Buda u stvarnosti: svoj ću zaklon naći u njima.«

Tako misleći, imaj poverenja u njih i ispolji iskrenu ljubav prema njima. Onda, šta god bilo urađeno za tebe (od strane onih koji su) ostavljeni pozadi, istinski će voditi tvojoj dobroti. Stoga je ispoljavanje te ljubavi od velike važnosti; ne zaboravi ovo.

Opet, čak i ako treba da se rodiš u jednom od žalosnih stanja i ako svetlo tog jadnog stanja sija nad tobom, ipak, zbog naslednika i rođaka koji izvode bele religiozne obrede[206] neizmešane sa zlim delima, i zbog opata i učenih sveštenika koji sebe posvećuju, svoja tela, govor i umove, izvedbi ispravnih i dobrotvornih obreda, ushićenje koje potiče iz osećanja velike radosti što ih vidiš svojim će blagotvornim dejstvom tako uticati na psihološki trenutak da će, iako zaslužuješ rođenje u nesrećnom stanju, to dovesti do tvog rođenja u višoj i srećnijoj ravni. (Zbog toga) ne treba da stvaraš nepobožne misli, već treba da ispoljiš čistu blagonaklonost i poniznu veru prema svima, nepristrasno. Ovo je veoma značajno. Stoga, budi izvanredno obazriv.

O, ti plemenita roda, da sažmemo: pošto tvoj sadašnji intelekt u Posrednom stanju nema ni jedan čvrst predmet da se na njega osloni, budući male težine i u stalnom pokretu, bilo koja misao da ti se sad javi – bilo da je pobožna ili neznabožačka – imaće suverenu vlast; zato, ne misli (umom) o bezbožničkim stvarima, već se opomeni svih posvetnih službi;

[206] »Beli«, nasuprot »crnim« obredima (kao u crnoj magiji, ili vračanju).

ili, ako nisi bio sviknut na takve zadatke, (ispolji) čistu odanost i poniznu veru; moli se Samilosnome, ili tvojim zaštitničkim božanstvima; sa punom razložnošću, izgovori ovu molitvu:

»Avaj!, dok lutam, odvojen od voljenih prijatelja,
Kada nesadržajno, odrazno telo mojih sopstvenih mentalnih ideja osvane nada mnom,
Neka Bude, podarujući svoju moć saosećanja,
Jemče da neće biti straha, zgražavanja, ili užasa u Bardou.
Kada budem iskušavao jade, zbog moći zle karme,
Nek zaštitnička božanstva raščine jade.
Kada hiljadu gromova zvuka Stvarnosti budu odjekivali,
Neka svi oni budu zvuci Šest Slogova.
Kada karma usledi, a da ne bude ni jednog branioca,
Neka me Samilosni odbrani, ja se molim.
Kada budem iskušavao tugu karmičkih sklonosti,
Neka zračenje srećnog Jasnog Svetla Samadhija sija po meni.«

Prilježna molitva u ovom obliku sigurno će te voditi dalje; ti možeš počinuti, uveren da nećeš biti prevaren. Od velike je važnosti ovo: ako ovo budeš odrecitovao, ponovo ćeš se pribrati; i prepoznavanje i oslobođenje će biti postignuto.

OSVITANJE SVETLOSTI ŠEST LOKA

(Uputstva Obredniku): Ipak – iako je ovo (uputstvo) tako često ponavljano – ako je prepoznavanje otežano, zbog uticaja zle karme, mnogo dobrobiti dobiće se ponavljanjem ovih sučeljavanja puno puta iznova. Još jednom, (onda), pozovi preminulog po imenu i govori kako sledi:

O, ti plemenita roda, ako nisi bio u stanju da pojmiš ovo gore izloženo, od sada će telo iz prošlog

života postati sve više nerazabirljivo, a telo tvog budućeg života postajaće sve jasnije i jasnije. Rastužen nad tim (mislićeš), »O, kakav jad trpim! Sada, kakvo god telo treba da dobijem, otići ću da (ga) potražim.« Tako razmišljajući, ići ćeš tamo i ovamo, neprestano i rastrojeno. Tada će nad tobom zasijati svetlosti Šest sangsaričkih Loka. Svetlost onog mesta gde ti treba da budeš rođen, zbog moći tvoje karme, sijaće najprimetnije.

O, ti plemenita roda, slušaj. Ako želiš da znaš šta tih šest svetlosti jesu: sijaće nad tobom mutno belo svetlo iz deva-sveta, mutno zeleno svetlo iz asura--sveta, mutno žuto svetlo iz ljudskog sveta, mutno plavo svetlo iz sveta divljih, mutno crveno svetlo iz preta-sveta i dimom obojeno svetlo iz paklenog sveta. U to vreme, zbog moći karme, tvoje će telo biti zahvaćeno bojom svetla onog mesta u kojem treba da se rodiš.

O, ti plemenita roda, naročita umetnost ovih naučavanja posebno je važna u ovom trenutku: bilo koje svetlo da sija nad tobom sada, meditiraj nad njim kao da je ono Samilosni; sa bilo kojeg mesta da svetlo dolazi, smatraj to (mesto) za Samilosnog, (ili da postoji u njemu). Ovo je prekomerno prožimajuća umetnost; ona će sprečiti rođenje. Ili, ma ko da je tvoje zaštitničko božanstvo, meditiraj nad njegovim oblikom tokom dugog vremena – kao da je prividan, a ipak nepostojeći u stvarnosti, kao da je obličje koje proizvodi čarobnjak. To se naziva, čist iluzorni oblik. Onda dopusti (vizuelnoj predstavi zaštitničkog božanstva) da se rastapa od udova nadalje, sve dok ništa ne preostane vidljivo (od njega); i postavi sebe u stanje Jasnosti i Praznine[207], koju ne možeš zamisliti kao nešto – i počivaj u tom stanju neko vreme. Opet meditiraj nad zaštitničkim božanstvom; ponovo meditiraj nad Jasnim Svetlom: čini to na smenu. Posle

[207] Ovaj izraz, »Jasnost i Praznina«, po uputstvima koja slede, izgleda da je sinoniman sa »Jasnim Svetlom«, ili sa »Jasnim Svetlom i Prazninom«.

toga dozvoli svom sopstvenom intelektu da se rastopi takođe[208], (započinjući) od udova.

Gde god eter preovladava[209], svest preovladava; gde god svest preovladava, Dharma-Kaja preovladava. Počivaj spokojno u nestvorenom stanju Dharma-Kaje. U tom stanju rođenje će biti predupređeno i Savršeno Prosvetljenje zadobijeno.

---

[208] Ovaj proces odgovara dvema stadijumima Samadhija: vizualizacionom i usavršavajućem. (Vidi nap. 94.)

[209] (Sansk., Akaša); »eter«, ili »nebo«.

DEO II

PROCES PONOVNOG ROĐENJA

ZATVARANJE VRATA MATERICE

(Uputstva Obredniku): Opet, ako zbog prevelike slabosti pri posvećivanju i usled nedostatka bliskosti čovek ne bude u stanju da shvati, iluzija ga može savladati i on će odlutati do vrata materice. Uputstvo za zatvaranje vrata materice postaje vrlo važno: pozovi preminulog po imenu i kaži ovo:

O, ti plemenita roda, ako nisi shvatio ovo gornje, u ovom trenutku, zbog uticaja loše karme, imaćeš utisak kao da salaziš, ili da se krećeš duž neke ravnine, ili da se krećeš nadole. U to doba, meditiraj nad Samilosnim. Opomeni se. Tada, kao što je gore rečeno, naleti vetra, i ledeni udari, olujni pljuskovi i mrak i utisak da te gone mnogi ljudi, pojaviće se. Pri bežanju od ovih (halucinacija), koji nisu opskrbljeni zaslužnom karmom imaće utisak da beže u mesta jada; oni koji imaju zaslužnu karmu imaće utisak da stižu na mesta sreće. Tada, O, ti plemenita roda, na bilo kojem kontinentu, ili mestu, ti treba da se rodiš, znaci tog mesta rođenja zasijaće nad tobom.

Za ovaj trenutak postoji nekoliko bitnih dubokomislenih naučavanja. Slušaj nerastrojeno. Čak iako nisi pojmio putem gornjeg sučeljavanja, ovde (hoćeš, zato što) čak i oni koji su vrlo slabo posvećeni prepoznaće znake. Stoga, slušaj.

(Uputstva Obredniku): Sada je vrlo važno sprovesti metode za zatvaranje vrata materice. Usled čega je neophodno ispoljiti krajnju pažnju. Postoje dva (glavna) načina za zatvaranje: sprečiti ulazak biću koje bi ušlo, i zatvaranje vrata materice kroz koja se može ući.

METOD PREDUPREĐIVANJA ULASKA U MATERICU

Uputstva za sprečavanje ulaska nekom biću ovakva su:

O, ti plemenita roda, (tako i tako, po imenu), bilo ko da je tvoje zaštitničko božanstvo, spokojno sad meditiraj nad njim – kao nad odbljeskom meseca na vodi, prividnim a, ipak, nepostojećim (mesecom), kao da je čarolijom proizvedena iluzija. Ako ti nemaš posebnog zaštitnika, meditiraj bilo nad Samilosnim, ili nada mnom; i, sa ovim na umu, meditiraj spokojno.

Tada, prouzrokujući (vizuelno predstavljeni oblik) zaštitničkog božanstva da se rastapa od udova, meditiraj, bez oblikovanja ma i jedne misli, nad neispunjenim Jasnim Svetlom. Ovo je vrlo dubokoprožimajuća umetnost; uz njeno sadejstvo u matericu se ne ulazi.

PRVI METOD ZATVARANJA VRATA MATERICE

Na taj način meditiraj; ali, ako se čak i ovo pokaže neodgovarajućim da ti predupredi ulazak u matericu i ako se nađeš spreman da uđeš u neku od njih, onda postoji dubokouvidno naučavanje za zatvaranje vrata materice. Saslušaj ga:

»Kada, u ovo vreme, avaj!, Sidpa Bardo osviće nad tobom,
Imajući na umu samo jednu odluku,
Istraj u sadruživanju sa lancem dobre karme[210];
Zatvori vrata materice i upamti opiranje[211].

---

[210] Da bi se postigli rezultati, akumulirane zasluge, proizašle iz dobrih dela koja su bila učinjena u svetovnom životu, moraju se aktivirati, što će reći, moraju se povezati sa Bardo egzistencijom preminulog.

[211] Normalno, egzistencija u Bardou stalno teži da odvede preminulog nazad u rođenje; a to se dešava usled karmičkih sklonosti,

Ovo je vreme kada su prilježnost i čista ljubav neophodni;
Odbaci ljubomoru i meditiraj nad Guruom Ocem-Majkom.«

Ponovi ovo svojim sopstvenim ustima, razgovetno; i zorno upamti značenje ovoga, i meditiraj nad tim. Stavljanje ovoga u dejstvo od suštinske je važnosti.

Značenje gornjeg naučavanja, »Kad, u ovo vreme, Sidpa Bardo osviće nad mnom (ili, nad nekim)«, jeste da ti sada lutaš u Sidpa Bardou. Kao znak ovoga, možeš pogledati u vodu, ili u ogledala, i nećeš videti odslikavanje svog lica ili tela; niti tvoje telo baca senku. Ti si sad već odstranio masu svog materijalnog tela od mesa i krvi. To su sve ukazi da sad lutaš unaokolo po Sidpa Bardou.

U ovo vreme, moraš oblikovati, bez rastrojstva, jednu jedinu odluku u svom umu. Oblikovanje jednog jedinog pregnuća vrlo je važno sada. To je kao upravljanje pravcem kojim konj ide pomoću uzdi.

Šta god poželeo, zbiće se. Ne misli o zlim delima koja mogu skrenuti pravac (tvog uma). Opomeni se svoje (duhovne) veze sa čitačem ovog Bardo Thödola, ili sa onim od koga si primio ova naučavanja, upućivanje, ili duhovno ovlašćenje da čitaš religiozne tekstove, dok si još bio u ljudskom svetu; i postojano istraj nastavljajući da činiš dobra dela: ovo je vrlo bitno. Ne budi rastrojen. Granična linija između odlaska gore, ili odlaska dole, sada je ovde. Ako popustiš neodlučnosti, makar samo na jedan tren, moraćeš da propatiš jade tokom dugog, dugog vremena. Ovo je sad taj trenutak. Drži se čvrsto samo jednog nauma. Postojano se pridružuj lancu dobrih radnji.

Sada si došao do časa zatvaranja vrata materice. »Ovo je vreme kada su prilježnost i čista ljubav neophodni«, što podrazumeva da je sada došlo vreme

---

koje su opozicije (opiranje), one snage koje se suprotstavljaju Prosvetljenju Budastva. Stoga, preminuli se mora odupreti ovoj urođenoj tendenciji svim sredstvima.

kada, pre svega, treba zatvoriti vrata materice, a za to postoji pet metoda. Drži se dobro toga u srcu.

DRUGI METOD ZATVARANJA VRATA MATERICE

O, ti plemenita roda, u ovo vreme ćeš videti vizije muškaraca i žena sjedinjenih. Kada ih budeš video, zapamti da se uzdržiš od odlaska među njih. Smatrajući oca i majku za Gurua i Božansku Majku[212], meditiraj nad njima i pokloni im se; ponizno ispolji svoju veru; ponudi im mentalnu počast sa usrdnošću; i odluči se da zatražiš (od njih) religiozno upućenje.

Samom tom odlukom materica će se sigurno zatvoriti; ali, ako se ne zatvori čak ni uz pomoć toga, a ti se onda nađeš spremnim da uđeš u nju, meditiraj nad božanskim Guruom Ocem-Majkom, kao i nad nekim zaštitničkim božanstvom, ili nad Samilosnim Zaštitnikom i njegovom šakti; i, meditirajući nad njima, slavi ih umnim darovima. Odluči prilježno da ćeš zatražiti (od njih) blagodat. Time, vrata materice morala bi da se zatvore.

TREĆI METOD ZATVARANJA VRATA MATERICE

Ipak, ako se ona ne zatvori čak ni ovim, a ti se nađeš spremnim, da uđeš u nju, treći metod odagnavanja privrženosti i odbijanja ovde ti je prikazan:

Postoje četiri vrste rođenja: rođenje u jajetu, rođenje kroz matericu, nadnormalno rođenje[213] i rođenje uz

---

[212] »Otac i majka« jesu muškarac i žena, koji se vide sjedinjeni; Guru je nebeski, ili duhovni Guru, ne onaj ljudski učitelj; a Božanska Majka je šakti Gurua.

[213] »Nadnormalno (ili, čudotvorno) rođenje« – to je rođenje putem prenosa, ili prevođenja principa svesti, iz jedne u drugu loku.

pomoć toplote i vlage[214]. Između ova četiri, rođenje u jajetu i ono kroz matericu slažu se po svojstvima.

Kao što je gore rečeno, vizije muškaraca i žena sjedinjenih pojaviće se. Ako, u to vreme, čovek uđe u matericu, iz osećanja privrženosti i odbojnosti, on se može roditi bilo kao konj, kao ptica, pas, ili ljudsko biće[215].

Ako (će se) roditi kao muškarac, osećanje sebe samog kao muškarca osviće Saznavaocu, a osećanje silovite mržnje prema ocu, i ljubomore i privlačnosti prema majci, začinje se. Ako (će se) roditi kao žena, osećanje sebe same kao žene osviće Saznavaocu, a osećanje silovite mržnje prema majci, i privlačnosti i dragosti prema ocu, začinje se. Zbog ovog drugog razloga – (kada) stupa na stazu etera, baš u trenutku kada se sperma i ovum spajaju – Saznavalac doživljava blaženstvo jednovremeno rođenog stanja, tokom kojeg se obeznanjuje u nesvesnost. (Potom) sebe nalazi zatvorenog u ovalni oblik, u embrionalnom stanju, a kada izađe iz materice i otvori oči, može se naći preoblikovanim u mladog psa. Prethodno je on[216] bio ljudsko biće, ali sad, ako je postao pas, prepatiće jade pseće štenare; ili, (možda), jade mlade svinje u svinjcu, ili kao mrav u mravinjaku, ili kao insekt, ili kao krtica u rupi, ili kao tele, ili jare, ili jagnje[217], iz

---

[214] Ovo se odnosi na proklijavanje semenja i spora, ili na proces rađanja u biljnom carstvu.

[215] Ezoterički, ovaj pasus implicira da se, u skladu sa karmom, čovek može ponovo roditi sa naročitim sklonostima koje imenovane životinje simbolizuju.

[216] Ovde, kao i u celom ovom odeljku, misli se na Saznavaoca.

[217] U pitanju je animalni simbolizam, za koji, u ovom slučaju, postoji ezoterički ključ za prava značenja:

1. Obličje psa simbolizuje prekomernu seksualnost, ili senzualnost. Ono, takođe, u predanju Tibetanaca, simbolizuje ljubomoru. A sredina štenare simbolizuje obitavanje, ili življenje u stanju senzualnosti.

2. Svinja simbolizuje neznanje gluposti kojim dominira požuda; sebičnost i nečistotu, takođe. Sredina svinjca simbolizuje svetovnu egzistenciju kojom dominiraju ove odlike.

3. Mrav simbolizuje (kao i kod većine naroda Zapada) marlji-

kojeg oblika nema (brzog) povratka. Tupost, glupost i jadno intelektualno pomračenje propate se, a i druge različite patnje se iskuse. Na sličan način, čovek može odlutati u Pakao, ili u svet nesrećnih duhova, ili proći kroz svih Šest Loka, zlopateći nezamislive jade.

Oni koji nezajažljivo naginju ka ovome, (to jest, ka sangsaričkoj egzistenciji), ili oni koji je se u srcu ne plaše – O, užasa! O, užasa! Avaj! – i oni koji nisu bili primili naučavanja od gurua, pašće naglavce u bezdane provalije Sangsare i patiće neprestano i nepodnošljivo. Radije nego da susretneš sličnu sudbinu, poslušaj moje reči i drži se ovih nauka u srcu.

Otkloni osećanja privrženosti ili odbojnosti i upamti jedan metod za zatvaranje vrata materice koji ću ti prikazati. Zatvori vrata materice i zapamti suprotnost. Ovo je vreme kada su prilježnost i čista ljubav neophodni. Kao što beše rečeno, »Odbaci ljubomoru i meditiraj nad Guruom Ocem-Majkom«.

---

vost i žudnju za svetovnim posedima; a mravinjak prebivanje u odgovarajućim uslovima života.

4. Insekt, ili gmizavac, simbolizuje zemnu, ili pritajenu sklonost, a rupa u zemlji obitavanje u sredini kojom dominiraju takvi uslovi.

5. Goveče, jare, jagnje, konj, kokoš (i ostala obličja koja se ovde pominju) simbolizuju odgovarajuće odlike ovih životinja, koje takođe odgovaraju i najvišim životinjama, ljudskim stvorenjima.

Sledstveno ovom, životinjski simbolizam Sidpa Bardoa trebalo bi ispravno shvatiti kako implicira da, u skladu sa svojom karmom, ljudski princip svesti, ako ne dostigne Uzvinuće, pod normalnim okolnostima postepene progresije, a ove su karmičke, koji upravljaju velikom većinom čovečanstva, nastavlja da se rađa u ljudskom obličju tokom ovog perioda stvaranja, sa mentalnim crtama i odlikama koje su simbolizovane životinjama. Pod ekstremnim, izuzetnim i abnormalnim karmičkim okolnostima retrogresije, on može, s druge strane, tokom dugog razdoblja, postepeno gubiti svoju ljudsku prirodu i najzad pasti unazad u pod-ljudska carstva.

U skladu sa ovim, viša i racionalna naučavanja koja se tiču ponovnog rađanja mogu biti sumarizovana: Ako, u Ravni Nesigurnosti, uticaj urođenih karmičkih sklonosti želje za sveukupnim senzacijama sangsaričke egzistencije, kakve vladaju životom u ljudskom telu, može biti dominiran tokom ispoljavanja moćnijeg uticaja Ispravnog Znanja, onaj deo principa svesti, koji je sposoban da shvati Budastvo, trijumfuje, a preminuli, umesto da bude opsednut zastrašujućim halucinatornim spektrom svoje niže, ili

Kao što je gore objašnjeno, ako treba da se rodiš kao muškarac, privlačnost prema majci i odbojnost prema ocu, a ako treba da se rodiš kao žena, privlačnost prema ocu i odbojnost prema majci, zajedno sa osećanjem ljubomore (prema jednom, ili drugom), koja se javlja, osvanuće nad tobom.

Za ovo vreme postoji dubokouvidno naučavanje. O, ti plemenita roda, kada se privlačnost i odbojnost jave, meditiraj kako sledi:

»Avaj!, kakvo sam biće zle karme! To što sam odlutao u Sangsaru ovako daleko samo je zbog privlačnosti i odbojnosti. Ako i dalje budem osećao privlačnost i odbojnost, onda ću lutati u beskrajnoj Sangsari i patiću u Okeanu jada tokom dugog vremena, potapajući se u njemu. Sada ne smem delati ponukan privlačnošću i odbojnošću. Avaj! Odsele nikad neću delati iz privlačnosti i odbojnosti.«

Tako meditirajući, odluči čvrsto da ćeš se toga

životinjske prirode, provodi interval između ljudske smrti i ponovnog rođenja u jednoj od rajskih sfera, umesto u Bardou. Ako je u pitanju prosvetljeniji i vanredno duhovno razvijen čovek, odnosno, ako je joginski svetac, on može zadobiti čak i najviši od rajeva i ponovo se roditi među ljudima pod uputnom moći »Gospodâ Karme«, koje, iako su još uvek sangsarička bića, lame opisuju kao neizmerno razvijenije evolutivno od čoveka. Kada je tako upravljan od strane »Čuvara velikog Zakona«, za onog koji se vraća na zemlju kaže se da se reinkarnira iz samilosti, da bi pomogao ljudskoj vrsti; on dolazi kao Učitelj, kao božanski Izaslanik, kao inkarnirana Nirmana-Kaja.

Obično je, međutim, ponovno rođenje neoplemenjeno – usled nedostatka prosvetljenja – svesnošću o tom procesu. Čovek-životinja nema koristi od višeg zakona koji upravlja ponovnim rođenjem čoveka-božanstva; a, ispijajući iz Reke Zaborava, on ulazi kroz vrata materice i ponovo se rađa, direktno iz sveta želja, nazvanog Bardo.

Ovakvo niže ponovno rođenje, divljačno u mnogim slučajevima, zato što ga pretežno kontrolišu sklonosti koje su zajedničke podljudskim i ljudskim stvorenjima, ipak se razlikuje zahvaljujući funkcionalnoj aktivnosti čisto ljudskog elementa svesti, koji je u svim pod-ljudskim vrstama latentan, a ne aktivan; a da bi ovaj element, čak i kod najnižih od ljudske vrste, postao latentan a ne aktivan, potrebno je, približno, isti toliki period cikličnog vremena koliki je potreban pod-ljudskoj svesti da evoluira svoj latentni ljudski element u punu ljudsku aktivnost.

držati. Beše rečeno u Tantrama, »Vrata materice zatvoriće se jedino time.«

O, ti plemenita roda, ne budi rastrojen. Uputi um jednousmereno na tu odluku.

ČETVRTI METOD ZATVARANJA VRATA MATERICE

Ponovo, čak i ako to ne zatvori matericu, a čovek se nađe spremnim da uđe u nju, onda putem naučavanja, (nazvanog) »Neistinito i Lažno«[218], matericu treba zatvoriti. Nad tim treba meditirati kako sledi:

»O, taj par, otac i majka, crna kiša, naleti oluje, zvuci razbijanja, užasavajuća priviđenja i svi fenomeni, po svojoj istinskoj prirodi su iluzije. Bilo kakvi da se oni pojave, nema istine (u njima); sve tvari su nestvarne i lažne. Kao sni i kao prividi su oni; oni su ne-stalni; oni nemaju postojanosti. Kakva korist biti (im) privržen! Kakve prednosti ima u tome što ću biti uplašen i užasnut od njih! To je viđenje ne-postojećeg kao postojećeg. Svi su oni samo halucinacije mog sopstvenog uma. Ni sâm iluzorni um ne postoji još od večnosti; stoga, gde bi onda ovi spoljašnji (fenomeni) postojali?

Ja sam ne razumevajući ove (stvari), na taj način, sve dosad smatrao ne-postojeće za postojeće, ne-stvarno za stvarno, iluzorno za aktualno, i lutao sam ovako dugo u Sangsari. A, čak i sad, ako ih ne prepoznam za iluzije, onda, lutajući u Sangsari tokom dugog vremena, (ja ću) sigurno upasti u glib raznolikih jada.

Zaista, svi su ovi kao snovi, kao halucinacije, kao eho, kao gradovi Onih koji mirise jedu[219], kao opsena, kao oblici u ogledalu, kao fantaymagorije, kao

---

[218] »Ne-istina (i) Slično iluziji«; to je naslov jedne tibetanske rasprave o nestvarnosti fenomena.

[219] Ovo su Gandharve, mitološki vilenjaci (vidi nap. 12). Njihovi su gradovi fantastično oblikovani oblaci koji se rastapaju u kišu i nestaju.

mesec odbljesnut na vodi – nisu stvarni čak ni na tren. Po istini, oni su nestvarni; oni su lažni.«

Držeći se jednousmereno ovakvog toka misli, verovanje da su oni stvarni iščiljava; a, pošto se to utisne u unutrašnji sled (svesti), čovek se okreće unazad: ako je saznanje o nestvarnosti duboko utisnuto na takav način, vrata materice biće zatvorena.

PETI METOD ZATVARANJA VRATA MATERICE

Ipak, čak i kad je ovo urađeno, ako držanje da su (fenomeni) stvarni ne iščili, vrata materice nisu zatvorena; i, ako je čovek spreman da uđe u matericu, u tom bi času trebalo da zatvori vrata materice meditirajući nad Jasnim Svetlom, a to je peti (metod). Meditacija se izvodi ovako:

»Gospode!, sve tvari moj su um[220]; a taj um je neispunjenost[221], on je nerođen i neprestan[222].«

Tako meditirajući, dozvoli umu da počiva u nestvorenom (stanju) – kao, na primer, protok vode u vodu. Umu treba dopustiti njegov sopstveni neusiljeni mentalni stav, u njegovom prirodnom (ili, neizmenjenom) stanju, jasnom i ustreptalom. Održavajući ga (odnosno, sanje uma) opuštenim, nestvorenim, vrata materice četiri vrste rođenja sigurno će biti zatvorena. Meditiraj tako, sve dok se ne postigne uspešno zatvaranje.

(Uputstva Obredniku): Mnoga dubokoprožimajuća naučavanja za zatvaranje vrata materice data su gore. Nemoguće je da ona ne oslobode ljude sa najvišim, prosečnim i najnižim intelektualnim sposobnostima. Ako se neko upita zašto je to tako, to je, prvo, zato što svest u Bardou, budući da poseduje

---

[220] »Princip svesti« (Vidžnana Skandha); ovde prevedeno kao sinonimno sa pojmom »svesti«.

[221] Ispraznost, vakuoznost.

[222] Princip svesti ono je što jedino preostaje, opstojava, nema prestanka i traje.

nadnormalne moći opažanja[223] ograničenog opsega, shvata odmah sve, što god joj se govori. Drugo, zato što – iako (ranije) gluv ili slep – u ovo vreme, ovde su sve čovekove sposobnosti savršene i čovek može da čuje svakog ko mu se obrati. Treće, budući da ga neprestano progone zgražavanje i užas, čovek misli, »Šta je najbolje?«, a kako je pozorno svestan može stalno da čuje ono što mu se govori. Pošto je svest bez potpore[224], ona trenutno odlazi na svako mesto na koje je um uputi. Četvrto, lako je uputiti je[225]. Pamćenje[226] je devetostruko bistrije nego ranije. Iako je bio glup (ranije), u ovo vreme, zbog dejstva karme, intelekt postaje izvanredno jasan i sposoban da meditira nad onim čemu je podučavan. (Stoga, odgovor je), zbog toga on (to jest, Saznavalac), poseduje te vrline.

Zato i izvedba pogrebnih obreda treba da je efikasna, iz toga razloga. Iz toga sledi da je postojano čitanje ovog Velikog Bardo Thödola tokom četrdeset devet dana od najveće moguće važnosti. Čak i ako se ne oslobodi pri jednom sučeljavanju, morao bi da se čovek oslobodi pri drugom; zato su tako mnogobrojna sučeljavanja neophodna.

IZABIRANJE VRATA MATERICE

(Uputstva Obredniku): Postoje, međutim, mnoge vrste onih koji – iako ih podsećaju i upućuju da

---

[223] Ovo se odnosi na izvesne moći nadnormalne percepcije (sansk., Abhidžna), od kojih se šest obično nabraja: 1. nadnormalna vizija i 2. čuvenje; 3. čitanje misli; 4. poznavanje čudotvorne moći; 5. pamćenje prethodnih egzistencija; 6. znanje o potiranju strasti.

Za običnog smrtnika takva »nadnormalna moć percepcije« je ograničena, iscrpljiva i delatna samo u posmrtnom stanju; dok je za jednog Budu, ili za posvećenika usavršenog u jogi, to stalno i neograničeno u posedu, u svim ravnima svesti.

[224] To jest, bez ovisnosti o telo iz ljudske ravni.

[225] Doslovno, »Četvrto, okretanje usta (principa svesti, ili Saznavaoca, kao kod konja – đemom) lako je.«

[226] Doslovno, »tok (ili, sled) svesti«; obično u značenju »svest«, ili »prisećanje«, ili »pamćenje« (sansk., smrti).

uprave svoje misli jednousmereno – ne bivaju oslobođeni, usled velike snage zlih karmičkih zračenja i zato što nisu svikli na pobožne dužnosti, i zato što su svikli na mnoga neznabožačka dela tokom eona. Iz tog razloga, ako se vrata materice nisu zatvorila pre ovoga, naučavanje za izbor vrata materice, takođe, biće nadalje izloženo. Sada, prizivajući u pomoć sve Bude i Bodisatve, ponovi Utočište[227]; i, još jednom pozivajući preminulog po imenu tri puta, govori ovako, kako sledi:

O, ti plemenita roda, (tako i tako, po imenu), slušaj. Mada su gornja naučavanja o suočavanju data jednousmereno, ipak ih ti nisi razumeo. Stoga, ako vrata materice nisu bila zatvorena, uskoro će doći vreme da se zaposedne telo. Izaberi matericu (prema) najboljem naučavanju. Slušaj pažljivo i drži ovo na umu.

PREDSKAZUJUĆE VIZIJE MESTA PONOVNOG ROĐENJA

O, ti plemenita roda, sada će znaci i odlike mesta rođenja doći. Prepoznaj ih. Posmatrajući mesto rođenja, izaberi i kontinent, takođe[228].

Ako treba da se rodiš na istočnom kontinentu Lüpahu, jezero ulepšano labudovima, mužjacima i ženkama, (koji plove po njemu) videće se. Ne idi tamo. Opomeni se otrzanja[229] (protiv odlaska tamo). Ako odeš tamo, (taj) kontinent – iako oplemenjen blaženstvom i lagodnošću – onaj je gde religija ne preovladava. Stoga, ne ulazi tamo.

Ako treba da se rodiš na južnom kontinentu Jam-

[227] Misli se na prethodni nauk o zatvaranju vrata materice.

[228] Pri opisu ovih kontinenata, koji upravo sledi, data su tibetanska imena. Inače, drugi po redu, Jambu, najmanji od ova četiri, simbolizuje našu planetu, Zemlju.

[229] »Pobunjivanje«, ili »otrzanje«; prisećanjem na otrzanje, odnosno, uz pomoć odgovarajućeg mentalnog stava koji će se protiviti ulasku, preminuli se dovodi u stanje pozornosti.

bu, videće se monumentalne divotne palate. Uđi tamo, ako treba da uđeš.

Ako treba da se rodiš na severnom kontinentu Daminjanu, jezero ulepšano mužjacima i ženkama stoke (koja pase na njegovim obalama) i drveće (unaokolo), videće se. Iako su trajnost života i zasluge tamo, ipak je taj kontinent, takođe, onaj gde religija ne preovladava. Stoga, ne ulazi.

Ovo su predskazujući znaci (ili, vizije) da dolazi do ponovnog rođenja na tim (kontinentima). Prepoznaj ih. Ne ulazi.

Ako treba da se rodiš kao deva, divotni hramovi (ili, palate), sagrađeni od raznovrsnih dragocenih metala, takođe će se videti[230]. Možeš ući tu; stoga, uđi unutra.

Ako treba da se rodiš kao asura, ili ćeš videti krasnu šumu, ili krugove vatre koji se obrću u suprotnom pravcu. Opomeni se otrzanja; i ne ulazi unutra ni u kom slučaju.

Ako treba da se rodiš među zverima[231], stenovite pećine i duboke rupe u zemlji će se pojaviti, kao i magla. Ne ulazi tamo.

Ako treba da se rodiš među pretama, opustošene ravnice bez drveća, plitka udubljenja, proplanci džungle i šumske krčevine će se videti. Ako odeš tamo, rađajući se kao preta, propatićeš različite grčeve gladi i žeđi. Opomeni se otrzanja; i ne ulazi unutra

---

[230] Hrišćanska koncepcija Raja (Nebesa), kao utvrđenog mesta, moguće je da duguje poreklo pre-hrišćanskim verovanjima, paralelnim sa hinduskim i budističkim verovanjima koja se tiču nebesa deva. Nirvana se zloupotno naziva budističkim nebesima: Nebesa podrazumevaju mesto sangsaričkih fenomena, dok je Nirvana ne-sangsarička, onostrana svim fenomenima, budući da podrazumeva Nenastalo, Nerođeno, Nesačinjeno, Neoblikovano – a to je koncept koji je potpuno stran popularnom, egzoteričkom Hrišćanstvu i koji se nalazi samo u ezoteričkom Hrišćanstvu, odnosno u Gnosticizmu, koji su, vrlo nemudro, saveznici egzoteričkog Hrišćanstva oficijelno odbili da priznaju, kao jeres.

[231] Ili, među ljudskim bićima koja su, po svojoj prirodi, slična divljačnima.

ni u kom slučaju. Ispolji veliku snagu (da ne uđeš tamo).

Ako treba da se rodiš u Paklu, pesme (kao plač), zahvaljujući zloj karmi, moći ćeš da čuješ. (Čovek će biti) primoran da uđe unutra, neodoljivo. Zemlje turobnosti, crne kuće i bele kuće i crne rupe po zemlji i crni putevi duž kojih ćeš morati da putuješ, pojaviće se. Ako odeš tamo, ući ćeš u Pakao; i, propatevši nepodnošljive bolove vreline i studeni, trebaće ti dugo da odatle izađeš[232]. Ne idi tamo, u sredinu toga. Beše rečeno, »Ispolji svoju snagu do krajnosti«: to ti je sad potrebno.

ZAŠTITA OD FURIJA MUČITELJKI

O, ti plemenita roda, iako ti se to ne sviđa, bez obzira na to, budući da te od pozadi gone karmičke furije mučiteljke[233], osećaćeš se nevoljno primoranim da nastaviš; (a sa) furijama mučiteljkama pred sobom, i onima što živote uništavaju kao prethodnicom koja te vodi, i tminom i karmičkim udarima vetra, i bukom i snegom i kišom i užasavajućim kišnim olujama i kovitlacima ledenog vetra, koji će se slučiti, javiće ti se misao da pobegneš od njih.

Odmah zatim, odlazeći da nađeš utočište zbog straha, (primetićeš) ranije pomenute vizije ogromnih palata, stenovitih pećina, pećina u zemlji, džungli i lotosovih cvetova koji se zatvaraju (kad se u njih uđe); i pobeći ćeš krijući se unutar (jednog od tih mesta) i bojaćeš se da odatle izađeš, misleći, »Sad izaći nije dobro.« A plašeći se da se otisneš odatle, osetićeš se veoma privrženim svom skloništu (koje je materica). Zaplašen da te, ako izađeš, ne susretnu zgražavanje i užas Bardoa i zastrašen da ih suočiš,

---

[232] Bukvalno, »Neće biti vremena (uskoro) kada ćeš moći da izađeš.« Budizam (i Hinduizam, takođe) ne postulira večno prokletstvo u stanju pakla i u tom je pogledu logičniji nego hrišćanska teologija, koja je to, u prošlosti, postavila kao načelo.

[233] »Mučiteljke«, ili »One što život oduzimaju«.

ako se sakriješ unutra (u mestu, ili materici izabranoj), ti ćeš, zbog toga, zaposesti veoma nepoželjno telo i propatićeš raznolike patnje.

Takvi (uslovi) znak su da zli duhovi i rakšase (ili, demoni) uznemiravaju čoveka[234]. Za ovo vreme postoji dubokoumno naučavanje. Slušaj; i obaziri se.

U to vreme – kada će te progoniti furije mučiteljke i kada će se zgražavanje i užas slučiti – u hipu (sebi vizuelno predstavi) bilo Vrhovnog Heruku, ili Hajagrivu, ili Vadžra-Panija[235], ili (bilo koje drugo) zaštitničko božanstvo, ako ga imaš, savršenog oblika, ogromnog tela, krupnih udova, gnevnog i užasavajućeg po izgledu, sposobnog da u prah smrvi sve zlonamerne duhove. Predstavi ga sebi vizuelno, u hipu. Poklon-zraci i moć njegove milosti odvojiće te od furija mučiteljki i ti ćeš zadobiti moć da izabereš matericu. Ovo je bitna umetnost vrlo dubokouvidnog naučavanja; stoga je drži sasvim dobro na umu.

O, ti plemenita roda, dhjani i druga božanstva rođena su iz moći Samadhija (ili, meditacije). Prete (ili, nesrećni duhovi, ili senke) i zloćudni duhovi izvesnih redova oni su koji su, menjajući svoja osećanja (ili, umne stavove) dok su još bili u Posrednom stanju, zaposeli baš ta obličja koja su od tad zadržali i postali su prete, zli duhovi, i rakšase, koji imaju moć da menjaju svoj oblik. Sve prete koje postoje u prostoru, koje preleću nebesima, i osamdeset hiljada vrsti zlotvornih duhova, postali su to menjajući svoja osećanja (dok su bili) u mentalnom telu (u Bardo ravni)[236].

---

[234] To će reći da oni uznemiravaju (ili, sprečavaju), na taj način da onemogućavaju rođenje, ili dobro rođenje.

[235] Svako od ovih božanstava, koja osviću u Čönjid Bardou, smatra se da je moćni isterivač zlih duhova.

[236] Zbog toga što pogrešno poveruju kako je Posredno stanje poželjno, ili fiksirano stanje egzistencije, svi obitavaoci u njemu – duhovi, prete, demoni i preminuli ljudski entiteti – time postaju sviknuti na Bardo, a to usporava njihovu moralnu evoluciju.

Prema najprosvetljenijim lamama, kad god se prizove duh, on, zbog kontakta sa ovim svetom, i zbog preovladavajućih tradicionalnih animističkih verovanja koja se tiču onostranog, budući da

U ovo vreme, ako bi se čovek mogao opomenuti (naučavanja) Velikog Simbola koja se tiču Praznine, to bi bilo najbolje. Ako ti nisi bio obučavan u tome, uvežbaj (mentalne) moći[237] da (posmatraju) sve stvari kao iluzije (ili, kao *maju*). Ipak, ako je i to nemoguće, ne budi privučen ničim. Meditirajući (neometeno) nad Zaštitničkim Božanstvom, nad Velikim Samilosnikom, Budastvo će biti dostignuto u Sambhoga-Kaji.

DVOJAKO IZBIRANJE: NADNORMALNO ROĐENJE; ILI, MATERIČNO ROĐENJE

Ako i pored svega, O, ti plemenita roda, moraš, zbog uticaja karme, ući u matericu, naučavanje za izbor vrata materice sada će biti izloženo. Slušaj.

Ne ulazi u bilo koju vrstu materice na koju možeš naići. Ako te furije mučiteljke primoraju da uđeš, meditiraj nad Hajagrivom.

Pošto sad poseduješ neznatnu nadnormalnu moć predznanja, sva mesta (rođenja) biće ti znana, jedno za drugim[238]. Naspramno izaberi.

Postoje dve mogućnosti: prenos (principa svesti) u čistu sferu Bude, i izbor nečistih sangsaričkih vrata materice, što se postiže na sledeći način:

---

je uveren u iluziju da je Bardo baš takvo stanje u kojem je istinski duhovni progres moguć, ne čini uopšte nikakav pokušaj da ga napusti. Duh koji je prizvan obično opisuje Bardo (koji je, prevashodno, sfera iluzija), u kojem obitava, više ili manje onako kako je verovao, dok je bio u telu od mesa i krvi, u vezi onostranog; baš kao što snevač u ljudskom svetu preživljava ponovo, u snenom stanju, svoje iskustvo iz budnog stanja, tako i onaj koji prebiva u Bardou iskušava halucinacije u karmičkom skladu sa sadržajem svoje svesti, koju je kreirao ljudski svet. Njegove simboličke vizije su, kako Bardo Thödol stalno naglašava, samo psihičke refleksije mislenih formi, prenesene iz svetovnog života kao mentalni depoziti, ili semenje karme.

[237] Ovde prevedeno kao »moći«; inače, u tekstu prevođeno kao »sposobnosti«.

[238] U seriji vizija Saznavalac će postati svestan udesa, ili sudbine svake materice, ili mesta rođenja, koje vidi.

NADNORMALNO ROĐENJE PUTEM PRENOSA DO RAJSKIH SFERA

U prvoj (mogućnosti) – pri prenosu do čistog raja – projekcija se upravlja (misleći, ili meditirajući) ovako:

»Avaj!, kako je to tužno da sam ja tokom svih bezbrojnih kalpi (ili, perioda) već bezgranično dugo vremena koje nema početka, sve do sad, lutao u močvarnom glibu Sangsare! O, kako je to bolno da ja nisam oslobođen Budastvom, tako što bih pre ovoga spoznao svest kao sopstvo[239]! Sad mi se ova Sangsara smučila, grozim je se, gnušam je se; sada je došao čas da se pripremim da od nje pobegnem. Ja ću sam delati tako da budem rođen u Srećnoj zapadnoj Sferi, kod nogu Bude Amitabhe[240], čudotvorca iz sred lotosovog pupoljka[241].«

Misleći tako, upravi odlučnost (ili, želju) ka toj (Sferi), prilježno; ili, slično, ka bilo kojoj Sferi koju možeš poželeti – Prevashodno srećnoj Sferi, ili Čvrsto oblikovanoj Sferi[242], ili Sferi Dugokosih[243], ili ka Bezgraničnoj Vihari lotosovog Zračenja[244] u Urgjanovom prisustvu; ili upravi svoju želju ka onoj sferi koju

---

[239] (Sansk., *atma*, što znači sopstvo.) Ako bi svest, u ovom kontekstu, smatrali za suštinsku, ili za istinsku svest, to jest, podsvest – a to se značenje podrazumeva – ovaj bi odeljak bio u direktnoj saglasnosti sa psihologijom Zapada, koja bi, na osnovu mnogih akumuliranih činjenica, mogla s punim pravom da postulira podsvest, koja je skladište svih zapisa pamćenja, iz ovog ili prošlih života, kao pravo sopstvo – ležište u kojem, neprekinuto, protiče »životni fluks«, iz jednog stanja egzistencije u drugo, i koja, transmutirana alhemijom Savršenog Prosvetljenja, postaje nadsvetska svest, odnosno Budina svest.

[240] Ovde, kao i tokom cele ove rasprave, Budu Amitabhu ne treba posmatrati kao lično božanstvo, već kao božansku moć, ili princip, inherentan, ili onaj koji proizilazi iz Srećne zapadne Sfere.

[241] Rođenje iz unutrašnjosti lotosovog pupoljka u Tušita Nebesima (vidi dalje), kao u deva-svetu, ezoterički implicira čisto rođenje, a to znači rođenje bez ulaska u matericu, koje se smatra nečistim.

[242] Vidi nap. 65.

[243] Ovo je raj Vadžra-Panija (vidi nap. 89) i nije Sfera Bude.

[244] To je Sfera gde Veliki Guru, Padma Sambhava (vidi nap. 6), koji se ovde naziva Urgjan, sada caruje.

najviše želiš, sa nerastrojenom jednousmerenošću (uma). Čineći tako, doći će do rođenja u toj Sferi istog trena.

Ili, ako želiš da odeš u prisustvo Maitrejino, u Tušita Nebesima[245], upravljajući priliježnu želju na sličan način i misleći, »Otići ću u prisustvo Maitreje u Tušita Nebesima, jer čas mi je kucnuo ovde u Posrednom stanju«, rođenje će biti postignuto, čudotvorno, unutar lotosovog pupoljka, u prisustvu Maitreje.

MATERIČNO ROĐENJE: POVRATAK U LJUDSKI SVET

Ako, međutim, takvo (nadnormalno rođenje) nije moguće i čovek se ushiti ulaskom u matericu, ili (u nju) mora da uđe, postoji naučavanje za izbor vrata materice u nečistu Sangsaru. Slušaj:

Gledajući svojom nadnormalnom moći predviđenja na kontinente, kao gore, izaberi onaj na kojem religija preovladava i uđi tamo.

Ako do rođenja treba da dođe preko hrpe nečistota[246], oset da ona miriše slatko privući će te prema toj nečistoj masi i rođenje će tu biti postignuto.

Bilo kakve da se one (odnosno, materice, ili vizije) jave, ne posmatraj ih onakvim kakve su (ili, samo izgledaju da su); i, budući da nisi privučen, niti odbijen, trebalo bi da se izabere dobra materica. Pri ovome, takođe, pošto je veoma važno usmeriti želju, upravi je ovako:

»Ah!, ja moram da se rodim kao Sveopšti Imperator; ili kao Bramin, u vidu velikog salovog drveta[247];

---

[245] Maitreja, sledeći bodički Svetski Učitelj, sada provodi vreme u Tušita Nebesima, gde vlada kao kralj.

[246] To su sperma i ovum u impregniranoj materici.

[247] (Lat., Shorca robusta), jedno od tvrdokornih šumskih drveta u Indiji, koje dostiže velike proporcije. Starodrevni Indusi smatrali su da je drvo sal, divnih listova i bajnih cvetova, najbolje od svih drveća; a za Budiste je ono sanktifikovano rođenjem i smrću Prosvetljenog (princa Gautame), koji su se desili u senci ovog drveta.

ili kao sin adepta u sindhičkim moćima; ili u bezgrešnoj hijerarhijskoj liniji; ili u kasti onih ljudi koji su ispunjeni (religijskom) verom; a, budući rođen tako, neka budem oplemenjen velikim zaslugama, tako da bih bio u stanju da služim za dobrobit svih osetnih bića.«

Misleći tako, upravi svoju želju i uđi u matericu. U isto vreme, odašilji svoje poklon-zrake (milosti, ili dobre volje) nad onom matericom u koju ulaziš (time je preinačujući) u nebesku palatu[248]. I, verujući da Pobednici i njihovi Sinovi (ili, Bodisatve) Deset Pravaca[249], i zaštitnička božanstva, naročito Veliki Samilosnik, podaruju svoju moć, moli se Njima, i uđi u matericu.

Birajući vrata materice ovako, postoji mogućnost greške; zbog uticaja karme, dobre materice mogu ti se učiniti lošima, a loše materice mogu izgledati dobre; takva greška je moguća. Kako je u to vreme, takođe, naučavanje važno, iz tog razloga, učini kako sledi:

Čak i ako ti materica izgleda dobra, ne budi primamljen; ako ti se učini lošom, nemoj osetiti odbojnost prema njoj. Biti neobuzdan odbojnošću i privlačnošću, razuzdati se od želje da se uzme i da se izbegne – najviše je prožimajuća umetnost. Izuzimajući samo malobrojne, koji su imali nešto praktičnog iskustva (u psihičkom iskustvu), teško je otarasiti se preostatka oboljenja od zlih sklonosti.

(Uputstva Obredniku): Iz razloga nesposobnosti da se odvoje od privlačnosti i odbojnosti, oni sa najmanje umnosti i sa zlom karmom biće podložni da potraže sklonište među divljačnima. Da bi se odagnao odatle, pozovi preminulog po imenu, ponovo, ovako:

O, ti plemenita roda, ako nisi u stanju da se otarasiš privlačnosti i odbojnosti, a ne znaš (umet-

---

[248] Ili, ovako: »Ispoljavajući svoje nadnormalne moći, vizuelno predstavi kao nebesku palatu matericu u koju ulaziš.«

[249] Ovi su: četiri kardinalne tačke, četiri središnje tačke, nadir i zenit.

nost) izabiranja vrata materice, bilo koja od gornjih vizija da se pojavi, pozovi Plemenito Trojstvo i nađi zaklon u njima. Moli se Velikom Samilosniku. Hodaj uspravne glave. Spoznaj sebe u Bardou. Odbaci svaku slabost i privrženost prema svojim sinovima i kćerima, ili rođacima, koje si ostavio za sobom; oni ti ne mogu ni malo koristiti. Stupi na Belu svetlosnu (Stazu) deva, ili na Žutu svetlosnu (Stazu) ljudskih bića; kroči u velike palate od dragocenih metala i u bajne bašte.

(Uputstva Obredniku): Ponovi ovu (poslanicu preminulome) sedam puta od početka. Tada bi trebalo da se upute: »Prizivanja Buda i Bodisatvi«; »Staza dobrih želja koja pruža zaštitu od straha u Bardou«; »Korene reči (ili, stihovi) Bardoa«; i »Spasilac (ili, Staza dobrih želja za Spasenje) od zamki (ili, opasnih uzanih prolaza) Bardoa«[250]. Ove treba pročitati tri puta. »Tahdol«, koji oslobađa telesnu masu[251], takođe bi trebalo pročitati. Tada bi trebalo pročitati »Obred koji podaruje Oslobođenje sam po sebi (zahvaljujući) sklonostima, takođe[252].

---

[250] Ove četiri molitve (ili, »Staze dobrih želja«) recituju se uz čitanje Bardo Thödola (vidi nap. 13).

[251] Agregat živećeg ljudskog tela, prema nekim tibetanskim sistemima joge, sastavljen je iz dvadeset sedam delova:

1. pet elemenata (zemlja, voda, vatra, vazduh, eter);
2. pet skandha (telesni agregat, agregat čula, agregat osećanja, agregat volje, agregat svesti);
3. pet dahova (duh nadole, dah izjednačavanja toplote, prožimajući dah, dah nagore, dah što život održava);
4. pet čulnih organa (nos, uši, oči, jezik, koža);
5. šest sposobnosti (vid, miris, čuvenje, ukus, percepcija, rasuđivanje); i
6. mentalnost.

Ovih dvadeset sedam delova ljudskog tela sačinjavaju nestalnu ličnost. Iza njih svih stoji podsvest. Saznavalac; a on je, nasuprot ličnosti, princip koji je sposoban da pojmi (ostvari) – Nirvanu.

Neki su delovi Tahdola (vidi nap. 134) sačinjeni u manje Jantre (ili, talismane) koji se prikačinju za tela, i živih i mrtvih, jer je popularno verovanje da to može dovesti do oslobođenja telesnog agregata.

[252] To je naslov metričke verzije, u skraćenom obliku, Bardo Thödola, za koju se smatra da, budući da je laka za pamćenje, i da

Čitajući ovo, oni posvećenici (ili, jogini), koji su napredovali u shvatanju, mogu iskoristiti Prenos[253] na najbolji način u trenutku smrti. Oni ne moraju prevaliti Posredno stanje, već će ga napustiti Velikom pravo nagore (Stazom)[254]. Drugi, koji su manje obučeni (u duhovnim stvarima), prepoznajući Jasno Svetlo u Čönjid Bardou, u trenutku smrti, otići će (smerom) nagore. Oni koji su niži od ovih biće oslobođeni – u skladu sa svojim naročitim veštinama i karmičkim vezama – kada jedno ili drugo Mironosno i Gnevonosno Božanstvo osvane nad njima, tokom uzastopne (dve) nedelje u Čönjid Bardou.

Kako postoji nekoliko okuka[255], oslobođenje bi trebalo da se zadobije na jednoj ili drugoj od njih, pomoću prepoznavanja. Ali, oni sa vrlo slabom karmičkom vezom, čiji je zbir zatamnjenja ogroman, (usled) zlih akcija, oni moraju da lutaju nadole i još nadole, u Sidpa Bardo. Ipak, kako ima, kao i prečki na lestvicama, mnogo vrsti sučeljavanja (ili, podsećanja), oslobođenje je trebalo da se postigne pri jednom ili drugom, pomoću prepoznavanja. Ali, oni sa najslabijim karmičkim vezama, zbog neprepoznavanja, padaju pod uticaj zgražavanja i užasa. (Za njih) postoje različita stupnjevita naučavanja za zatvaranje vrata materice i za izbiranje vrata materice; i, uz jedno ili drugo od ovih, trebalo bi da su pojmili metod vizuelnog predstavljanja i (da su primenili) bezgranične vrline (koje iz toga proističu) za uzdizanje svog stanja. Čak su i najniži od njih, koji su slični redu divljačnih, mogli da se – zahvaljujući primeni Utočišta – okanu ulaženja u jadno stanje; i utom

se, stoga, može recitovati po navici, podaruje oslobođenje, zbog takve navike, ili sklonosti preminulog (da je recituje); kako preminuli zna ritual napamet, ovo čitanje će ga podsetiti i tako proizvesti oslobođenje.

[253] Vidi str. 26–27.

[254] Vidi nap. 15.

[255] Ili, »uskih prolaza«, ili »zamki«.

(zadobijajući) veliki (blagodat) savršeno oplemenjenog i nesputanog ljudskog tela[256], oni će, pri sledećem rođenju, ako se susretnu sa guruom koji je vrli prijatelj, primiti (spasavajuće) zavete.

Ako ova Doktrina pristigne kada je čovek već u Sidpa Bardou, to će biti kao da se spajaju dobra dela, što je slično postavljanju mosta (nad prekidom) kanala: takvo je ovo Naučavanje[257].

Oni sa obimnom zlom karmom ne mogu omašiti a da se ne oslobode čuvši ovu Doktrinu (i prepoznavajući). Ako se neko upita, »Zašto?«, to je zato što, u to vreme, budući da su sva Mironosna i Gnevonosna Božanstva prisutna tu da prihvate (čoveka), a *Mare*[258] i Oni koji prekidaju[259] takođe su tu da (ga) prihvate, zajedno sa ovima, sâmo čuvenje ove Doktrine preokreće čovekove poglede (ili, stavove) i oslobođenje se zadobija; jer nema tela od mesa i krvi o kojem se ovisi, već samo mentalnog tela na koje je (lako) uplivisati. Bilo do koje udaljenosti čovek odluta u Bardou, on čuje i dolazi, jer poseduje neznatna

---

[256] »Nesputanost« podrazumeva slobodu od osam robovanja: 1. krug zadovoljstva koji se stalno pojavljuje iznova, a povezan je sa egzistencijom u obliku deva; 2. neprestano vođenje ratova, što je povezano sa egzistencijom asura; 3. bespomoćnost i sužanjstvo, koji su povezani sa egzistencijom pod uslovima kao što su oni koji preovlađuju u svetu divljačnih; 4. patnje gladi i žeđi, koje su povezane sa egzistencijom preta; 5. krajnosti vreline i studeni, koje se povezuju sa egzistencijom među izvesnim rasama čovečanstva; i, najzad, 7. fizičke, ili 8. druge vrste prepreka, koje se povezuju sa izvesnim vrstama ljudskog rođenja.

Da bi se zadobilo savršeno oplemenjeno telo, čovek mora inherentno posedovati veru, istrajnost, intelekt, iskrenost i poniznost, kao religiozni posvećenik, i mora se roditi u vreme kad religija preovladava (to jest, kada će Prosvetljeni biti inkarniran, ili kada su njegova naučavanja pokretačka sila sveta) i tada mora sresti velikog, duhovno razvijenog gurua.

[257] Ako se kanal prekine, kontinuitet u protoku vode se prekida. Naučavanje je, po svom dejstvu, kao i popravka odvoda umetanjem mosta koji prevodi vodu preko prekida (što simbolizuje prekid u protoku svesti, uzrokovan smrću, odnosno neprekidni protok svesti koji ovo Učenje omogućava).

[258] »Iluzija«, ili »varka lažnog oblika«.

[259] Oni koji dovode do uznemirenja, ili prekida (protoka svesti u trenutku smrti).

čula nadnormalne percepcije i predznanja; a, prisećajući se i spoznavajući istog trena, um je moguće izmeniti (ili, uticati na njega). Iz tog je razloga ono (to jest, Učenje) od velike koristi ovde. Ono je kao mehanizam katapulta[260]. Ono je kao pokretanje velikog debla drveta (ili, grede) koje njih stotinu ne mogu nositi, ali koje se, ploveći po vodi, može tegliti gde god se hoće, u jednom trenu[261]. To je kao upravljanje konjem pomoću uzdi[262].

Stoga, prilazeći (telu) onoga koji je napustio ovaj život – ako je telo tu – utisni to (u duh preminulog) upečatljivo, ponovo i ponovo, sve dok se krv i žućkasti vodeni sekret ne pojave u nozdrvama. U to vreme, leš ne bi trebalo pomerati. Pravila kojih se treba obavezno držati pri (utiskivanju, da bi bilo dejstveno), ova su: ni jedna životinja ne sme se umoriti na račun preminulog[263], niti bi rođaci trebalo da plaču, ili tužno oplakuju pored mrtvog tela[264]; neka porodica čini vrla dela, koliko god je to moguće[265]. S druge strane, opet, ova se Velika Doktrina Bardo Thödola, baš kao i neki drugi religiozni tekstovi, može tumačiti (preminulom, ili umirućem). Ako se ova (Doktrina)

---

[260] Kao što katapult omogućuje čoveku da uputi ogromnu stenu u određenu metu, ili cilj, tako i ova Doktrina omogućava preminulom da sebe usmeri ka Cilju, a ovaj je Oslobođenje (od Sangsare, od stalnog ponovnog rađanja).

[261] Kao što voda omogućava nesmetano plovljenje debla, tako i ova Doktrina omogućava preminulom da se usmeri ka mestu, ili stanju egzistencije, koje mu najviše odgovara, ili čak ka Budastvu.

[262] Kao što se konjem upravlja đemom i uzdama, tako se i putem ove Doktrine preminuli može usmeriti, dok je u posrednom stanju, ka Oslobođenju.

[263] Ovde se ne misli na životinjsku žrtvu koja se prinosi za pokoj duše preminulog, već na ne-budističku naviku klanja životinja radi obezbeđivanja hrane za lame i goste koji se nađu u kući dok se vrše pogrebni obredi; na žalost, ova se zabrana često krši.

[264] Plač i lamentacija uobičajeni su pored odra, na Tibetu i obližnjim himalajskim oblastima, kao i u Indiji, još od pradavna; ali, Budizam, baš kao i Islam, odvraćaju ljude od takvih običaja.

[265] Takva dela su, na primer, davanje hrane lamama i siromasima, udeljivanje milostinje, darivanje religioznih tekstova i slika manastirima, kao i zaveštanja manastirima, ako je preminuli ostavio bogatstvo.

pripoji kraju Smernica[266] i ako se recituje (zajedno sa Smernicama), postaje vrlo delotvorna. I na druge načine treba je recitovati što je moguće češće. Reči i značenja trebalo bi zaptiti u pamćenju (svakog); a kad je smrt neminovna i kad se prepoznaju simptomi smrti – ako to snaga dozvoljava – čovek bi trebalo da je recituje i sam i da razmišlja o značenjima. Ako to snaga ne dozvoljava, onda bi prijatelj trebalo da čita Knjigu i utisne je upečatljivo. Nema sumnje što se Oslobođenja tiče.

Ova Doktrina oslobađa samo viđenjem, bez potrebe da se meditira, ili primeni *sadhana*[267]; ovo Dubokouvidno Naučavanje oslobađa čuvenjem ili viđenjem. Ovo Dubokouvidno Naučavanje oslobađa one sa golemom zlom karmom, pomoću Tajne Staze. Čovek ne bi smeo da zaboravi njena značenja i reči, čak i ako ga progone sedam divljih konja.

Ovim odabranim Naučavanjem čovek zadobija Budastvo u trenutku smrti. Čak i kad bi Bude Tri vremena (prošlosti, sadašnjosti i budućnosti) tragali, ne bi našli ni jednu bolju doktrinu koja prevazilazi ovu.

Time se zaokružuju Dubokomislene sržne kapi Bardo Doktrine, nazvane Bardo Thödol, koje oslobađaju otelotvorena bića.

(Ovde se završava »Tibetanska knjiga mrtvih«)

---

[266] Vidi nap. 7.

[267] »Usavršeno posvećenje«; razrađen ritual tehničke prirode.

PSIHOLOŠKI KOMENTAR »TIBETANSKE KNJIGE MRTVIH«

Pre nego što započnem s psihološkim komentarom, želeo bih da kažem nekoliko reči o samom tekstu. *Tibetanska knjiga mrtvih,* ili *Bardo Thödol,* je knjiga upustava za mrtve i umirujuće. Slično *Egipatskoj knjizi mrtvih,* ona je zamišljena kao vodič mrtvom čoveku tokom perioda njihova *Bardo* postojanja, simbolično opisanog kao međustanje u trajanju od četrdeset i devet dana između smrti i ponovnog rođenja. Tekst je podeljen u tri dela. Prvi deo, ili *Chikhai Bardo,* opisuje psihička zbivanja u trenutku smrti. Drugi deo, ili *Chönyid Bardo,* bavi se stanjem sna koje nastupa odmah posle smrti i onim što se naziva »karmičkim iluzijama«. Treći deo, ili *Sidpa Bardo,* odnosi se na početak instinkta rađanja i na događaje pre rođenja. Karakteristično je da su najviše saznanje i prosvećenje, a otud i najveća mogućnost postizanja oslobođenja podareni tokom stvarnog procesa umiranja. Ubrzo posle toga započinju »iluzije« koje na kraju vode do reinkarnacije, posvetljujuće svetlosti postaju sve slabije i raznovrsnije, a vizije sve užasnije. Ovaj silazak ilustruje udaljavanje svesti od oslobađajuće istine i približavanje ponovnom fizičkom rođenju. Svrha uputstva je da usmeri pažnju mrtvog čoveka, u svakom sledećem stupnju obmane i teškoća na stalno prisutnu mogućnost oslobođenja i da mu objasni prirodu njegovih vizija. Tekst *Bardo Thödola* recituje lama u prisustvu mrtvaca.

Mislim da ne mogu bolje da iskažem svoju zahvalnost prevodiocima *Bardo Thödol-a,* pokojnom lami Kazi Dawa-Samdupu i dr Evans-Wentzu, nego kroz pokušaj, uz pomoć psihološkog komentara, da veli-

čanstveni svet ideja i problema sadržan u ovom spisu načinim malo razumljivijim zapadnom umu. Siguran sam da će svi koji čitaju ovu knjigu otvorenih očiju i koji dozvole da utiče na njih bez predrasuda, biti obilato nagrađeni.

Bardo Thödol, pogodno naslovljen od strane urednika, dr W. Y. Evans-Ventza, *Tibetanska knjiga mrtvih,* izazvao je znatno uzbuđenje u zemljama gde se govori engleski jezik u vreme svoje prve pojave 1927. godine. On pripada onoj kategoriji tekstova koji nisu interesantni samo specijalistima za mahajanski budizam, već su, zbog svoje duboke humanosti i još dubljeg sagledanja tajni čovekove psihe, posebno privlačni za svetovnjaka koji želi da proširi svoje znanje o životu. Godinama je, još od kada je prvi put objavljen, *Bardo Thödol* bio moj stalni saputnik i njemu dugujem ne samo mnoge podsticaje za ideje i otkrića, već i mnoge fundamentalne spoznaje. Za razliku od *Egipatske knjige mrtvih,* koja uvek nagoni čoveka da kaže previše ili premalo, *Bardo Thödol* pruža razumljiviju filosofiju upućenu pre ljudskim bićima nego bogovima ili primitivnim divljacima. Njegova filosofija sadrži suštinu budističke psihološke kritike i za njega se, kao takvog, doista može reći da je neuporedivo nadmoćan. Ne samo »gnevna« već i »miroljubiva« božanstva zamišljena su kao sangsaričke projekcije ljudske psihe, ideja koja izgleda sasvim jasna prosvećenom Evropejcu, zato što ga podseća na vlastita banalna pojednostavljenja. Ali, iako Evropejac može lako da protumači ova božanstva kao projekcije, nikako ne može da ih u isto vreme smatra stvarnim. *Bardo Thödol* to može, zato što, u nekim od najsuštinskijih metafizičkih premisa, postavlja prosvećenog kao i neprosvećenog Evropejca u nepovoljan položaj. Uvek prisutna, neizrečena postavka *Bardo Thödol*-a je protivrečan karakter svih metafizičkih iskaza i, takođe, ideja o kvalitetnoj razlici između različitih nivoa svesti i njima uslovljenih metafizičkih stvarnosti. Pozadina ove neobične knjige nije škrto evropsko »ili-ili« već veličanstveno po-

tvrdno »i-i«. Ovo tvrđenje moglo bi da navede zapadnjačkog filosofa na prigovor, pošto Zapad voli jasnoću i nedvosmislenost; shodno tome, jedan filosof se drži stava »Bog jeste«, dok se drugi podjednako vatreno drži negacije »Bog nije«. Šta bi ta neprijateljski raspoložena braća uradila s iskazom koji sledi: »Shvatajući da je praznina tvog intelekta budastvo, i znajući da je ona u isto vreme tvoja svest, ti ćeš boraviti u stanju božanskog uma Bude«.

Plašim se da je takav iskaz nemio našoj zapadnoj filosofiji i teologiji. *Bardo Thödol* je u svojem stanovištvu psihološki na najvišem stupnju; ali u nas se filosofija i teorija još uvek nalaze na srednjovekovnom, pre-psihološkom stupnju, u kojem se samo iskazi slušaju, objašnjavaju, brane, kritikuju i odbacuju, dok je autoritet koji ih stvara, po opštoj saglasnosti, ostavljen izvan obima diskusije.

Međutim, metafizički iskaz su *tvrđenja psihe* i stoga jesu psihološki. Zapadnjačkom umu, koji kompenzuje svoja dobroznata osećanja zlopamćenosti ropskim obzirom za »racionalna« objašnjenja, ova očigledna istina izgleda isuviše očigledno, ili je sagledava kao nedopustivu negaciju metafizičke »istine«. Kad Zapadnjak čuje reč »psihološko«, ona mu zvuči *»samo* psihološko«. Za njega je »duša« nešto žalosno maleno, nevredno, lično, subjektivno i još mnogo toga. On, stoga, više voli da koristi reč »duh«, premda u isto vreme voli da se pretvara da je tvrđenje koje doista može biti vrlo subjektivno, u stvari načinjeno od strane »duha«, prirodno od strane »Univerzalnog Duha«, ili čak – u nuždi – od samog »Apsolutnog«. Ova dosta smešna pretpostavka verovatno je kompenzacija za žalosnu malenkost duše. Izgleda da je Anatol Frans izrekao istinu koja važi za ceo zapadni svet kada, u njegovom *Ostrvu pingvina,* Katarina d'Aleksandri nudi sledeći savet Bogu: *»Donnez leur une ame, mais une petite«!* (»Daj im dušu, ali malu!«)

To je duša koja, božanskom kreativnom moći u sebi, stvara metafizičku tvrdnju; ona određuje razlike između metafizičkih entiteta. Ona nije samo stanje

celokupne metafizičke stvarnosti, ona *jeste* ta stvarnost.

Bardo Thödol se otvara s ovom velikom psihološkom istinom. Knjiga nije pogrebni ceremonijal, već zbirka uputstava za mrtve, vodič kroz promenljive pojave *Bardo* oblasti, onog stanja egzistencije koje traje četrdeset i devet dana posle smrti do sledeće inkarnacije. Ako zanemarimo, za trenutak, nadvremenost duše – što Istok prihvata kao očiglednu činjenicu – mi ćemo, kao čitaoci *Bardo Thödol*-a, biti u mogućnosti da se bez teškoća postavimo u položaj mrtvog čoveka i pažljivo ćemo razmotriti učenje izvesno u uvodnom delu, koje je ocrtano u gornjem citatu. Na tom mestu izgovaraju se sledeće reči, ne nadmeno već uglađeno: »O, plemenito rođeni (taj i taj), slušaj. Sada iskušavaš Zračenje jasne svetlosti čiste stvarnosti. Shvati je. O, plemenito rođeni, tvoj sadašnji intelekt, u prvoj prirodi prazan, ne uobličen ni u šta po odlikama ili boji, prirodno prazan, jeste sama Stvarnost, Sve-dobri. »Tvoj intelekt koji je sada praznina, ali koji ne treba smatrati za prazninu ništavila, već za sâm intelekt, neometan, blistav, ushitan i blažen jeste sama svest, Sve-dobri Buda«.

Ovo shvatanje je *Dharma-Kaya,* stanje savršenog prosvetljenja; ili, kako bismo mi to izrazili na našem jeziku, kreativno tlo za svekoliko metafizičko tvrđenje jeste svest, kao nevidljiva, nedodirljiva manifestacija duše. »Praznina« je stanje transcendento nad svim tvrdnjama i predviđanjima. Sadržina njegovih različitih manifestacija još uvek je latentna u duši.

Tekst se nastavlja:

»Tvoja svest, sjajna, prazna i neodvojiva od Velikog tela zračenja, nema rođenja, nema smrti i jeste Nepromenljiva Svetlost – Buda Amitaba«.

Duša, svakako, nije mala, več je sâm zračeći Bog. Zapad nalazi da je ovo tvrđenje ili vrlo opasno, ako ne i bogohulno, ili ga prihvata bez razmišljanja i onda pati od teozofske inflacije. Uvek, nekako, imamo

pogrešan stav prema tim stvarima. Ali, ako možemo dovoljno da ovladamo sobom i uzdržimo se od naše glavne greške da uvek želimo nešto da *uradimo* sa stvarima i praktično ih upotrebimo, možda bismo uspeli da naučimo važnu lekciju od ovih učenja, ili da bar cenimo većinu *Bardo Thödol*-a, koji mrtvom čoveku daruje konačnu i najvišu istinu, da su čak i bogovi zračenje i odraz naših duša. Nikakvo sunce nije stoga zamračeno za Istočnjaka kao što bi bilo za hrišćanina, koji bi se osećao lišen svoga Boga; naprotiv, njegova duša je svetlost Boga, a Bog je duša. Istok može bolje da izdrži taj paradoks od nesrećnog Angelusa Silesiusa koji bi čak i danas bio psihološki daleko ispod svog vremena.

Krajnje je razumeo od *Bardo Thödol*-a što mrtvom čoveku razjašnjava primarnost duše, jer je to jedina stvar koju nam život ne razjašnjava. Mi smo toliko opkoljeni stvarima koje nas guraju i potiskuju da nam se, usred svih tih »datih« stvari, nikada ne pruža šansa da se zapitamo od koga su one »date«. Upravo se od tog sveta »datih« stvari mrtav čovek oslobađa, a svrha uputstava je da mu pomogne u tom oslobađanju. Mi ćemo, ako se stavimo na njegovo mesto, biti podjednako nagrađeni, pošto već iz prvih pasusa učimo da »davalac« svih »datih« stvari boravi u nama. To je istina koja se uprkos svim dokazima, u najvećim stvarima kao i u najmanjim, nikada ne spoznaje, iako je često za nas nužno, štaviše, od životne važnosti, da je spoznamo. Takvo znanje, budimo sigurni, pogodno je samo za kontemplativne koji su voljni da razumeju svrhu postojanja, za one koji su gnostici po temperamentu i stoga veruju u nekog spasioca koji, kao spasilac mandejaca, naziva sebe »saznanjem života« *(manda d'hajie)*. Možda mnogima od nas nije dopušteno da vide svet kao nešto »dato«. Potreban je veliki preokret u stanovištu, koji traži mnogo životvorenja, pre nego što možemo da sagledamo svet kao da je »dat« od same prirode duše. Toliko je pravije, dramatičnije, impresivnije i stoga uverljivije,

vidjeti da se sve stvari događaju meni umesto da posmatram kako ja prouzrokujem da se događaju. Šta više, životinjska priroda čovekova navodi ga da se odupre viđenju sebe kao tvorca svojih okolnosti. Zbog toga su pokušaji takve vrste oduvek bili objekat tajnih posvećivanja, koja su po pravilu dostizala vrhunac u figurativnoj smrti koja simboliše opšti karakter tog preokreta. I, u stvari, uputstvo dato u *Bardo Thödol*-u služi da mrtvom čoveku povrati iskustva njegovog posvećivanja i učenja njegovog gurua, jer uputstvo, u suštini, nije ništa drugo nego posvećivanje mrtvih u *Bardo* život, kao što je posvećivanje živih bilo priprema za »Onaj Svet«. Takav je bar bio slučaj sa svim tajnim kultovima u drevnim civilizacijama od vremena egipatskih i eleuzinskih misterija. U posvećivanju živih, međutim, »Onaj Svet« nije svet posle smrti, već preokret namera i gledišta duha, psihološki »Onaj Svet« ili, u hrišćanskoj terminologiji, »spasenje« od okova sveta i greha. Spasenje je odvajanje i oslobađanje od ranijeg stupnja mraka i nesvesti, vodi do stanja prosvetljenosti i oslobođenosti, do pobede nad i prevazilaženja svega što je »dato«.

Dovde je *Bardo Thödol*, što i dr Evans Wentz oseća, proces posvećivanja čija je svrha da vrati duši božanstvo koje je izgubila pri rođenju. Za orijentalnu religioznu literaturu karakteristično je da učenje nužno započinje najvažnijom tačkom, uzvišenim i najvišim principima koji bi, u nas, došli na kraju – kao, na primer, u Apuleja, gde se Lucije obožava kao Helios na samom kraju. Shodno tome, u *Bardo Thödol*-u, posvećivanje predstavlja seriju smanjujućih klimaksa koja se završava ponovnim rađanjem u materici. Jedini »proces posvećivanja« i danas živ i primenjivan na Zapadu jeste analiza nesvesnog, kako je primenjuju lekari za terapeutske svrhe. Ovo prodiranje u osnovne slojeve svesti je neka vrsta racionalne majeutike u sokratovskom smislu, iznošenje psihičkog sadržaja koji je još uvek u zametku, podsvesan i još uvek nerođen. Prvobitno je takva terapija preuzela formu frojdovske psihoanalize i uglavnom se bavila seksual-

nim fantazijama. To je oblast koja odgovara poslednjoj i najnižoj regiji *Bardo*-a, poznatoj kao *Sidpa Bardo,* gde mrtav čovek, nesposoban da iskoristi učenja *Chikhai i Chönyid Bardo*-a, postaje žrtva seksualnih fantazija i privlači ga vizija parova u snošaju. Na kraju ga hvata neka materica i ponovo donosi na zemaljski svet. U međuvremenu, kao što se može očekivati, Edipov kompleks počinje da funkcioniše. Ako mu njegova karma određuje da bude ponovo rođen kao muškarac, on će se zaljubiti u svoju buduću majku, a svog oca će smatrati mrskim i gnusnim. Suprotno tome buduću ćerku će privlačiti njen budući otac, a odbijati njena majka. Evropejac prolazi kroz ovo tipično frojdovsko područje kada se njegov nesvestan sadržaj iznosi na svetlost pomoću analize, ali on ide u obrnutom smeru. Putuje nazad, kroz svet infantilno-seksualne fantazije, do materice. U psihoanalitičkim krugovima čak je rečeno da je trauma samo iskustvo rađanja – šta više, psihoanalitičari tvrde da su doprli do sećanja intrauterinog porekla. Tu, na žalost, zapadnjački razum doseže svoje krajnje granice. Kažem »na žalost«, zato što se radije želelo da je frojdovska psihoanaliza mogla srećno da prati ta takozvana intrauterina iskustva još dalje, unazad; da je uspela u tom smelom poduhvatu, ona bi svakako dospela dalje od *Sidpa Bardo* i prodrla otpozadi u niže domete *Shönyid Bardo.* Činjenica je da s opremom postojećih bioloških ideja takav poduhvat ne bi bio krunisan uspehom; za njega bi bila potrebna sasvim drugačija vrsta filosofske pripreme od one koja se zasniva na trenutnim naučnim pretpostavkama. Ali da je putovanje unazad bilo dosledno izvedeno ono bi nesumnjivo vodilo do postulisanja preuterinog postojanja, pravog *Bardo* života, da je samo bilo moguće otkriti bar neki trag podložnog subjekta. Ovako, psihoanalitičari nisu nikada dospeli iza pretpostavljenih tragova intrauternih iskustava, pa je čak i slavna »trauma rođenja« zaostala kao tako očigledan truizam koji više ne može ništa da objasni, ništa više nego što može hipoteza da je život bolest

s rđavom prognozom zato što je njegov ishod uvek fatalan.

Frojdovska psihoanaliza, u svim suštinskim aspektima, nikada nije zašla u onu stranu iskustava *Sidpa Bardo;* odnosno, ona je bila nemoćna u pokušajima da se ispetlja iz seksualnih fantazija i sličnih »nepomirljivih« tendencija koje izazivaju strepnju i druga afektivna stanja. I pored svega, Frojdova teorija je prvi pokušaj na Zapadu da se istraži odozdo, od animalne sfere instinkta, psihička teritorija koja u tantričkom lamaizmu odgovara *Sidpa Bardo*-u. Sasvim opravdan strah od metafizike sprečio je Frojda da prodre u sferu »okultnog«. Pored toda, *Sidpa* stanje, ako prihvatimo psihologiju *Sidpa Bardo,* karakteriše vatreni vetar karme, koji kovitla mrtvog čoveka sve dok ne dospe do »vrata-materice«. Drugim rečima, *Sidpa* stanje ne dozvoljava nikakav povratak, jer je od *Chönyid* stanja odvojeno silovitim stremljenjem naniže, prema animalnoj sferi instinkta i ponovnog fizičkog rođenja. Odnosno, svako ko prodre u nesvesno, s čisto biološkim pretpostavkama, zaglaviće se u sferi instinkta i neće moći dalje da napreduje, jer će stalno biti vučen nazad, u fizičko postojanje. Zato Frojdova teorija ne može da dopre do bilo čega drugog, osim do suštinski negativnog vrednovanja nesvesnog. Ono je samo jedno »ništa do«. U isto vreme mora se priznati da je taj pogled na psihu tipično zapadnjački, samo što je izražen bučnije, jednostavnije i nemilosrdnije nego što bi se drugi usudili da ga izraze, iako u osnovi ne misle drugačije. Što se tiče toga šta »duh« označava u toj vezi, možemo samo gajiti nadu da će preneti ubeđenje. Ali, kao što je čak i Max Scheler sa žaljenjem zapazio, moć tog »duha« je, da kažemo najmanje, sumnjiva.

Mislim, dakle, da možemo postaviti kao činjenicu da se pomoću psihoanalize racionalni duh Zapada probio u ono što bi se moglo nazvati neurotičnost *Sidpa* stanja, i da je tamo doveden do neizbežnog mirovanja usled nekritičke pretpostavke da sve psi-

hološko jeste subjektivno i slično. Čak i tako, taj napredak predstavlja veliki dobitak, pošto nam je omogućio da napravimo još jedan korak iza naših svesnih života. To znanje nam, takođe, pruža nagoveštaj kako treba da čitamo *Bardo Thödol!* – otpozadi. Ako smo, uz pomoć naše zapadnjačke nauke, bar u nekoj meri, uspeli da razumemo psihološki karakter *Sidpa Bardo*-a, onda je naš sledeći zadatak da vidimo možemo li nešto učiniti s prethodnim *Chönyid Bardo*-m.

Chönyid stanje je jedna od karmičkih iluzija – odnosno, iluzije koje nastaju od psihičkih ostataka iz prethodnih postojanja. Prema istočnjačkom stanovištu, karma predstavlja neku vrstu psihičke teorije nasleđa, zasnovane na hipotezi o reinkarnaciji koja je na kraju, hipoteza o nadvremenosti duše. Ni naše naučno znanje ni razum ne mogu da održe korak s ovom idejom. Postoji previše »ako« i »ali«. Osim toga, nama su očajnički malo poznate mogućnosti nastavljenog postojanja duše posle smrti, toliko malo da čak ne možemo ni da zamislimo kako bi neko dokazao bilo šta u tom pogledu. Šta više, nama je samo dobro poznato, na epistemološkim osnovama, da bi takav dokaz bio nemoguć kao i dokaz o postojanju Boga. Stoga možemo obazrivo da usvojimo ideju o karmi samo ako je shvatimo kao *psihičko nasleđe* u najširem smislu reči. Psihičko nasleđe doista postoji – odnosno, postoji nasleđivanje psihičkih karakteristika: predispozicija za bolest, odlike karaktera, posebno nadarenosti i drugo. Psihička priroda ovih kompleksnih činjenica ne remeti se ako ih prirodna nauka svede na ono što se pričinjava kao fizički aspekt (nuklearne strukture u ćelijama, i dr). One su suštinske pojave života koje se izražavaju, uglavnom, psihički, kao što postoje druge, nasleđene karakteristike koje se, uglavnom, izražavaju fiziološki, na fizičkoj ravni. To su univerzalne dispozicije duha i treba ih shvatiti kao analogne Platonovim formama *(eidola)*, a u skladu s njima duh organizuje svoj sadržaj. Ove

forme bi se takođe, mogle opisati kao *kategorije* analogne logičkim kategorijama koje su uvek i svugde prisutne poput osnovnih postulata razuma. Samo što, u slučaju naših »formi«, ne bavimo se kategorijama razuma već kategorijama *imaginacije*. Pošto su produkti imaginacije u suštini uvek vizuelni, njihove forme moraju, spolja, da imaju karakter slika i, šta više, *tipičnih* slika, zbog čega sam ih, sledeći sv. Avgustina, nazvao »arhetipima«. Komparativna religija i mitologija su bogati rudnici arhetipa, a isto tako i psihologija snova i psihoza. Iznenađujuća podudarnost između slika i ideja koje one izražavaju često je prouzrokovala najraznovrsnije migracione teorije, mada bi bilo daleko prirodnije pomišljati na zapanjajuću sličnost ljudske psihe u svim vremenima i na svim mestima. Arhetipske forme fantazije se, u stvari, spontano reprodukuju u bilo koje vreme i na bilo kom mestu, bez ikakvog opažljivog traga direktnog prenošenja. Prvobitne strukturalne komponente psihe čine jedinstvo koje ništa manje ne iznenađuje od jedinstva delova vidljivog tela. Arhetipi su, da tako kažemo, organi pre-racionalne psihe. Oni su večno nasleđivane forme i ideje koje u prvi mah nemaju nikakav određen sadržaj. On se pojavljuje tek tokom života pojedinca, kada se lično iskustvo usvaja tačno kroz te forme. Da arhetipi nisu svuda pre-postojali u istovetnoj formi, kako bi se objasnila činjenica koju na skoro svakom mestu postavlja *Bardo Thödol,* – da mrtvi ne znaju da su mrtvi i da se to tvrđenje podjednako često susreće u sumornoj nezreloj literaturi evropskog i američkog spiritualizma? Iako isto tvrđenje nalazimo u Swedenborga, poznavanje njegovih tekstova teško da je toliko rašireno da je taj komadić znanja poznat »medijumu« iz svakog gradića. A veza između Swedenborga i *Bardo Thödol*-a je potpuno nezamisliva. Ideja da mrtvi jednostavno nastavljaju svoje zemaljsko postojanje i ne znajući da su duhovi bez tela, praiskona je i univerzalna – arhetipska ideja koja ulazi u trenutnu, vidljivu manifestaciju kad god neko vidi duha. Zna-

čajno je, takođe da duhovi u celom svetu imaju izvesne zajedničke crte. Ja sam prirodno svestan nedokazive spiritualističke hipoteze, mada nemam ni najmanju želju da je načinim svojom. Moram da se zadovoljima hipotezom o sveprisutnoj, ali jasno izraženoj, psihičkoj strukturi koja je nasledna i koja nužno daje određenu formu i smer celokupnom iskustvu. Jer, kao što organi tela nisu samo kvrge indiferentne, pasivne materije, već su dinamični, funkcionalni kompleksi koji se ističu uz zapovednu nužnost, tako su i arhitipi, kao organi psihe, dinamični, instinktivni kompleksi koji određuju psihički život do krajnjeg stupnja. Zato ih takođe nazivam *dominantama* nesvesnog. Sloj nesvesne psihe koji je sačinjen od tih univerzalnih dinamičnih formi nazvao sam *kolektivnim nesvesnim*.

Koliko je meni poznato, ne postoji nikakvo nasleđivanje individualnih prenatalnih, ili preuterinih sećanja, ali nesumnjivo postoje nasledni arhetipi koji su, međutim, lišeni sadržaja, pošto u početku ne sadrže nikakva lična iskustva. Oni ulaze u svest tek kada ih lična iskustva načine vidljivim. Kao što smo videli, *Sidpa* psihologija se sastoji u želji da se živi i da se bude rođen. (*Sidpa Bardo* je »*Bardo* tragedija za ponovnim rođenjem«). Takvo stanje isključuje bilo kakvo iskustvo transsubjektivnih psihičkih stvarnosti, osim ako pojedinac kategorički ne odbije da bude ponovo rođen u svetu svesti. Prema nauku *Bardo Thödol*-a, njemu je još uvek moguće, u svakom od *Bardo* stanja da dosegne *Dharma-Kaya* ako pređe četvorostepenu planinu Meru, pod uslovom da ne popusti svojoj želji da sledi »nejasna svetla«. To znači da se mrtav čovek mora očajnički suprotstavljati diktatima razuma, kako ga mi razumemo, i da odustane od nadmoći jastva koje razum smatra neprikosnovenim. U praksi, to označava potpunu predaju objektivnim moćima psihe, sa svim onim što to sobom povlači; neka vrsta simbolične smrti koja odgovara Sudu Mrtvih u *Sidpa Bardo*-u. Ona označava kraj svesnog, racionalnog, moralno odgovornog vođenja

života i voljnu predaju onome što *Bardo Thödol* naziva »karmičkom iluzijom«. Karmička iluzija potiče iz verovanja u vizionarni svet krajnje iracionalne prirode, koji nije u skladu niti potiče iz naših racionalnih sudova, već je isključivi proizvod neinhibirane imaginacije. To je čist san ili »fantazija« i svaka dobronamerna osoba odmah će nas upozoriti na njega; a na prvi pogled se, svakako, ne može videti kakva je razlika između fantazije te vrste i fantazmagorija jednog ludaka. Često je potreban samo mali *abaissement du niveau mental* da bi se oslobodio svet iluzije. Užas i tama tog trenutka ima svoj ekvivalent u iskustvima koja su opisana u početnim odeljcima *Sidpa Bardo*-a. Ali sadržaj ovog *Bardo*-a takođe otkriva arhetip, karmičke slike koje se prvo pojavljuju u svojoj zastrašujućoj formi. *Chönyid* stanje je ekvivalentno namerno izazvanoj psihozi.

Često se sluša i čita o opasnostima joge, naročito o ozloglašenoj *Kundalini* jogi. Namerno izazvano psihotično stanje, koje u izvesnih nesigurnih osoba lako može da dovede do prave psihoze, opasnost je koju svako treba vrlo ozbiljno shvatiti. Takve stvari su doista opasne i njima se ne treba baviti na naš, tipično zapadnjački način. To je nogiranje sa sudbinom koja udara u same korene ljudskog postojanja i može da oslobodi pravi potop patnji o kojima nijedna zdrava osoba nije nikada sanjala. Te patnje odgovaraju paklenim mučenjima u *Chönyid* stanju, u tekstu opisanim na sledeći način:

»Tada će ti Bog Smrti oko vrata namaći kanap i teglиće te; odseći će ti glavu, iščupati srce, iskidati creva, polizati mozak, popiti krv; pojesti meso i oglodati kosti; ali ti nećeš moći da umreš. Čak i kada ti je telo isečeno na parčiće, ponovo će oživeti. Novo sečenje izazvaće jak bol i mučenje.«

Ove muke prikladno opisuju stvarnu prirodu opasnosti; to je dezintegracija celovitosti *Bardo* tela, neke vrste »tananog tela« koje tvori vidljivi omotač psihičkog bića u stanju posle smrti. Psihološki ekvivalent

tom raskomadavanju je psihička disocijacija. U svom škodljivom obliku ona predstavlja šizofreniju (rascepljen duh). Ta najčešća mentalna bolest suštastveno se sastoji u naznačenom *abaissement du niveau mental koji* poništava normalne nadzore svesnog duha i tako pruža neograničen prostor za igru nesvesnih »dominanti«.

Prelaz, dakle, sa *Sidpa* stanja na *Chönyid* stanje predstavlja opasan preokret u ciljevima i namerama svesnog uma. To je žrtvovanje stabilnosti ega i predavanje krajnjoj nesigurnosti onoga što mora da izgleda kao haotična pobuna opsenastih formi. Kada je Freud skovao frazu da je ego »pravo boravište strepnje«, oglašavao je istinsku i duboku intuiciju. Strah od samožrtvovanja prebiva duboko u svakom egu, a taj strah je često samo nepouzdano kontrolisan zahtev nesvesnih sila da se pojave u punoj snazi. Niko ko teži sopstvu (individuaciji), nije pošteđen tog opasnog dela, jer ono što se plaši takođe pripada celosti bića – podljudskom, ili nadljudskom svetu psihičkih »dominanti« od kojeg se ego prvobitno oslobodio uz ogroman napor, a potom samo delimično, radi više ili manje iluzorne slobode. To oslobađanje je svakako nužan i herojski poduhvat, ali ne predstavlja ništa konačno: ono je samo kreacija *subjekta* koji, da bi našao ispunjenje, mora da se suoči s *objektom*. Izgledalo bi, na prvi pogled, da je to svet nabujao od projekcija samo radi te svrhe. Tu tražimo i nalazimo naše teškoće, tu tražimo i nalazimo naše neprijatelje, tu tražimo i nalazimo ono što nam je drago i dragoceno; a utešno je znati da se sve zlo i sve dobro može naći tamo, u vidljivom objektu, gde može da se osvoji, kazni, uništi ili uživa. Ali sama priroda ne dopušta da takvo rajsko stanje nevinosti večno traje. Postoje i uvek su postojali, oni koji ne mogu da ne vide kako svet i njegova iskustva imaju svojstvo simbola, i da on, u stvari, odražava nešto što leži skriveno u samom subjektu, u njegovoj vlastitoj transsubjektivnoj stvarnosti. Upravo iz te duboke intuicije prema lamaističkoj doktrini, *Chönyid* stanje

zadobija svoje pravo značenje, zbog čega je *Chönyid Bardo* naslovljen »*Bardo* iskušavanja stvarnosti«.

Stvarnost iskušana u *Chönyid* stanju je, kako uči poslednji odeljak odgovarajućeg *Bardo*-a, stvarnost misli. »Forme misli« pojavljuju se kao stvarnosti, fantazija preuzima stvarno obličje i započinje užasavajući san izazvan karmom i izvođen od strane nesvesnih »dominanti«. Prvi koji se pojavljuje (ako tekst čitamo otpozadi) jeste sveuništavajući bog smrti, epitom svih užasa; njega prati dvadeset osam »moćnih« i opakih boginja i pedeset osam boginja »krvopija«. Uprkos njihovom demonskom aspektu, koji se pojavljuje kao zbunjujući haos užasnih atributa i čudovišnosti, već se nazire izvestan red. Otkrivamo da postoje grupe bogova i boginja uređene prema četiri pravca, a razlikuju se po tipičnim mističnim bojama. Postepeno postaje jasnije da su sva ta božanstva organizovana u mandale ili krugove, koje sadrže četvorobojni krst. Boje su usklađene s četiri aspekta mudrosti:

1. Bela = svetlosna staza ogledalo-like mudrosti,
2. Žuta = svetlosna staza mudrosti jednakosti,
3. Crvena = svetlosna staza razlikujuće mudrosti,
4. Zelena = svetlosna staza sve-vršeće mudrosti.

Na višem nivou saznanja, mrtav čovek zna da sve prave forme misli potiču iz njega, i da su četiri svetlosne staze mudrosti, koje se pojavljuju pred njim, zračenja njegovih vlastitih psihičkih sposobnosti. To nas odvodi pravo do psihologije lamaističke mandale o kojoj sam već govorio u knjizi koju sam izdao s pokojnim Richardom Wilhelmom, *Tajna zlatnog cveta*.

Nastavljajući naš uspon, otpozadi kroz regiju *Chönyid Bardo*-a, konačno dospevamo do vizije Četvorice Velikih: zelenog Amogha-Siddhija, crvenog Amitabhae, žutog Ratna-Sambhavae i belog Vajra-Sattvae. Uspon se okončava blještavim plavim svetlom

Dharma-Dhatua, tela Bude, koji sija usred mandale iz srca Vairochanae.

Karmička iluzija prestaje s tom konačnom vizijom; svest, odviknuta od svakog oblika i od svake pripojenosti objektima, vraća se bezvremenom, početnom stanju *Dharma-Kayae.* Tako se (čitajući otpozadi) dospeva do *Chikhai* stanja koje se pojavljuje u trenutku smrti.

Mislim da će ove napomene pažljivom čitaocu uspeti da pruže neku ideju o psihologiji *Bårdo Thödol*-a. Knjiga opisuje obrnuti put posvećivanja, koji, za razliku od eshatoloških iščekivanja hrišćanstva, priprema dušu za silazak u fizičko biće. Potpuno intelektualistička i racionalistička odanost Evropejca ovom svetu savetuje nam da preokrenemo redosled *Barda Thödol*-a i da ga smatramo prikazom iskustava istočnjačkog posvećivanja, iako je čovek potpuno slobodan, ako tako odabere, da bogove *Chönyid Bardo*-a zameni hrišćanskim simbolima. U svakom slučaju, redosled događaja, kako sam ga ja ovde opisao, nudi blisku paralelu fenomenologije evropskog nesvesnog kada prolazi kroz »proces posvećivanja«, odnosno, kada se analizira. Preobražaj nesvesnog koji nastaje pod analizom čini ga prirodnim analognom religioznim ceremonijama posvećivanja, koje se, ipak, u principu razlikuju od prirodnog procesa po tome što pretiču tok razvoja i zamenjuju spontanu tvorbu simbola namerno izabranim skupom simbola koje propisuje tradicija. To možemo da vidimo u *Exercitia* Ignatiusa Loyolae ili u joga meditacijama budista i tantrista.

Obrnuti redosled poglavlja, koji sam ovde predložio kao pomoć u razumevanju, nikako nije u skladu s originalnom namerom *Bardo Thödol*-a, kao što je njegova psihološka upotreba samo sekundarna namera, premda je ona verovatno dopuštena u lamaističkom pravu. Stvarna svrha ove jedinstvene knjige jeste pokušaj, koji mora da izgleda vrlo čudno obrazovanom Evropejcu dvadesetog veka, da se mrtvi prosvete na njihovom putovanju kroz regije *Bardo*-a.

Katolička crkva je jedino mesto u svetu belih ljudi gde se sprovode neke mere za dušu pokojnika. U protestantskom kampu, s njegovim svetoljubivim optimizmom, nalazimo samo nekoliko medijumskih »krugova spasa«, čija je glavna briga da mrtvi postanu svesni činjenice da *jesu* mrtvi. Ali, uopšteno govoreći, na Zapadu nemamo ništa što bi se na bilo koji način moglo uporediti s *Bardo Thödol*-om, izuzev nekoliko tajnih tekstova koji su nedostupni široj publici i običnom naučniku. Izgleda da je, prema tradiciji, i *Bardo Thödol* bio uključen među »skrivene« knjige, što dr Evans-Wentz jasno ističe u svom uvodu. On formira posebno poglavlje u magijskom »isceljenju duše« koje se produžuje čak i posle smrti. Ovaj kult mrtvih se racionalno zasniva na verovanju u nadvremenost duše, ali njegova iracionalna osnova može se naći u psihološkoj potrebi živih da učine nešto za preminule. To je elementarna potreba koja se nameće čak i najviše »prosvećenim« pojedincima kada se suoče sa smrću rođaka i prijatelja. Zbog toga, prosvećeni ili ne, još uvek čuvamo sve vrste ceremonija za mrtve. Ako je Lenjin morao da bude balzamovan i izložen u velelepnom mauzoleju kao neki egipatski faraon, možemo da budemo sasvim sigurni da to nije učinjeno zato što njegovi sledbenici veruju u uskrsnuće njegovog tela. Izuzev, naravno, misa koje se izriču mrtvima u katoličkoj crkvi, naša briga za mrtve je zakržljala i na najnižem nivou, ne zbog toga što ne možemo da ubedimo sebe u besmrtnost duše, već zato što smo racionalizovali pomenutu psihološku potrebu. Mi se ponašamo kao da nemamo tu potrebu, a zato što ne možemo verovati u život posle smrti više volimo da ne radimo ništa u vezi s njim. Prostoumniji ljudi slede svoja osećanja i, kao u Italiji, prave sebi spomenike jezive lepote. Katoličke mise za dušu su na znatno višem nivou, zato što su otvoreno namenjene psihičkoj dobroti pokojnika i nisu samo zadovoljavanje žalostivih osećanja. Ali sigurno je da se najviša primena duhovnog napora u korist preminulih nalazi u uputstvima *Bardo Thödol*-a. Ona su

tako detaljno i celovito prilagođena vidljivim promenama u stanju mrtvog čoveka, da se svaki ozbiljan čitalac mora upitati nisu li te mudre stare lame, možda, nakon svega, nazrele četvrtu dimenziju i skinule veo s najveće tajne života.

Ako istina uvek mora da bude razočaranje, onda se čovek oseća nagnanim da dopusti bar toliko stvarnosti viziji života u *Bardo*-u. U svakom slučaju, i ako ništa drugo, bar je neočekivano originalno otkriti da je stanje posle smrti, o kojem je naša religiozna imaginacija oformila najgrandioznije koncepte, obojeno žarkim bojama kao užasavajuće sanoliko stanje progresivno degenerativne ličnosti. Najviša vizija dolazi ne na kraju *Bardoa*-a, već odmah na početku, u trenutku smrti; ono što se događa posle toga je sve dublje spuštanje u iluziju i zamračenje, sve do poslednje degradacije novog fizičkog rođenja. Duhovni klimaks se dostiže u trenutku kada se život završava. Ljudski život je, stoga, nosilac najvišeg savršenstva koje je moguće postići; on sâm stvara karmu koja mrtvom čoveku omogućava da boravi u trajnoj svetlosti Praznine, bez prihvatanja za bilo koji objekat, i da se tako odmori na glavčini točka ponovnog rođenja, oslobođen svih iluzija vostanja i propadanja. Život u *Bardo*-u ne donosi nikakve večne nagrade ili kazne već samo silazak u novi život koji će poneti čoveka bliže njegovom konačnom cilju. Ali taj eshatološki cilj je ono što on sâm rađa kao poslednji i najviši plod muka i težnji zemaljskog postojanja. To stanovište nije samo uzvišeno, ono je mužansko i herojsko.

Degenerativni karakter *Bardo* života dopunjuje se spiritualističkom literaturom Zapada, koja stalno pruža mučan utisak o potpunoj praznini i banalnosti opštenja sa »svetom duhova«. Naučni um ne okleva da objasni te izveštaje kao emanacije nesvesnog kod »medijuma« i onih koji učestvuju u seansi, te da čak proširi to objašnjenje na opis »Onog Života« dat u *Tibetanskoj knjizi mrtvih.* Neporeciva je činjenica da je cela knjiga stvorena od arhetipskog sadržaja

nesvesnog. Iza njega ne leže – i u tome je naš zapadnjački razum potpuno u pravu – nikakve fizičke činjenice, podaci psihičkog iskustva. Bez obzira da li je stvar »data« subjektivno ili objektivno, ostaje činjenica da *jeste. Bardo Thödol* ne kaže ništa više, pošto ni njegovih pet Dhyani Buda nisu ništa više nego psihički podaci. Upravo je to ono što mrtav čovek treba da shvati, ukoliko mu već nije postalo jasno tokom života da su njegovo psihičko biće i davalac svih podataka jedno isto. Svet duhova i bogova nije doista »ništa do« kolektivno nesvesno u meni. Okrenuti tu rečenicu tako da glasi: Kolektivno nesvesno je svet bogova i duhova izvan mene, ne traži nikakvu intelektualnu akrobatiku, već ceo ljudski život, možda mnogo života rastuće *dovršenosti.* Uočite da ne govorim »rastuće savršenosti«, zato što oni koji su »savršeni« prave sasvim različitu vrstu otkrića.

Bardo Thödol je započeo kao »zatvorena« knjiga i takav je ostao, bez obzira kakvi se komentari mogu o njemu napisati. Jer to je knjiga koja će se otvoriti samo duhovnom razumevanju, a to je sposobnost s kojom se nijedan čovek ne rađa, već može jedino da je stekne kroz posebne vežbe i posebno iskustvo. Dobro je što takve knjige, za sve namere i svrhe »nepotrebne«, postoje. One su namenjene onim »čudnim ljudima« koji više ne obraćaju mnogo pažnje na koristi, ciljeve i značenje današnje »civilizacije«.

Psihološki komentar »Tibetanske knjige mrtvih« Karl Gustav Jung

Preveo: David Albahari

DŽEPNA KNJIGA
PROSVETA

Tibetanska knjiga mrtvih

Urednici: Vidosav Stevanović, Milutin Stanisavac, Milan Komnenić, Zoran Živković i Milisav Savić • *Likovno-grafička oprema:* Vukosava Šibalić • *Tehnički urednik:* Dragoljub Protić • *Izdavač:* Izdavačka radna organizacija *PROSVETA* OOUR *Izdavačka delatnost* Beograd, Dobračina 30 • *Štampa: Tiskarna Ljudske pravice* Ljubljana, Kopitarjeva 2 • *Tiraž:* 20000 primeraka • 1988.

Bardo Thödol je započeo kao »zatvorena« knjiga i takav je ostao, bez obzira kakvi se komentari mogu o njemu napisati. Jer to je knjiga koja će se otvoriti samo duhovnom razumevanju, a to je sposobnost sa kojom se nijedan čovek ne rađa, već može jedino, da je stekne kroz posebne vežbe i posebno iskustvo. Dobro je što takve knjige, za sve namere i svrhe, »nepotrebne«, postoje. One su namenjene onim »čudnim ljudima« koji više ne obraćaju mnogo pažnje na koristi, ciljeve i značenje današnje »civilizacije«. Postoje i uvek su postojali oni koji ne mogu da ne vide kako svet i njegova iskustva imaju svojstvo simbola, i da on, ustvari, odražava nešto što leži u samom subjektu, u njegovoj vlastitoj transsubjektivnoj stvarnosti.

cena 6.000.–